

15798

32(81)

L-93

ԲՐԱԶԻԼՅԱՆ
ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՀԵՐՈՍԸ

ՀԱՅԴԵՏՀՐԱՏ

15 JAN 2010

26 SEP 2006

32(81)

L-93

ԱՎ

Ա. ԼՈՒՐՅԵ

ԲՐԱԶԻԼՅԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԻ
ՀԵՐՈՍԸ

ՀԱՅԳԵՏՀՐԱՏ

ՅԵՐԵՎԱՆ

1940

15198

03 MAY 2013

Բրազիլյան ժողովրդի հերոսը

Գերբը պատկերում է Բրազիլիայի ժողովրդական նշանավոր հերոս Լուիս-Կարլոս Պրեստեսի կերպարը և պատմում է այն պանծալի արշավանքի և մարտերի մասին, Վոր նրա ջոկատները մղեցին բրազիլյան կառավարության՝ կալվածատերերի և կապիտալիստների դեմ:

Պատ. խմբագիր՝
Հ. Պարոնյան
Թարգմանիչ՝
Հ. Մազմանյան
Տեխ. խմբագիր՝
Ի. Վարդանյան
Սրբագրիչ՝
Նիկ. Թումանյան

Գլավրիտի լիազոր՝ Զ—1125. Հրատ 5212.
Պատվեր 282. Տիրաժ 4000.
Հանձնված է արտադրության 27/III 1940 թ.
Խտորագրված է տպագրութ. 3/IV 1940 թ.
Հայկահրատի տպ. Յերեան, Լենինի, 65

А. Лу́рье
Герой
бразильского народа
Армгиз, Ереван, 1940 г.

Լուիս-Կարլոս Պրեստես

ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԲՐԱԶԻԼԻԱՆ

«Բրազիլիայի զինուորները հույս ունեն, Վոր իրենց կհաջողվի ծածուկ կերպով կյանքից զրկել Բրազիլիայի անկախության պայքարի յերիտասարդ հերոսին: Բայց նրանք թերազնահատում են այն սերը, Վորով շրջապատված է «Հույսի Ասպետի» լեգենդային դեմքը: Կարլոս Պրեստեսի անունը սրբազան է մեզ համար: Այն պատկանում է մարող մարդկության: (ԹՈՄԵՆ ԹՈՒԱՆ, Փաշիգուի և պատերազմի դեմ պայքարող Միջազգային կոմիտեյի կոչից):

Լուիս Կարլոս Պրեստեսը՝ 1935 թվականին Բրազիլիայում ծավալված ժողովրդական ճակատի հզոր շարժման կոմունիստ առաջնորդը՝ արդեն յերեք տարի տառապում է Ռիո-դե-ժանեյրոյի, Բրազիլիայի մայրաքաղաքի բանտում: Պրեստեսը ժամանակակից ամենանշանավոր անձնավորություններից մեկն է: Դեռ մինչև կոմունիստական կուսակ-

ցուցիցուն մտնելը Պրեստեսն ամենայնուհետև մասնակցութիւնն ունեցաւ հեղափոխական մանր բուրժուազիայի 1922-1924 թ. թ. բրազիլիական անկախութեան մեջ:

Կանգնելով փոքրիկ, բայց ընտիր ջոկատի («դորասյան») գլուխը, Պրեստեսը համարյա յերեք տարի (1924 թ. մինչև 1927 թ.) հերոսաբար կռուեց Բրազիլիայի բռնակալ կառավարութեան դրոքերի դեմ: Չնայելով իր տեխնիկական և թվական դերազանցութեան, կառավարութիւնը վոչ մի կերպ չեր կարողանում հաղթահարել «Պրեստեսի դորասյունը», վորովհետև վերջինս իր պայքարում հենւում էր այդ յերկրի բախտադուրկ աշխատավոր մասսաների ջերմ համակրանքի և ոգնութեան վրա: Անդադար կռւելով, դորասյունը յերեք տարւա ընթացքում Բրազիլիայի կուսական անտառներով, լեռներով, դետերով և տափաստաններով անցաւ մի հսկայական ճանապարհ՝ 25 հազար կիլոմետր:

Այն պայքարը, վոր «Պրեստեսի լեգենդային դորասյունը» մղեց Բրազիլիայի կալվածատերերի և կապիտալիստների կառավարութեան դեմ, հսկայական քաղաքական նշանակութիւն ունեցաւ: Այդ պայքարն արտահայտում էր բրազիլիան ժողովրդի հետզհետե աճող դժգոհութիւնը Բրազիլիայի բռնակալ կառավարութեան դեմ, վորը յերկրի ամենահարուստ հողերն ալ ու ձախ վաճառում էր ոտաբերկրյա կապիտալիստներին, այդ կերպ Բրազիլիան կախման մեջ դնելով միջազգային իմպերիալիզմին:

Պրեստեսը հույս ուներ ասպտամբութիւն բարձրացնել սովյալ բատրակների և սլանտացիաների դյուղացիների միջավայրում: Նա հույս ուներ կռուելով հասնել օվկիանոսային խոշոր նավահանդիստները, ուր կենտրոնացված էին պրոլետարական մասսաները, վորոնք բաղմիցս ապըս-

տամբել ելին կալվածատերերի և կապիտալիստների դեմ:

«Պրեստեսի դորասյան» պայքարն առաջին անգամ յերկրի իրավադուրկ, դաժանորեն շահագործվող մասսաների մեջ ստեղծեց այն հույսը, թե կրարելավի նրանց խղճուկ դրութիւնը: Այն ցույց տվեց, վոր կարելի յե և պետք է պայքարել յերկրում տեր ու տնորեն դարձած կառավարող զառակարգերի և հարուստ ոտաբերկրացիների կամայականութեան դեմ: Այս պատճառով Պրեստեսը միանգամայն իրավամար անվանվեց «Հուլիսի Ասպետ»:

Ի՞նչ են իրենցից ներկայացնում Բրազիլիան և նրա ժողովուրդը:

Բրազիլիան դրավում է ամբողջ Հարավային Ամերիկայի համարյա կեսը¹⁾ և իր տարածութեամբ յերկու անգամ մեծ է ժամանակակից կապիտալիստական Յեվրոպայից²⁾: Այդ հսկայական յերկիրը մեծ մասամբ ծածկված է մարդուն անմատչելի կուսական անտառով կամ վայրի, ամայի, անծանոթ տարածութիւններով: Իր մեծութեան համեմատութեամբ Բրազիլիան սակավաբնակ է. այնտեղ կա 47 միլիոն բնակչութիւն:

Բրազիլիան հայտնագործվել է 1500 թ. ապրիլի 22-ին, պորտուգալիայի Պեդրո Ալվարես Կաբրալի կողմից: Նավով ժամանելով Պորտո Սեզուրո, Կարրալը նոր գտնված յերկիրը հայտարարեց Պորտուգալիայի սեփականութիւն: Հետագայում այդ յերկիրը Բրազիլիա անվանվեց, վորովհետև այնտեղ կային շատ ծառեր, վորոնք տալիս են կարմիր ներկ — «բրազա» (այսինքն շիկացած ածուխ, ջերմութիւն):

1) Հարավային Ամերիկայի տերիտորիայի 46,6%-ը:

2) Բրազիլիայի տարածութիւնը 8532 քառ. կիլոմետր է:

Յեւրոպայի ծովազնացները յերկար ժամանակ զնում էին վորոնելու «խորհրդավոր կղզին», վորը հարուստ է ներկատու բույսերով: Պորտուգալացիները առաջինը հաստատապես տիպացան նոր հայտնադործված յերկրներին և պորտուգալական լեզուն ու կուլտուրան մինչև որս իշխում են Բրազիլիայում (գա Ամերիկայում միակ յերկիրն է, վորտեղ պորտուգալերեն են խոսում. Հարավային Ամերիկայի մնացած մասում զրական և պաշտոնական լեզուն իսպաներենն է):

Շուտով Յեւրոպայից յեկան նոր, ազաճ նվաճողները, վորոնք յերազում էին արագությամբ հարստանալու մասին— Փրանսիացիները, հոլլանդացիները: Նրանք տիրացան բրազիլիական ափի մի մասին, և հին տերերը—պորտուգալիացիները բազմիցս ստիպված էին պատերազմել նրանց հետ (Փրանսիացիք Բրազիլիայի նավահանգիստներից վերջնականապես արտաքսվեցին XVIII դարի սկզբում, իսկ հոլլանդացիները՝ 1654 թվին):

Յերկար ժամանակ յեւրոպացի նվաճողներին հայտնի յեր ցամաքի միայն մի նեղ շերտ ովլիանոսի ափի յերկաթությամբ: Բրազիլիայի խորքն առաջինը մոտք գործեցին պորտուգալացիները— Սան Պաուլի դաղութարարները: Նրանք կազմակերպում էին ղենված ջոկատներ, վորոնք հապնում էին կենտրոնական Բրազիլիայի ամենահեռավոր վայրերը: Այդ ջոկատները թալանում էին բնիկ տերերին— հնդիկներին, զրավում նրանց հողերը, անխնա կոտորում նրանց մի մասը, վտմանց ևլ ստրուկներ էլին դարձնում: Հնդիկներին վորսում էին ինչպես վայրի գաղաններին:

Բրազիլիայի հյուսիս—արևելքում շաքարի պլանտացիա-

ների ուժեղ զարգացման կապակցությամբ պորտուգալացիներն Աֆրիկայում մասսայական թվով նեղեր էին դնում, վորպեսզի աշխատեցնեին այդ պլանտացիաներում: Յերեք տարվա ընթացքում Բրազիլիան անընդհատ բնակեցվում էր սևամորթներով, վորոնք միլիոններով բերվում էին այդ յերկիրը, տաժանակիր, ստրկական աշխատանքի համար: (Այժմ միլիոնավոր այդ նեղերը մետիսներ¹ և հնդիկների հետ միասին հանդիսանում են բրազիլյան ժողովրդի հիմնական աշխատավոր մասսան):

Բրազիլիայում ապրող յերեք ռասաները հաճախ խաչասերվում էին. սպիտակամորթների և նեղուհիների ամուսնություններից ծնվում էին մուլատները, նեղերի և հնդիկ կանանց ամուսնություններից— կաֆուսները, սպիտակամորթների և հնդիկ կանանց ամուսնություններից— մամելյուները կամ «կարոկոները»: Այստեղից է առաջացել Բրազիլիայի ժողովուրդների հսկայական բազմազանությունը, ել չիտսենք Լատինական Ամերիկա դաղթած բազմաթիվ գաղութարարների,— դերմանացիների, իտալացիների, լեհերի, ճապոնացիների մասին:

Այն պայքարի հետևանքով, վոր Բրազիլիան մղում էր Պորտուգալիայի դեմ, Բրազիլիան 1822 թվին հայտարարվեց իր մետրոպոլիայից (Պորտուգալիայից) անկախ պետություն: 1888 թվի մայիսի 13-ին վերացվեց ստրկությունը, իսկ հետևյալ տարում (1889 թ.) այդ յերկրում հեղափոխությունը տապալեց միապետությունը: Այն ժամանակներից (ընդհուպ մինչև 1937 թվի նոյեմբերի 10-ի

1 Մետիս կոչվում է մարդկային տարբեր ռասաների ներկայացուցիչների ամուսնությունից առաջացած սերունդը:

հեղաշրջումը, վոր կատարեց պրեզիդենտ Վարդապետ. նա ցրեց պարլամենտը և դիկտատորական ռեժիմ սահմանեց) Բրազիլիայի Միացյալ Նահանգները կոչվում էյին «դեմոկրատական հանրապետութիւն»:

Բայց այնտեղ «դեմոկրատական ազատութիւնները» դոյութիւն ունեյին միայն տիրող դատակարգերի համար: Բրազիլիայում ընտրական իրավունքով ողջովում էյին միայն նրա՛նք, ովքեր գրեւ-կարգալ գիտեյին և «չեյին» զբաղվում այնպիսի արհեստով, վորն անհամատեղելի յե կարծիքների ազատութեան հետ»: Վորովհետև Բրազիլիայի բնակչութեան հսկայական մասսան անդրադետ ե և այնտեղ դոյութիւն ունեն մի շարք ցենդեր, ուստի բրազիլիական ամբողջ ժողովրդի միայն 6 տոկոսը կարող եր քվեարկել ընտրութիւնների ժամանակ: Քվեարկելու իրավունքից զրկվել եյին նաև բոլոր զինվորները:

Ծա՛նր են բրազիլյան ժողովրդի կյանքի պայմանները: Յուրաքանչյուր քայլափոխում— ասլենցուցիչ հակասութիւններ: Սակավ կուլտուրական, խեղ-կալվածատիրոջ ֆեոդալական հարուստ դոյակ և դրա կողքին—կիսաստորակ նեղրի խղճուկ հյուղը: Պալատներ և խրճիթներ: Միջնադարյան բռնակալութիւն և կապիտալիստական դաժան շահագործում— ահա թե ինչի հանդեց Բրազիլիայի «ազատ» հանրապետական իրակարգը:

Ի՞նչ խոսք, վոր Բրազիլիայում աշխատավորների դրութիւնն ե՛լ ավելի վատթարացավ Վարդասի կատարած հեղաշրջումից հետո, Վարդասի, վորը դեմոկրատական ազատութիւնների հետքն անգամ չթողեց:

Բրազիլիան կապիտալիստական յերկիր ե, ճորտատիրական իրակարգի բաղմաթիվ մնացուկներով: 28 միլիոն

բնակչութիւնից, վոր ապրում ե յերկրագործական աշխատանքով, 20 միլիոնը գուրկ ե հողից:

Այս թվերը պերճախոս կերպով վկայում են բրազիլիական ժողովրդի տառապանքները: Բրազիլիական հողերի մեծ մասը պատկանում ե ֆեոդալ-կալվածատերերին, վորոնք իրենց կալվածքներում անսահմանափակ իշխանութիւն ունեն և իրենց պահում են ինչպես փոքրիկ թագավորներ կամ իշխաններ: Նրանք անկոնտրոլ կերպով տնօրնում են իրենց դյուղացիների և բատրակների կյանքն ու դույքը: Այնտեղ տիրող ռեժիմը շատ բաներով հիշեցնում ե միջնադարյան Յեվրոպայի ֆեոդալական իրակարգը: Մինչև որս Բրազիլիայում նկատվում են դեպքեր, յերբ ֆեոդալն ինքն ե դատում իր ստորադրյալներին: Կալվածատերերը հաճախ ողջովում են «փակ դռների» հինավուրց իրավունքով: Վերջինս նշանակում ե, վոր կալվածատերն իր կալվածատան ներսում ինչ ուղում ե, այն ել անում ե իրեն յենթակա դյուղացիների և բատրակների հետ: Այդ «վարձու» դյուղատնտեսական բանվորները փաստորեն հանդիսանում են բրազիլիական կալվածատերերի և ձեռնարկունների ստրուկները: Բրազիլիայի հյուսիս-արևելքի պլանտացիաների մեծ մասում և շաքարի մի քանի դործարաններում բանվորներն աշխատավարձը ստանում են վոչ թե փողով, այլ ժեռոններով: Նրանք կարող են այդ ժեռոններով հաղուստ և անունդ ձեռք բերել միայն պլանտացիայի կամ դործարանի խանութում, վորտեղ ամեն ինչ յեռակի թանդ ե: Պլանտացիաների բանվոր բատրակների հետ կնքվող պայմանագրերում միշտ լինում ե մի կետ, վորի համաձայն «բացառիկ դեպքերում» (հրեհ, հեղեղում, մորեխ և այլն) բատրակները պարտավոր են ձրի աշխատել: Վա՛յ այն բատրակին,

ով կկարծի, թե իր աշխատանքն ազատ է, և կցանկանա հեռանալ աշխատանքից. կարվածատիրոջ պահակախումբը չներին բաց կթողնի նրա վրա կամ ճանապարհին կդնդա- կահարի...

Յերկրի հյուսիս-արևելյան մասում (գլխավորապես Սևարա նահանգում) բրազիլյան միլիոնավոր դյուղացիներ, վորոնք տարերային աղետների (յերաշտ) հետևանքով լքել են հողը, սնանկացել հողային սպեկուլյանտների շնորհիվ կամ թալանվել իմպերիալիստական կոնցեսիաների կողմից, դառնում են թափառաշրջիկներ, վորոնք պատրաստ են մի կողմից համար վարձվել ամենուրեք և ամեն տեսակ պայմաններով:

Ամենից զարհուրելին է կաուչուկ հանող բանվորներին վիճակը:

Կիսաքաղց դոյությունը, Ամազոնի մարդի անտանելի կլիման և դժոխային աշխատանքը, քայքայիչ հիվանդու- թյունները և դադանային խոշտանդումները հանգում են մասսայական մահացման: Բողոքելու տեղ չկա, արդարա- դատության վրա հույս դնելն ասարդյուն է...

Բրազիլիայի դործարաններում այժմ կա մոտ 800,000 աշխատող: Նրանց դրությունը չափազանց ծանր է՝ աշխա- տանքի դաժան պայմաններ, չնչին աշխատավարձ: Բրազի- լիայի արդյունաբերական ձեռնարկությունների մեծադույն մասը գտնվում է ոտարերկրյա (անդլիական, ամերիկա- կան) կապիտալիստների ձեռքում, վորոնք դաժանորեն չահագործում են իրենց բանվորներին:

Բրազիլիայում համարյա բացակայում է ծանր արդյու- նաբերությունը: Անդլիայի, ԱՄՆ-ի, Իտալիայի, Ճապոնիա- յի իմպերիալիստական տրեստները դիտամբ թույլ չեն տա-

լիս այդ արդյունաբերության զարգացումը, վորպեսզի Բրազիլիան պահեն մշտական տնտեսական կախման մեջ: Յերկրի մետաղաբերական թույլ է զարգացած, չնայելով, վոր Բրազիլիան ունի մետաղահանքերի (յերկաթի, նիկելի, ման- դանի) ամենահարուստ պաշար: այդ են ուզում Բրազիլիայի ոտարերկրյա տերերը, վորոնք նրան դարձրել են իրենց կի- սադադութը: Բրազիլիայի ազգային արդյունաբերությունը սահմանափակվում է գլխավորապես մանածագործական, ջուտի, ազորիքային և այլ թեթև ինդուստրիայով: Ճիշտ է, յերկրում կան քիմիական գործարաններ, վորոնք կարող են պատերազմում դործադրվող թունավորիչ նյութեր արտա- դրել, կան ալիո-դործարաններ և նավաշինարաններ, բայց դրանք պատկանում են վոչ թե բրազիլիական բուրժուազի- ալին, այլ ոտարերկրյա կապիտալիստներին: Շատ Փիրմա- ներում բրազիլացի դիբեկտորները փոխելի անձնավորու- թյուններ են, իսկ իսկական տերերը՝ ճապոնական, անգլի- ական, ամերիկական և այլ կապիտալիստներն են:

Բրազիլիայի աշխատավոր մասսաների ազագահող աղ- քատություն և աշխատանքի ստրկական պայմաններ, իսկ դրա հետ միասին՝ հսկայական բնական հարստություններ: Բրազիլիայի շատ վայրերի տրոպիքական կլիման նպաստում է այնպիսի ոգտակար կուտուրաների զարգացման, ինչպես սուրճը, բամբակը, շաքարյեղեղնը, կակաոն, ծխախոտը, բրինձը և այլն:

Բրազիլիայում շատ աղամանդ է հանվում: Գետերն ու- նեն բաղմաթիվ ջրվեժներ, վորոնք ենթեղիան գրեթե չի ող- տադործվում: Տափաստաններում՝ արածում են ձիերի մեծ յերամակաները և յեղջուրավոր անասունների հոտերը, իսկ

անտառներում հանվում են կաուչուկ, բուսական մեղրամոմ, բուսայուղեր և բազմաքանակ արժեքավոր դեղանյութեր:

Այս հարուստ և արդավանդ յերկիրն ուժեղ թափով չահագործվում են իմպերիալիստական տերությունների կողմից: Առաջին իմպերիալիստական պատերազմի ժամանակներից Անդլիայի, Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների, Ճապոնիայի և այլ յերկրների խոշոր կապիտալիստները մրցում են միմյանց հետ՝ Բրազիլիայի և Հարավային Ամերիկայի մյուս յերկրների վրա իշխելու համար:

Ոտարերկրյա իմպերիալիստներն ի՞նչպես ստրկացրին Բրազիլիան: Նրանք այս յերկիրը ստրկացրին աստիճանաբար, խոշոր փոխառություններ և դրամական գումարներ տրամադրելով բրազիլյան արդյունաբերությանը, տրանսպորտին, էլեկտրական ցանցին և այլն: Ոտարերկրյա միլիոնատերերը գիտեյին, թե ինչ էյին անում: Ամեն անգամ, յերբ նրանք փող էյին տալիս, բրազիլյան կառավարության առաջ փորոշ ստրկական պայմաններ էյին դնում, իրենց համար ձեռնառու պայմաններ էյին ապահովում տեղական հարստությունների չահագործման և Բրազիլիայի հետ կառավարող առևտրի բնադավառում:

Բրազիլիան վող միայն տնտեսապես, այլև քաղաքակառույց ստրկացնելու համար իմպերիալիստները դործի եյին դնում բոլոր միջոցները, վորպեսզի կառավարության մեջ տեղ գտնեն նրանց հաճելի և հլու մարդիկ: Ոտարերկրյա կոնցեսիաների տերիտորիաներում նրանք ունեն նույնիսկ սեփական վոստիկանություն, սեփական դետային նավատորմիղ՝ այնտեղ բանվորների ուժիկն ավելի քիչ և, քան յերկրի մնացած վայրերում, իսկ բանվորական կադմակերպությունները բոլորովին արդելված են:

Ամադոնի և Տափափոսի ափերից մեկի ոսյոնում միլիոնավոր հեկտարներով հողեր, վորտեղ կաուչուկ և հանվում, պատկանում են Հենրի Ֆորդին, ամերիկական «ավաոմորիլային արքային»: Ամադոնի անծայրածիր ավադանում ավելի քան 71/2 միլիոն հեկտար հող գտնվում են անգլիացիների, ամերիկացիների և ճապոնացիների ձեռքում, իսկ բրազիլացիներին պատկանում են միայն Ռիու Նեդրույի և Ժաուպերիի միջև գտնվող հողերը: Ոտարերկրյա իմպերիալիստների վերահսկողության տակ և գտնվում Բրազիլիայի գլխավոր հարստությունների՝ սուրճի, բամբակի, մրդերի արտադրությունն ու արտահանությունը:

Իրիտանական կապիտալը վերահսկողության և յեթարկում յերկաթուղիների միմասը, սուրճի պլանտացիաները, նավադնացությունը, բանկերը: Անդլիան հատուկ «սուրճի փոխառություններով» խճողել և բրազիլյան ամբողջ արտադրությունը: Բրազիլիայի կարևորագույն բանկերը, վորոնք Ֆինանսավորում են սուրճի արտադրությունը, կախված են բրիտանական կապիտալից: Բայց յեթ բրիտանական կապիտալն իշխում և Բրազիլիայի կենտրոնական դոտում, ապա ամերիկական կապիտալը հաստատվել և հարավային նահանգներում, ուր զգալի տեղ են բռնում անասնաբուծության արտադրանքը և անտառային արդյունաբերությունը: Բրազիլիայի հեռագիրը, հեռախոսը, եներդետիկան գտնվում են գլխավորապես ամերիկացիների ձեռքում: Մյուս կողմից՝ սուրճի արդյունաբերության վրա ԱՄՆ մեծ աղդեցությունը պայմանավորված և նրանով, վոր ԱՄՆ հանդիսանում են բրազիլյան սուրճի գլխավոր սպառողը:

Իտալական իմպերիալիստներն ել մեծ հույս են դնում

Հարավային Ամերիկայի և մանավանդ Բրազիլիայի վրա: Իտալացիք այժմ փաստորեն վերահսկողութեան են յենթարկում վոչ միայն Սալվադորի, Պերուլի, այլև մասամբ Բրազիլիայի ողային ուժերը: 1937 թվին Կապրոնիի խառնակաճիւղի ֆիրման Պերուլի մայրաքաղաքի մոտ կառուցեց ռաբակոժիչներէ հալածման գործարան, 7 հազար քառակուսի մետր տարածութեամբ հակայական անգարներով, և մի այերողրոմ: Իտալացիք Բրազիլիային ռազմանավեր և սուզանավեր են ծախում: 1937 թվին ամառն իտալական քաղաքացիական ավիացիայի զինեկտոր զեներալ Պելլեգրինին Բրազիլիայի, Սրդենտինայի և Ուրուգվայի հետ համաձայնութիւն կնքեց Իտալիայի և այդ յերկրներէ միջև ողային կապ հաստատելու մասին:

Ճապոնական կապիտալիստները Բրազիլիայում հակայական հողամասեր ունեն: Բրազիլիայում բամբակի արտադրանքը խոշոր չափով գտնվում է ճապոնացիներէ ձեռքում: 1937-1938 թ. թ. Հարավային Ամերիկայից Ճապոնիա կատարվող ներմուծումը 1934 թվին համեմատութեամբ ավելացել է 370 տոկոսով:

Բրազիլիայում 1930 թվին կար 700 հազար զերմանացի, 1½ միլիոն իտալացի և 200 հազար ճապոնացի, վորոնց մեջ Փաշիստները կատաղի ազիտացիա ծավալեցին: Իտալացիները Բրազիլիայում լրտեսութեան լայնորեն ճյուղավորված ցանց ստեղծեցին և առատաձեռնութեամբ Ֆինանսավորում են «Ինտեզրալիստներէ» Փաշիստական կուսակցութիւնը:

ԱՄՆ բուրժուազիան, անհանգստանալով այն հանգամանքից, վոր իտալական և ճապոնական կապիտալներն արադորեն մուտք են գործում Լատինական Ամերիկայի յերկրները, վերջին ժամանակներս ավելի վճռական ուղղու-

թյուն է բռնել՝ Բրազիլիայում իր դիրքերն ամրապնդելու համար: Այս իր արտահայտութիւնն է դաել նաև խստորեն վորոշված այն աղղեցութեան մեջ, վոր ԱՄՆ նախագահ Ռուզվելտի հակաֆաշիստական քաղաքականութիւնը գործում է Բրազիլիայի կառավարութեան վրա: Բրազիլիան ժողովուրդը տվյալ պայմաններում շահագրդոված է նրանով, վորպեսզի ուժեղանա ԱՄՆ աղղեցութիւնը Բրազիլիայի կառավարութեան վրա, վորովհետև ԱՄՆ համառորեն պայքարում են Հարավային Ամերիկայում Փաշիստական պետութիւններէ աղղեցութեան ուժեղացման դեմ: Բրազիլիայում հակաֆաշիստական, հակաիմպերիալիստական շարժումը ջերմ աջակցութիւն է գտնում Բրազիլիան պրոետարիատի շահագործվող մասսաներէ մեջ:

Համաշխարհային իմպերիալիստական պատերազմը, վոր ամբողջ աշխարհում աշխատավոր մասսաներէ ամենածայրահեղ աղղատութիւն և ավերածութիւն առաջացրեց, նույնպիսի հետեանքներ ունեցավ նաև Բրազիլիայում, վորը հանդիսանում էր Անդլիայի և ԱՄՆ իմպերիալիստական պետութիւններէ կիսաազադութը: Առաջին անհրաժեշտութեան առարկաներէ դները կատաստրոֆիկ կերպով բարձրացան: Դրամի արժեքը քանի դնում ավելի յեր ընկնում: Բանվորներէ և ծառայողներէ աշխատավարձը չնչին էր: Կապիտալիստները, վորոնք ձգտում էին պատերազմի ամբողջ ծանրութիւնը դնել աշխատավորներէ ուսերի վրա, չեյին ուղում վոչ մի զիջում անել, աշխատելով սովալ բանվորներէից և զյուղացիներէից քամել այն ամենն, ինչ վոր կարելի յեր: Այս բոլորն ուժեղ թափով հեղափոխականաց-

նում եւ Բրազիլիայի աշխատավոր մասսաներին: Դրանում հակայական դեր խաղաց նաև բոլշևիկյան հեղափոխութունը հեղավոր Ռուսաստանում:

Հոկտեմբերյան սոցիալիստական Մեծ հեղափոխութեան առաջին արձագանքները բրազիլացիներին հասան արդեն 1918 թվին:

Մեծ Հոկտեմբերի հրեղեն լողօժիկները, Լենինի—Ստալինի կուսակցութեան ղաղաիարները յերկրի մի կիսագնդից թափանցեցին մյուս կիսագնդում, հասնելով նաև հեղավոր Բրազիլիայի ամենախուլ ռայոնները:

Ճիշտ է, ռուսական հեղափոխութեան վերաբերյալ տեղեկութիւնները Բրազիլիա հասան աղավաղված ձևով— բուրժուական մամուլի կեղծ, զրպարտչական լուսաբանութեամբ: Այնուամենայնիւ, Բրազիլիայի բախտադուրկ աշխատավորներն ըմբռնեցին Ռուսաստանում կատարված իրադարձութիւնների իմաստը և համակվեցին ջերմ սիրով դեպի Լենինը և «ռուսական խորհուրդները»: «Լենին» անունը դառնում եր հացի, հողի և աղատութեան համար մղվող պայքարի սիմվոլ:

1918—1920 թ. թ. ովկիանոսի ափի խոշոր կենտրոններում (Ռիո-դե-ժանեյրո, Սան Պաուլու, Ռեսիֆի և այլն) ծավալվեց համերաշխութեան բանվորական հզոր շարժում խորհրդային հանրապետութեան հետ: «Սպարտակ», «Վոս դու Պոլո» (այսինքն «Ժողովրդի ձայն») բանվորական թերթերը հրձկանքով գրում էին «ռուսական խորհուրդներին» մասին: Բրազիլիայի գործարանների բանվորները հուզմունքով հետամուտ էին լինում այն հերոսական պայքարին, վոր մղում եր աշխարհում առաջին բանվորա-գյու-

ղացիական իշխանութիւնը, վորը պաշտպանում եր իր նվաճումները բազմաթիւ խնտելիքներից և ներքին հակահեղափոխութիւնից:

Ռուսաստանի խորհրդային իշխանութեան պատվին կատարված ցույցերի ժամանակ բրազիլյան պրոլետարները բազմութիւնները մեծ քաղաքների փողոցներում քայլում էին հետևյալ լողօժիկներով. «Կորչի Դենիկինը» (կամ Կոլչակը, Յուդենիչը, Վրանգելը— ըստ մոմենտի), «Կեցցե՛ Լենինը: Կորչի՛ խնտելիքիան»:

Առանձնապես բուռն և բազմամարդ եր 1919 թվի մայիսի 1-ի ցույցը Ռիո-դե-ժանեյրոյում: Ռիո-դե-ժանեյրոյի Ալենիդո Ռիո Բրանկո մեծ փողոցի հոյակապ պրոտպեկտով ավելի քան 60 հազար բանվորներ էին քայլում:

Բրազիլյան պրոլետարները խորհրդային Միութեան հետ համերաշխ լինելու իրենց կամպանիան կապում էին տնտեսական կոնկրետ պահանջների հետ: Նրանք գործադուլ էին անում, պահանջելով ավելացնել աշխատավարձը և մտցնել ութժամյա աշխատանքային օր, և կարողացան հաջողացնել թի մեկը և թե մյուսը:

Դեռ 1918 թվին մայրաքաղաքի մանածագործ բանվորներն առաջին անգամ փորձեցին դրավել իշխանութիւնը: Բանդուլում (Ռիո-դե-ժանեյրոյի արվարձանը) նրանք դուրս յեկան ղենքը ձեռներին և շարժեցին դեպի Ման Կրիստովյան հրապարակը, փորձելով տիրանալ գինեպահեստին: Ապստամբութիւնը ճնշվեց:

Բանվորների նույնպիսի զինված յելույթներ տեղի ունեցան յերկրի մյուս քաղաքներում ևս, բայց այդ յելույթներին նույնը վիճակվեց, վորովհետև կոմունիստական կուսակցութիւն չկար, ապստամբութիւնը ղեկավարում

Եյլին անարխիստները¹⁾, վորոնք անընդունակ եյին աղ-
յեկույթները հաղթական վախճանի հասցնելու: Այս պատ-
ճառով կառավարությանը միշտ ել հեշտությամբ հաջող-
վում եր ճնշել, աղք մատնատված և վատ կաղմակերպված
յեկույթները: Համաճայնականներն ու պրովոկատորները
սկսեցին դո՛ւժարաններում կատարել իրենց քայքայիչ աշ-
խատանքը: Ռեակցիան հաղթանակեց...

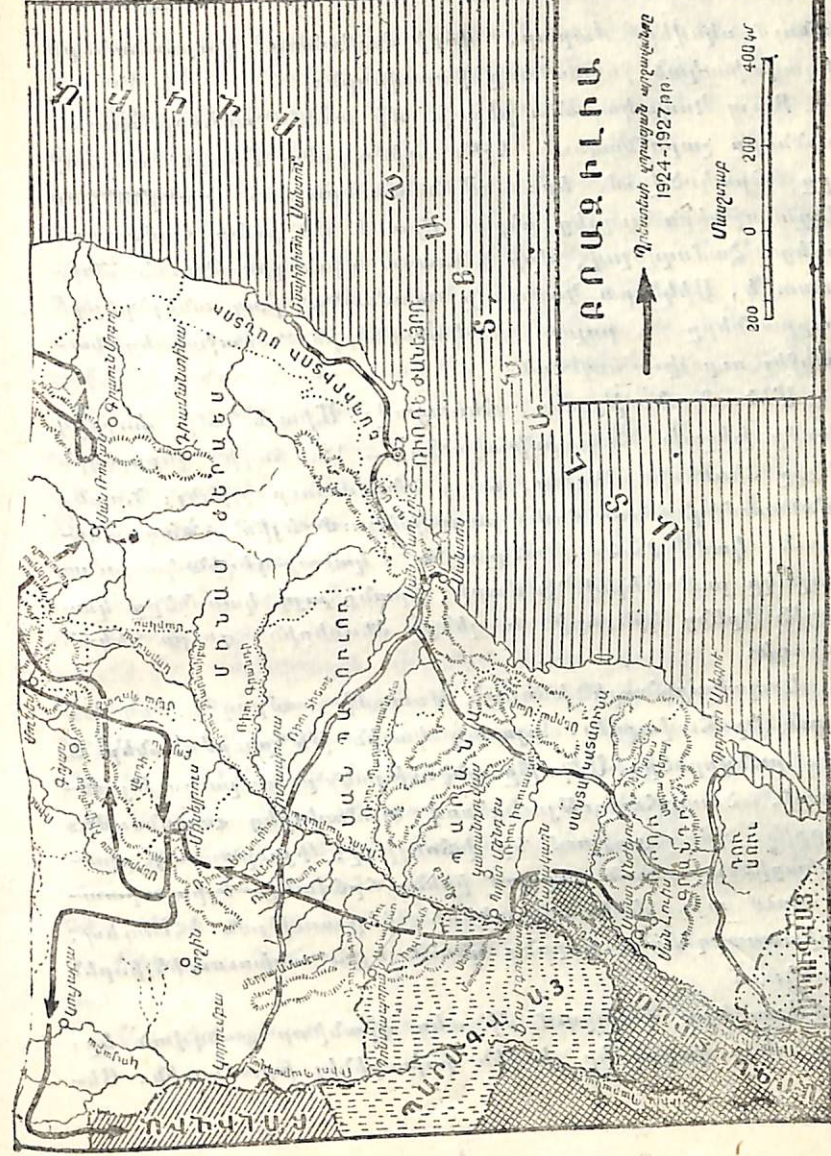
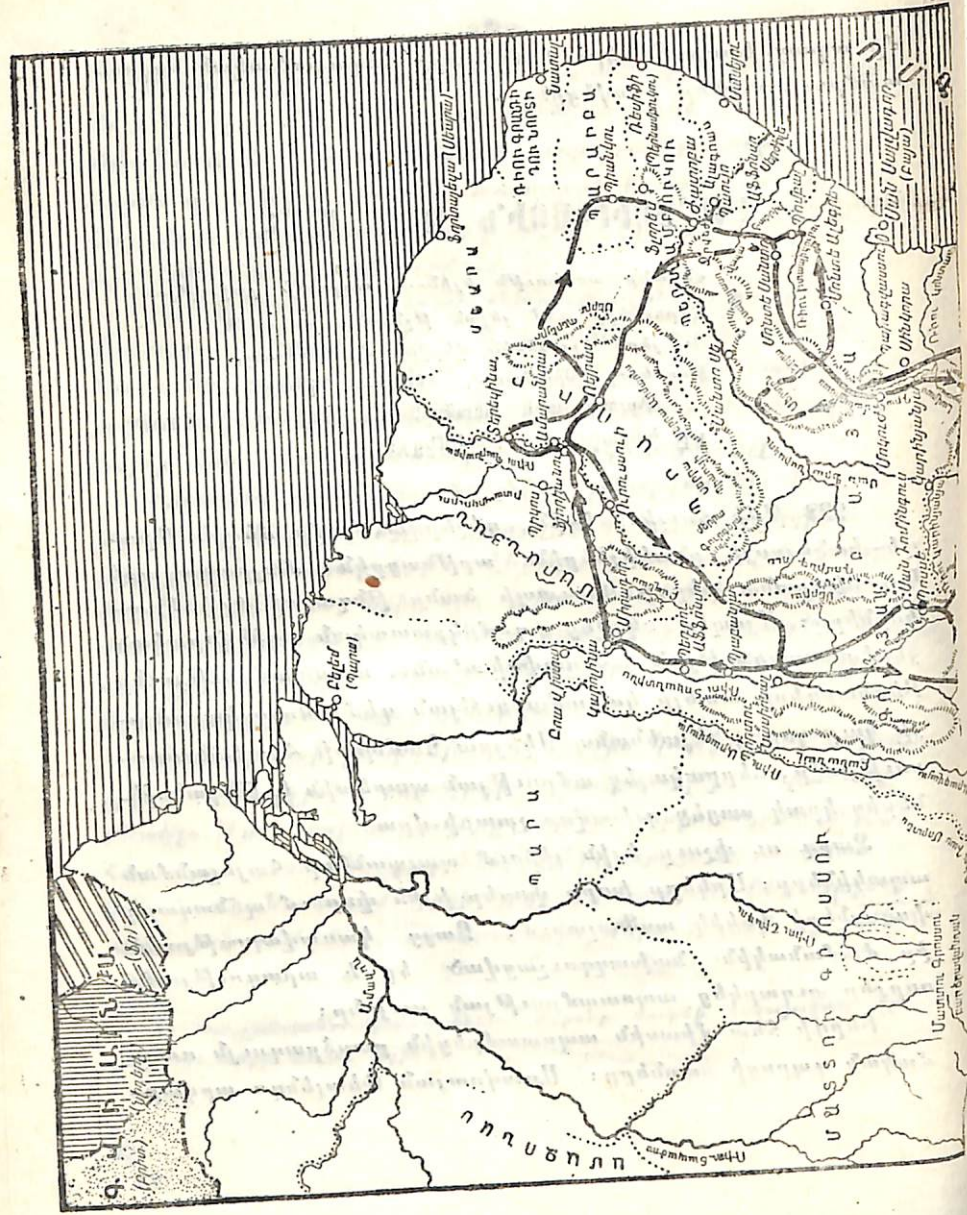
1) Անարխիստները— մանր բուրժուադիայի կուսակցութիւնն է, վրը հաճախ փորձում եր հենիւ լէ քաղաքային պրոլետարիատի վրա, դրը հաճախ նրան կապիտալիստական պետութիւնն դնալ պայքարելու դեմ մաղոդիկ խոստումով: Սակայն, վորպէս տարբերութիւն հեղափոխութեան մարքսիստներէց, — ասում են Լենինը, — անարխիստները «պաշտօնապէս պետական մեքենայի կրծանումը, բոլորովին պարզ չեն բացատրում պետական մեքենայի կրծանումը, բոլորովին պարզ չեն բացատրում, թէ պրոլետարիատն ինչպէ՞ս է փոխարինելու այն եւ նա ի՞նչպէս է ուղղւելու հեղափոխական իշխանութիւնից. անարխիստները նուրիսի ժխտում են, թէ հեղափոխական պրոլետարիատը պետք է ուղտադրուի պետական իշխանութիւնը, ժխտում են նա հեղափոխական ղեկավարութեան» (Վ. Ի. Լենին, «Պետութիւն եւ հեղափոխութիւն»): Այսպիսով, անարխիստները չեն ճանաչում աշխատավորներին իշխանութիւնը շահագործողներին վրա, ժխտում են պրոլետարիատի ղեկավարութեան եւ այս պատճառով նրանք հանդիսանում են ռեակցիոն կուսակցութիւն, վրը խորթ է պրոլետարիատին:

են կապիտալիստներին և կալվածատերերին և սեփական
ձեռներով նոր կյանք են կառուցում:

Բանվորական շարժման ջանքերով հանդես գալիս Երևանի և Երասխայի խիստական կազմակերպությունների, վերջնական պառակտման և քայքայման: Անարխիստները և այդ խմբակների առաջնորդները շուտով հեռացան բանվորական շարժումից: Նրանցից վիճանք դրադվեցին ամեն տեսակ կրոնական ուսմունքների վրամանք դրադվեցին ամեն տեսակ կրոնական ուսմունքների ուսումնասիրությունը, վիճանք էլ ուղղակի ծառայություն մտան վոստիկանություն մոտ:

Այն սերմը, վոր Հոկտեմբերյան սոցիալիստական Մեծ
հեղափոխութիւնը նետել եր բրազիլյան ժողովրդի բանվոր-
ական և գյուղացիական մասսաների մեջ, այնտեղ ամենա-
բարենպաստ հող գտաւ: Սոցիալիստական հեղափոխութիւն
դադափարներն ու լոգունդներն ամենակենդանի արձագանք
եյին զտնում բրազիլյան պրոլետարիատի հոծ բաղմութիւնն,
ներսւմ: Հարկավոր եր միայն կադմակերպել և զեկաւարել
հոգր և աճող հեղափոխական շարժումը:

1921 թվին բրազիլյան պրոլետարիատի ծոցում ծնունդ առավ Բրազիլիայի կոմկուսակցությունը: Նա ծաղեց դա-
դախարական պայքարում հանուն պրոլետարական դիկտա-
տուրայի, ընդդեմ ռեֆորմիստների համաձայնականության
և անարխիստների ազաքաղաքականության և անսկզբուն-
չայնության: Նա ամրապնդվում և ձևավորվում էր պրոլե-
տարական պետության, տվյալ պատմական մոմենտում
Բրազիլիայի պրոլետարական կուսակցության տակտիկայի
և ստրատեգիայի վերաբերյալ բոցաշունչ վեճերում: Չնա-
յելով, վր 1921 թվին Բրազիլիայի կոմկուսակցությունը
ձևականորեն «Թուլլատրված» էր, նա առաջին իսկ որից
փաստորեն նետվեց ընդհատակ և իր ծագման որից մինչև
այժմ անխզալ է մնում:

ձանում սկսվեց մարտը, վերի ժամանակ կուսանտների հեղափոխական շոկատները ջարդվեցին:

Բայց Կոպակաբանա բերդի մի խումբ քաջարի պաշտպանները շարունակում էին դիմադրել: Բերդն ամբողջ ուրը հրակոծվում էր: «Մինատ-ժերայես» դրեղնոուտը թնդանոթներն ուղղեց բերդի վրա և մի քանի համազարկ տվեց: Համոզվելով, վեր հետադա դիմադրությունն անիմաստ է, Սիկեյրա Կամպոսը հրամայեց բաց անել բերդի դարբանները և բոլոր ցանկացողներին առաջարկեց նա-հանջել ուր վոր ուղենան:

Մեծամասնությունը հեռացավ: Միայն մի փոքրիկ խումբ խիզախ հեղափոխականներ— 18 հոգի վորոշեցին ղենքը ձեռներին մեռնել, բայց անձնատուր չլինել: Նրանք ամենաուժեղ հուզումով բացականչում էին՝ «ազատություն կամ մահ»: Աղբյուրին կանաչ-դեղին-կապույտ դրոշակը բաժանելով 18 մասի, նրանք այդ կտորները կապեցին իրենց կրծքերին և ղենքը ձեռներին դուրս յեկան խճուղի:

Կոպակաբանայի խճուղու մոտ մի ամբողջ բաղնու-թյուն էր հավաքվել. այստեղ կային թե բուրժուաներ և թե բանվորներ: Ամբոխը ցնծության բացականչություններով, ծափահարություններով դիմավորեց «տասնութի» շարքին, վորը քայլում էր խճուղիով: Դյուրագգաց բրա-դիլիացիները խուռն կերպով իրենց հրճվանքն էին արտա-հայտում այդ յերիտասարդների հերոսության հանդես, յերիտասարդների, վորոնք զնում էին անխուսափելիորեն մեռնելու:

Առափնյա փողոցում մի տեղ դրանիտը քանդված էր: Այդ տեղը կարող էր լիովին փոխարինել խրամատին: Յե-

րիտասարդները պատնեղից թռան լողարանի ավազանը և սպասեցին մոտեցող զինվորներին: Տասնութը հոգի չորս հազարի դեմ: Վերջին համազարկ—և հերոսներն ընկան:

Կենդանի մնացին միայն յերկուսը,—ծանր վիրավոր-ված Սիկեյրա Կամպոսը և Նյուտոն Պրադոն...

Նյուտոն Պրադոն նույն ուրը զինվորական հիվանդա-նոցներից մեկում մեռնում էր արյան մեծ կորստից: Պրե-զիդենտի պոստում Բեռնարդեսի նախորդը, Եպիտաֆիո Պեպուան առավոտյան այցելեց այն սենյակը, վորտեղ պառկած էր Պրադոն: Նա կանգ առավ Նյուտոն Պրադոյի անկողնի մոտ և նրան դիմեց՝ «հայրական կշտամբանքի» տոնով, հարցնելով, թե նա ինչպե՞ս կարող էր նման գործ բռնել, խոստանալով ներել մեռնողին, յեթե վերջինս «լավ վարքով արժանի լինի դրան», այլ կերպ առած՝ մատնու-թյուն անի: Նա համարձակվեց այդ առաջարկել Պրադո-յին, «Կոպակաբանայի 18 հերոսներից» մեկի՞ն:

Պրադոն մուսյլ էր ու լուռ: Վերջապես, նրա համբե-րությունը սպառվեց և նա պատասխանելու փոխարեն պահեց իր սարսափելի վերքերի բոլոր կապերը: Կարմիր արյունը ցայտեց շատրվանի նման: Սավաններն իսկույն թրջվեցին: Վիրավորն անդալաքավ: Արյան կաթիլներն ընկան յերևելի հյուրի փափկասուն ձեռների և չքեղ կոս-տյումի վրա: Պեսսոնն գունատվեց, շփոթվեց և անուշա-հոտ յուղերով ոծված թաշկինակով ջրայնորեն սրբելով ձեռները, հեռ-հեռ գնալով, շտապեց հեռանալ սենյակից: Գեռ մինչև լուսարացը վիրավորը վախճանվեց...

Սիկեյրա Կամպոսը ստիպված էր գաղթել արտասահ-ման:

Այսպես տխուր վերջացավ բրազիլյան դեմոկրատիկ

ազգայութեան առաջին հեղափոխական ապստամբութիւնը։ Այդ անսպասելի չէր, վորովհետեւ մի բուռն ղինվորականներին ապստամբութիւնը հենվում էր անհատներին անձնական հերոսութեան վրա և բացակայում էր ժողովրդական լայն մասսաների ոժանդակութիւնը։ Բեռնարդեսը դաժան դատաստան տեսավ բոլոր նրանց հետ, ովքեր թեկուզ անուղղակի կերպով մասնակից էին յեղեւ այդ գործին։

Չնայելով բաղձաթիւ ձերբակալութիւններին, խռտանգումներին և մահապատիժներին, յերկրի զանազան վայրերում նորից սկսեցին պատրաստվել հեղափոխական նոր յեղույթի։

Նոր շարժման գլխավոր գործիչներից մեկն էր յերէտասարդ, 25 տարեկան կապիտան Լուիս-Կարլոս Պրեստեսը։

Պրեստեսը ծնվել է 1898 թվին։ Նրա հայրը պատկանում էր դեմոկրատականորեն տրամադրված սպանների թղվին։ Նա վորդու մեջ դաստիարակել էր տոկունութիւն, քաջութիւն և հավատարմութիւն դեպի ժողովուրդը։

Կարլոսը միշտ գերադասում էր պայքարել և վոչ թե նահանջել, դիմադրել այնպիսի վիճակում, վորը կարծես բոլորովին հուսահատական էր, — և նա կարողանում էր անսպասելի կերպով փայլուն յեղ գտնել։

Յերբ Կարլոսը դարձավ ինը տարեկան, նա մտավ ռազմական դիմնադիա։ Այնտեղ նա այնպիսի ռազմական ձիրք ցուցաբերեց, վոր 18 տարեկան հասակում իսկույն ընդունվեց ռազմական ակադեմիա։

Աղահուլթամբ ձգտելով դեպի գիտութիւնը, Պրեստեսը գիշեր-ցերեկ համառորեն աշխատում էր։ Դրա հետ

մեկտեղ նա օտիսված էր շարունակ հողալ ընտանիքի մասին, վորը նրա հոր մահից հետո խիստ կարիքի մեջ էր։

Իր խելքի և հսկայական աշխատասիրութեան շնորհիվ Պրեստեսը շուտով անցավ առաջին աշակերտների շարքը։

«Յես ուշադրութիւն դարձրի այդ տաղանդավոր ուսանողի վրա, — պատմում էր ռազմական ակադեմիայի մի պրոֆեսոր։ — Քննութեան ժամանակ նրա աշխատանքը ցույց էր տալիս վոչ միայն շարադրվող հարցի ճիշտ գիտակութիւն, այլև մտքի նշանակալից ճկունութիւն և ազատութիւն։ Բավական էր նայել այդ պատանու դեմքին, բավական էր զրուցել նրա հետ, և դու միանգամից յենթարկվում էիր Լուիս Կարլոս Պրեստեսի պայծառ մտքի հզոր հմայքին։ Նա միշտ հանդիստ էր. նրա հայացքը հաստատուն էր և վճռական. շարժումները զուսպ էին, խոսքերն անշտապ և ժլատ, հատուկ էին այն մարդուն, վորը կշռում ու չափում է և՛ իր խոսքը և՛ իր լռութիւնը։ Սրանք էին այդ իրոք վոր որիդինալ պատանու բնորոշ գծերը։ Հետադաշում յեմ յերբեք աչքաթող չէին անում Պրեստեսին։

1923 թվին իր մեկնելու նախորդակին նա յեկավ ինձ հրաժեշտ տալու։ Նա ասաց, վոր մտադիր է աշխատել իր հայրենիքում իբրև ղինվորական ինժեներ... Ինչպես հայտնի յե, Պրեստեսը մասնակցեց հեղափոխութեան և դարձավ նրա ամենաականավոր առաջնորդներից մեկը։ Նրա ժողովրդականութիւնն այնքան մեծ էր, վոր «Կարելի՛ յե ասել, վորդականութիւնն այնքան մեծ էր, վոր «Կարելի՛ յե ասել, նա դարձավ ամենահայտնի մարդն ամբողջ Բրազիլիայում։

Պրեստեսն այնքան փայլուն կերպով ավարտեց ակադեմիան, վոր նրան տրվեց բարձրագույն պարգև — վոսկե մեդալ։ Սակայն, այն ժամանակ գոյութիւն ունեցած կա-

նոնի համաձայն, մեղալի համար պետք էր կանխիկ փող վճարել, իսկ Պրեստեսն այդ չէր կարող անել... Նա սուրբ-ված յեղավ հրաժարվել մեղալից:

Պրեստեսը պատանեկության տարիներից սաստիկ վրե-դովվում էր կառավարական պաշտոնյաների ի չար գործ դնելու և վարձկանության, աշխատավորների աղքատու-թյան և իրավազրկության դեմ:

Արդեն ակադեմիայում Պրեստեսը խորին համակրանք էր ցուցաբերում այն մարդկանց նկատմամբ, վորոնք ապ-րում են հյուղերում, վորոնք աշխատանքի անմարդկային պայմաններում մի պատառ հաց են վաստակում: Նա ընկե-րանում էր չքավորների, նեղերի և մուլատների հետ, հա-ճախ հանդիպում հեղափոխականորեն տրամադրված բուր-ժուական յերիտասարգության հետ: Վաճառականների տը-ղաներն ու ազնվականները, վորոնք սովորում էյին ակադե-միայում, վրդովվում էյին Պրեստեսի այդ վարքի և նրա կապերի դեմ: Նրանք բարձրից էյին նայում ժողովրդի ծո-ցից յելած այդ յերիտասարդի վրա: Բայց Պրեստեսը նը-րանց վրա վոչ մի ուշադրություն չէր դարձնում:

Նա ստեղծեց դեմոկրատական համոզմունքների տեր յերիտասարդ սպաների մի խմբակ: Պրեստեսը և նրա նոր ընկերներն ոտար էյին հին սպայության վոգուն:

1918 թվին Պրեստեսն իսկական ծառայության սպայի կոչում ոտացավ:

Պրեստեսը պատկանում էր սպայության այն մասին, վորը, ջերմորեն սիրելով իր հայրենիքը և ատելով ոտաը-երկրյա կեղեքիչներին, հանդես էր դալիս ժողովրդի կող-մից ընդդեմ ունակցիոն կառավարության: Կարևո Պրեստե-սը միշտ ընդհանուր լեզու յեր գտնում դուռապանների,

գինվորների, նավաստիների և բանվորների հետ: Պրեստեսը պարզ և ընկերաբար էր վարվում իր գինվորների հետ: Նա մարմնական պատիժներ թույլ չէր տալիս այն գործածուե-րում, վորոնց հրամանատարն ինքն էր լինում: Նա թույլ չէր տալիս, վոր սպաները կոպիտ վարվեն գինվորների հետ: Ամեն վոք, ով վիրավորանք էր ստանում, դնում էր ուղղակի Պրեստեսի մոտ և պաշտպանություն գտնում: Պրեստեսն անձամբ դրադիտություն էր սովորեցնում իւ մարտիկներին: Նրա շնորհիւ իր գինվորների 90 տոկոսը դեր-կալով դիտեր, լավ էր ըմբռնում քաղաքական իրա-դարձությունները: Այդ արտասովոր յերևույթ է Բրազի-լիայում, վորտեղ բնակչության 80 տոկոսն անդրադետ է:

1924 թվի հուլիսի 5-ին Սան Պաուլու քաղաքում բռնկվեց խոշոր գործադուների հեղափոխական ապստամբու-թյուն, վորը դլխավորում էյին փորձված սպաները: Այդ ապստամբության նպատակն էր տապալել Արտուր Բեռնար-դեսի կառավարությունը: «Պաուլիստների» գինվորական ապստամբությունը մանր բուրժուազիայի դեմոկրատական խավերում և աշխատավոր մասսաների մեջ վառեց այն հույսը, թե կբարելավվի նրանց դրությունը:

Սան Պաուլուն, Բրազիլիայի խոշորագույն քաղաքնե-րից մեկը, սուրճի արդյունաբերության կենտրոնը, յերեք ուր գտնվում էր ապստամբների ձեռքում: Վախենալով ա-պստամբության հաջողություններից և լայն թափից, Բեռնարդեսը շտապեց Սան Պաուլու ուղարկել մինչև 10 հազար գինվոր: Կառավարական հրետանին կրակ բացեց քաղաքի վրա: Ապստամբության ղեկավարը, մարշալ Իոն-

գորո լուսեւը հեղափոխական զորքերին հրաման տվեց
թողնել քաղաքը և նահանջել յերկրի խորքը:

Յենթարկվելով հրամանին, վեց հազար պառուկստները
հետ քաշվեցին յերկրի խորքը, դեպի Պարանա գետի ավի-
րը: Անընդհատ ճակատամարտերում նրանցից սպանվեցին,
վիրավորվեցին և դերի ընկան 2200 հոգի:

Այդ ժամանակ այն էլայծը, վոր բռնկվել էր Սան Պա-
ռուլույում, բոցավառեց ամբողջ Բրազիլիան: Հարավում—
Ռիո Գրանդի դու Սուլ նահանգում ստեղծվում էր հեղա-
փոխական շարժման մի նոր միջուկը, և այդ շարժման հո-
գին յերիտասարդ կապիտան Պրեստեսն էր: Բոլոր կողմե-
րից նրա մոտ եյին հավաքվում կամավորները,— բանվոր-
ները և դյուղացիները, վորոնք ձգտում էյին մտնել հեղա-
փոխական ջոկատների շարքերը: Փոս Իգուասուսույից (Ի-
գուասուսու և Պարանա գետերի խառնման մերձակա վայրը)
պառուկստ սպաները ժամանեցին Պրեստեսի մոտ: Նրանցից
ամենայեռանդունն ու փորձվածը ղեկավարեա ժուլարես
Տավորան էր:

1924 թվի հոկտեմբերի 28-ին Սանտ Անժելույում ա-
պստամբություն բռնկվեց: Պրեստեսի դուստարտակի մար-
տիկները մի մարդու պես վերցրին ղեները: Հետևյալ
որն ապստամբության հրդեհը տարածվեց մյուս քաղաքնե-
րում: Վերջիններիս կայազորներն ապստամբեցին:

Պրեստեսը հրատարակեց մի մանիֆեստ, վորի մեջ
այսպես էր շարադրում հեղափոխության նպատակները.

ՊՐԵՍՏԵՍԻ ՄԱՆԻԳԵՍՏԸ ԲՐԱԶԻԼՅԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԻՆ

«Հասել և հանդիսավոր ժամը, յերբ մենք կոչված ենք
ոգնելու աղաքային մեծ գործին: Արդեն չորս ամիս Սան
Պաուլույի հերոսները կռվում են քաջաբար, վորպեսզի տա-
պալեն ատելի կառավարութունը:

Հյուսիսից մինչև հարավ ամբողջ Բրազիլիան ջերմորեն
ցանկանում է, վորպեսզի հաղթանակեն Սան Պաուլույի
հեղափոխականները, վորովհետև նրանք պայքարում են
հանուն այն սիրո, վոր տաժում են դեպի Բրազիլիան, վո-
րովհետև նրանք պահանջում են դադարի քվեարկություն,
պահանջում են, վորպեսզի ընտրություններ ժամանակ
հարգվի ժողովրդի կամքը,— վորպեսզի կոնֆիսկացիայի
յենթարկվեն այն հսկայական կարողությունները, վոր կա-
ռավարության անդամները կուտակել են պետական զան-
ձարանի հաշվին, վորպեսզի կառավարություն ավելի շատ
հողա աշխատավոր ժողովրդին ոգնելու մասին, վորպեսզի
Բրազիլիան լինի ուժեղ և միասնական. պահանջում են ա-
դատել 1922 թվի ապստամբության հերոսներին և տապա-
լել Բեռնարդեսի կառավարությունը...

Այժմ Բրազիլյան հարավի հպարտ և անկախ ժողովուրդ-
ը մեծ տրադիցիաների ժողովուրդը մի մարդու պես
փոքրի յե յեղում, բացահայտելով «ժամանակ է վերջ դե-
նեք Բրազիլիական արյուն թափելուն: Ժամանակ է հաղթել
կառավարությանը, վոր հարգի ժողովրդի կամքը»: Այդ
վտանգից խուսափելու միակ յեղանակն է, վորպեսզի յե-
րեք տարուց հետո անդիական կառավարությունը չվերցնի
մեր մաքսատները և հարուստ հողերը: Այսօր ապստամ-

բում են Սանտ Անժելույի, Սան Լուիսի, Սան Բորթի, Իտալույի և Ուրուգվայանայի, Սանտա Աննայի, Ալեգրեստեյի, Սան Պետրիտոյի, Ժադուարանի և Բաթեյի բոլոր դորամասերը. այսօր, նույն նպատակով վուդեորված, վուդիյեն յեղնում Պալմեյրայի, Նոր Վյուրտեմբերգի, Իժույի, Սանտ Անժելույի, Սան Նիկոլաույի, Սանտ Յադոյի և մինչև Պելոտաս ամբողջ սահմանամերձ դոտու հեղափոխական դյուղացիները: Բնակչութունը կարող է հանդիսալինել. կարգը կպահպանվի:

Բրազիլիայի հեղափոխական կառավարութեան անուխից՝ կապիտան Լուիս-Կարլոս Պրեստեսը:

Դեկտեմբերի վերջում կոլոնիների ուժերը հետևյալ կերպով էյին դասավորված.

Սերրա Ժերալ լեռնային ռայոնում, աջ թևում դործում էյին Ժուարես Տափուրայի և Լեոնել Ռոչի դորամասերը: Պրեստեսն առաջանում էր ձախ թևում, Ուրուգվայի ափերի և արգենտինյան¹⁾ սահմանի յերկարութեամբ: Բեռնարդեսի կառավարութեանը, Պրեստեսի դորքերի ապստամբութեանից խիստ անհանդուստացած, դեպի հարավ ամբողջ դիվիզիաներ ուղարկեց: Գլխավոր շտաբն ոտարեկրկյա զինվորական միասիաների հետ միասին «ապստամբների խաղաղացման» պլաններն էր մշակում: Գործողութեանները դեկավարում էյին յեվրոպական և հյուսիս-ամերիկական հրահանգիչ-սպաները: Հակահեղափոխական դորքերի դուխ էյին կանգնած հայտնի, փորձված զենեարաները: Պրեստեսի դեմ դործի դրվեցին դորեղ հրետանին, զրահատաներն ու ինքնաթիռները:

1) Արգենտինան պետութեան է հարավային Ամերիկայում:

Բայց Պրեստեսը, վորը քիչ դորք (մոտ յերկու հազար հողի), թույլ հրետանի և փոքր քանակութեամբ զնդացիներ ուներ, կարողանում էր այդ բոլոր պակասութեանները լրացնել ճարտար ու համարձակ մանյովներով, տեղանքը հիանալիորեն դիտենալով, իր դորամասերի հսկայական խանդավառութեամբ: Պրեստեսի ռազմական դիտելիքները հաջողութեամբ զուգակցվում էյին պարտիզանական հեղափոխական պատերազմների դործնական փորձի հետ և այդ էր նրա առավելութեանը Բեռնարդեսի դորքերի հանդեպ:

Շուտով նրա դաշնակից համարյա բոլոր սպաները, վորոնք դուրս էյին յեկել բուրժուական միջավայրից, դադարեցրին պայքարը և փոխան արտասահման: Պրեստեսը, մնալով իբրև ջոկատի գլուխ, շարունակում էր քաջարար պահել ռազմաճակատը 10 հազար կառավարական դորքերի դեմ:

Որեցոր պակասում էր նրա մարտիկների թիվը: Թըշնամիներն ողակում էյին նրան և այդ ողակը հետզհետե ավելի յեր սեղմվում: Այդ ծանր բոպեյին նա մի նամակ ստացավ մարշալ Իսիդորոյից, պաուլիստների ապստամբութեան դեկավարից, վորը գտնվում էր արտասահմանում, Արգենտինայում:

«Այսպես ուրեմն, թանկագին Պրեստես, — գրում էր մարշալը, — շատ ջոկատներ ջարդվել են ու դաղթել, և վոր ավելի վատ է, զրկվել են զենքից: Մնում է միայն ձեր դորայունը, վորի դրութեանը, դատելով ձեր նամակից, վորդալի յե... Տվյալ պայմաններում ձեզ մնում է կամ դաղթել կամ կովի բռնվել պարտութեան մեծ շաներով, կամ, վերջապես, անցնել դեպի հյուսիս, ձգտելով կապվել Սանտա Կատարինայի հետ... Յեթե միայն վորեւէ անսպա-

սելի բան տեղի չունենա, մնում է ընդունել, վոր հեղափոխությունն անհաջողության է մատնվել»:

Բայց հենց այդ եր, վոր Պրեստեսը չէր ուզում ընդունել: Նրա համար հեղափոխությունը դեռ նոր էր սկսվել: Փայլուն կերպով ձեռքբերվ թշնամու ողակը, նա իր զորասլան հետ հասավ Ուրուգվայ գետը, այստեղից—Բարրահատն և վերջապես, Փոս Իգուասուս: Այդ հերոսական յերթը (600 կիլոմետրից ավելի), վոր ուղեկցվում էր հրակայական կորուստներով և ղրկանքներով, միայն սկիզբն էր «Անպարտելի զորասլան» հռչակավոր արշավանքի, վորը հետագայում շարունակվեց համարյա յերեք տարի, 25 հազար կիլոմետր տարածության վրա:

Զորասլան վոտաբորիկ, քաղցած ու կիսամերկ հերոսներն արիարար ճանապարհներ ելին բաց անում անանցելի, կուսական անտառում: 1925 թվի մարտին յերկու հազարից մնաց միայն 800 հոգի... Բայց կենդանի մնացածները բոլորն էլ համակված էին հաստատուն մի վճռականությամբ՝ պայքարել և վորջան կարելի յե շուտ միանալ պառլիստների հեղափոխական ջոկատի մնացորդներին հետ:

Յերկարատև ճիւղերից հետո, վերջապես, նրանց հաջողվեց ճանապարհ բանալ իրար հյուսված ծառերի միջով և նրանց առջև բացվեց լայն, կանաչ մի դաշտ: Զի նստելով, Պրեստեսը և իր ուղեկիցները շարունակեցին իրենց ճանապարհը:

Ճանապարհին Պրեստեսը յերկրորդ նամակն ստացավ մորչալ Իսիդորոյից, վորն արդեն տեղեկություններ էր ստացել զորասլան հերոսական պայքարի մասին: Ինչպիսի՞ կտրուկ փոփոխություն նամակի տոնում: Մի՞թե նա, մորչալը չէր, վոր քիչ առաջ վհատությամբ դրում էր

Պրեստեսին, թե «Հեղափոխությունն անհաջողության է մատնվել»:

«Զորասլան առաջնորդին և հրամանատարին վողջուն և ընկերական համբույր եմ ուղարկում: Յես խոսքեր չեմ գտնում, վորպեսզի արտահայտեմ ուրախության, հիացմունքի և խանդավառության զգացումները, վոր մեր բոլորի մեջ առաջացրեց ձեր նշանավոր արշավանքը, վորը ծրագրվել ու կատարվել է պայծառ հանդստությամբ ու հերոսական համառությամբ: Հիմա յես խորապես համոզված եմ հաղթանակի նկատմամբ: Հիմա դրությունն այսպես է. պառլիստներն ունեն 300 հազար փամփուշտ՝ հետեվագործի համար և շատ քիչ արկեր՝ հրետանու համար: Դրամարկղում — 20 կոնտոն: Պառլիստների մոտ կա ընդամենը 1500 հրացան, զինվորները և շատ սպաներ կիսամերկ են և բոկոտն: Պարենի պաշարն արդեն չի բավականանում: Դրա փոխարեն զորքն տրամադրությունը հիանալի յե: Թշնամին բարոյալքվել է և չի հարձակվում: Յես կարգադրեցի մեր աղքատիկ պաշարներից ձեզ բաժին հանել առավելագույն չափով հնարավորը, — դրամ և ոսգմամթերք... Իսիդորո ինչպես»:

Այդ ժամանակ Պրեստեսը մշակեց ամբողջ Բրազիլիայի միջով անցնելու վիթխարի մի արշավանքի պլան: Նա ուզում էր դրանով հեղափոխականացնել ժողովրդական մասսաներին իր հսկայական հայրենիքի ամենախուլ անկյուններում:

Ահա թե Պրեստեսն ինչպես էր շարադրում իր պլանը մարշալ Իսիդորոյին ուղղված նամակում. «Այն 800 հոգին,

1) Կոնտոն 1000 միլրէյս է: Այժմյան կուբսով — 50 ղոլար:

վորոնց յես կարողացա բերել, 600 կիլոմետր յերթ կատարելիս ապացուցեցին, թե նրանք ինչի յես ընդունակ, ապացուցեցին, վոր տոկունությունը հեղափոխականի լավագույն հատկություններէ մեկն է: Հեղափոխական պատերազմը Բրադիլիայում, նրա ամեն մի տերիտորիայում պետք է մանրվարային պատերազմ լինի: Դիրքային պատերազմը վայել է ավելի շուտ կառավարական բանակին, վորի տրամադրության տակ կան զինազործարաններ, դրամահատարաններ և բախականաչափ թվով անդրադետ զինվորներ, վորոնց կարելի յե ուղարկել մեր դնդացիւրների դեմ: Հազարից պակաս զինված մարտիկներով և 4 հազար ձիերով յես կարողացա բաց դաշտում անցնել թշնամու 10 հազարանոց բանակի միջով: Յեթե զինել և ռազմամթերքով ապահովել իմ զորասյունը, ապա յես հույս ունեմ— և այս չի լինի չափից դուրս ուստիմիդ— շարժվել դեպի հյուսիս և ամենակարճ ժամանակամիջոցում՝ Պարանայից անցնել Սան Պաուլու, այնուհետև ուղևորվել դեպի Ռիոդե-ժանեյրո, — գուցե Մինաս-Ժերայեսի վրայով: Կառավարությունն ի վիճակի չի լինի խանգարելու մեր հաղթական շարժմանը»:

Այդ ժամանակ Պրեստերը Կատանդուվաս ուսյոնում յեղած ճեղքվածքից հետո փախած պառւլիստական մի քանի մարտիկներից իմացավ, թէ նրանց ռազմաճակատում դրու-թյունը հուսահատական է։ Մարտի 30-ին պառւլիստական զորամասերը սկսեցին շտապ նահանջել դեպի Պարանա գե-տի գլիծը (դեպի Մենդես նավահանգիստը)։ Առանց ժամա-նակ կորցնելու նա շտապեց դեպի Փոս Իդուասուու, ողնե-լու ուժասպառ պառւլիստներին։

1925 թվի ապրիլի 12-ին Պրեստոնը ժամանեց Ֆոս Ի-
գլուսաստուն և նույն օրվա յերեկոյան մասնակցեց բոլոր հե-
ղափոխական ջոկատների արտակարգ ռազմական խորհրդ-
ի ակցիոն թյան :

Մյակտեղ առաջին անգամ հանդիպեցին պառլիստական
ժողովուրդի և Պրեստեսի գործերի բոլոր հրամանատարները։
Խորհրդակցութեան ժամանակ պարզվեց, Վոր պառլիստ-
աների գրութունը չափազանց ծանր է։ Համեմատաբար մեծ,
420 կիլոմետր տարածութեամբ ռազմաճակատում, Վոր
ճգվում էր Սորոբոյից մինչև Ֆոս Իգուասուս, մնացել էր
միայն 1500 մարտիկ և ընդամենը 300 արկ։ Արդենտինյան
խլիսանությունները, Վոր դադարի կապ էլին պահում պրե-
զիդենտ Բեռնարդեսի գործակալների հետ, համառորեն չե-
լին թույլ տալիս հիվանդներին և վիրավորներին անցկաց-
նել սահմանային Պարանա գետով։ Մարտիկների չարքե-
րում մեծ հուզում և վհատութուն էր տիրում։ Շատ ուսա-
ներ ազիտացիա էլին մղում, թե սկսած է դադարեցնել
պայքարը, անձնատուր լինել թշնամու «վոլորմածութեան»։
Քայքայ Պրեստեսն այդ մասին լսել անգամ չէր ցանկանում։
— Իմ մարտիկները չեն դադարեցնի պայքարը, — կը-
րականապես հայտարարեց նա, — նույնիսկ յեթե դուք մեզ
թողնեք։

Թողնեք :
Նա առաջարկեց մի համարձակ պլան, վրոն ընդունվեց,
ուղղմական խորհրդի անդամներին մեծամասնության կողմից :
Իսկ հետո Լեւոնի իրական ջոկատ-

ճից։ Նրա պլանն այսպես էր․ բոլոր հեղափոխական ջոկատները պետք է միանան և Պարսնայից անցնելով ոտար (Պա-

րազմայի) տերրիտորիան, այստեղից դուրս դան և մտնեն Մատուռ—Գրոսնու—Կենտրոնական Բրազիլիայի սակավաբնակ տափաստանները։ Այսպիսով զորապետը նորից կըստանա զործողությունների աղատություն և մի անդամից կազատվի հետապնդումից։

Պրեստեսն ընդդեմ, վոր յեղած տեղեկությունների համաձայն, իրենց վրա յե դալիս կառավարության 15 հազարանոց զորքը՝ դեներալ Ռոնդոնի հրամանատարությամբ։ Ժամանակ կորցնելն անմտություն կլիներ։

— Յեթե նրանք մոտենան Պորտո Մենդեսին, մենք կընկենք յերկու կրակի մեջ,—բացականչեց Պրեստեսը։— Հարկավոր ե ինչ կերպ ել լինի, կանխել նրանց։

Բոլոր զորամասերը շտապ վերակազմվեցին իբրև մեկ զորապետ՝ 1-ին հեղափոխական դիվիզիա, վորի ղեկին անցավ դեներալ Միգել Կոստան։ Պրեստեսը զբաղեց զորասյան շտաբի պետի պոստը։

Պրեստեսի առաջարկը կտրուկ դիմադրության հանդիպեց թերահավատների, վախկոտների և Բեռնարդեսի ծածուկ կողմնակիցների կողմից։ Այդ մարդիկ ամենուրեք վայնասուն եյին բարձրացնում, վոր իբր թե Պրեստեսն «ամոթաբար խախտում ե ոտաբերկրյա տերրիտորիայի անձեռնամխելիությունը», իբր թե նա դենքը ձեռքին հարձակվում ե Պարազվայի թույլ, բարեկամական ժողովրդի յերկրի վրա։

Բայց Պրեստեսը հաստատապես շարունակում եր իրագործել իր պլանը, վոր ընդունված եր շտաբի կողմից։ Խիտ, անանց անտառում շտապ կարգով ճանապարհ եր բացվում, վորով հեղափոխական դիվիզիան սկսեց հեռ

քաշվել դեպի Պորտո Մենդես։ Այդ մոմենտին նրա բռնած ռազմաճակատը կըճատվեց մինչև 60 կիլոմետր։

Լոյոլայի եսկադրոնին հանձնարարվեց թշնամուն քաշել դեպի Ֆոս Իդուասուս, վորպեսզի քողարկվի դիվիզիայի շարժումը դեպի Պորտո Մենդես։

Լոյոլան հաջողությամբ կատարեց առաջադրանքը, բայց հետո չկարողացավ միանալ ընկերներին և ստիպված յեղավ փախչել արտասահման։ (Յերկու տարուց հետո այդ քաջ սպան մասնակցեց հեղափոխական մի նոր ապստամբության, վոր բռնկվել եր Ռիու Գրանդի դու Սուլում, 1926 թվին,— և ընկավ մարտում)։

Պրեստեսը մի նամակով դիմեց Պարազվայի սահմանային իշխանություններին, պարտավորվելով ամենախիստ կերպով հետևել իր ղինվորների վարքին և պահպանել տեղական բնակիչների դույլի անձեռնամխելիություն ու ապատելթյունը։ Եյապես այդ ամբողջ վախն ավելորդ եր, վորովհետև Պարազվայի ա'յն մի փոքր կտոր հողը, վորով պետք եր անցնել, ամայի եր, ճահճոտ և գրեթե անբնակ։ Պարազվայի սահմանային իշխանություններից թույլտվություն ստացվեց։

Բեռնարդեսի հրամանատարությունը զարմանքից կարծես կայծակնահար յեղավ, վոր Պրեստեսի դիվիզիան այդպես հանկարծակի անցել եր դետից դեպի Պարազվայի ափը։ Գեներալ Ռոնդոնն արդեն նախաձաշակում եր հալածանակը, չկասկածելով, վոր «Լիտի խռովարարները» ստիպված կլինեն անձնատուր լինել, և հանկարծ— ինչպիսի՞ հիասթափություն։

— Մենք ջարդեցինք այն չիլը, ուր մեզ քչել եր Ռոնդոնը,— կատակում եր Պրեստեսը։— Բայց հարգելի դենե-

յալը մոռացել ե, վոր լավ հարվածով կարելի չի չելը Զարդ ու փշուր անել:

Հուսահատված Ռոնդոնը կառավարութեան ուղղած հեռադրական զեկուցում սրտնեղութեամբ հաղորդում էր, վոր «հեղափոխական հիդրան յոթը գլուխ ունի. մեկը կլտրում ես, մյուսն անմիաս ե»:

Պարագլխի սահմանն անցնելը սկսվեց ապրիլի 29-ին: Հեշտ չէր այդ ամսյի, անշուր տերիտորիայով անցնել 125 կիլոմետր մինչև Մարակաթու լեռնաշղթան, վոր ծառայում էր իբրև հյուսիսային սահման Պարագլխի և բրազիլիական Մատու-Գրոսու նահանգի միջև: Հարկավոր յեղավ բոլոր ձիերը և յեղջուրավոր անասունները թողնել բրազիլիական տիրում:

Քաղցած, ծնրավից տանջվող մարդիկ դնում էին վոտով, ծանր բեռներն ուներին: Զիերի փոխարեն լծված, նրանք համբերութեամբ քարշ էին տալիս թնդանոթները և արկերով բեռնված սայլերը: Զինվորներն ու սպաները քայլում էին վոտաբորիկ, պատառոտված հազուստով, յերկար մորուքներով, դուլաներից կախված էին յերկար մազերի խճողված հյուսերը: Միայն մի քանի անչափահաս կամավորներ չունեին բեղ ու մորուք, վոր նրանց մեծ ցավ էր պատճառում...

Պրեստեսն այդ ամբողջ ճանապարհը վոտով անցավ և հաճախ ողնում էր թնդանոթները քարշ տալու: Իր վրանը և ձին նա տվեց վիրավորվածներին, իսկ ինքը քնում էր գետնի վրա, բաց յերկնքի տակ:

Մարտիկների վոտները յերբեմն թաղվում էին ճահճուտներում: Ծանծաղ գետերը նրանք սովորաբար վոտով էին անցնում: Մարտիկների և հրամանատարների մերկ

վոտները ծածկված էին բշտիկներով, սպիկներով, վերքերով: Չնայելով քաղցին, ծարավին և հոգնածութեան, այդ քաջ մարդիկ կատակներ էին անում և ամենադժվար բույաներին առույգ և ուրախ տրամադրութեան էին պահպանում:

Չորասյան կաղմում կային մի քանի կանայք, վորոնք արշավանքի հենց սկզբից ուղեկցում էին իրենց ամուսիններին, յեղբայրներին և հայրերին: Նրանք բոլորը կամավոր կերպով մասնակցում էին ծանր արշավանքին և ճանապարհին տանում էին վիրավորների գննքերը: Այդ անվախ ընկերուհիները, վորոնք պատրաստ էին ամեն մի զրկանք կրելու, կովում լցնում էին հրացանները, ողնում էին թնդանոթները նշանի վրա ուղղելիս, սնունդ էին պատրաստում, լվացք անում և կարկատում պատառոտված սպիտակեղենը, կապում վերքերը, ամեն բույս վտանգի յենթարկելով իրենց կյանքը, ցուցաբերելով կամքի արտասովոր ույթ, հնարամտութեան, անձնուրացութեան և հերոսութեան:

Ապրիլի 30-ին չորասյան ավանգարդն իջավ Մարակաթույի լանջերով, վորոնք խիտ անտառներով են ծածկված, և անցնելով գետը, նորից մտավ Բրազիլիայի սահմանները: Մարդիկ գետն անցան մակույկներով, ձիերը — լողալով: Պրեստեսը հրամայեց բոլոր թնդանոթները թողնել Պարագլխի տերիտորիայում, վորովհետև սպասվելիք մարտական գործողութեանները չորասյան տեղափոխութեանների կայծակնային արագութեան էին պահանջում:

Սակայն մի քանի օրից հետո Պրեստեսը խորապես ցավեց, վոր բրազիլիական թնդանոթները թողել է ոտար, ունակցիոն կառավարութեան տերիտորիայում: Հավաքելով

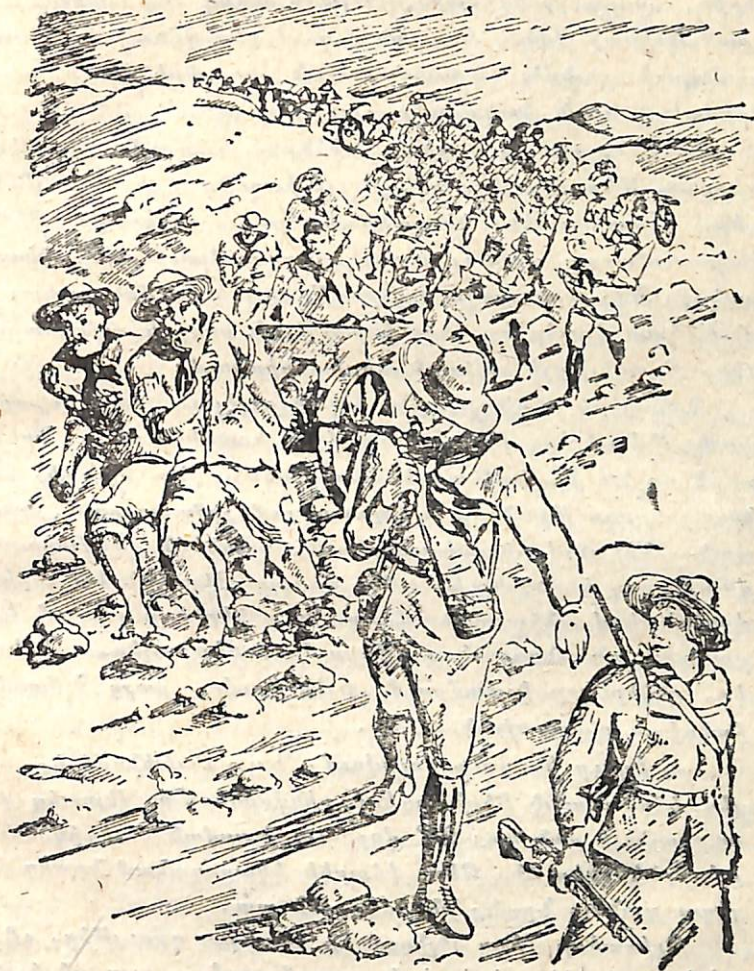
մարտիկները մի խումբ, նա վերադարձավ սահման: Նրանք
իրենց մարտկոցը դտան հենց այն տեղում, ուր թողել ե-
լին:

Հոգնած, ցնցոտիապատ մարդիկ լծվեցին ձիերի փոխա-
րեն և քարշ տվին թնդանոթները: Պրեստեսն աշխատում
էր բոլորի հետ հավասար: Նրանք ամեն ըուպե վտանդի ե-
լին յենթարկում էրենց Վյանքը. բավական էր, վոր թըն-
դանոթի անիվը սայթաքեր լեռնային արահետից, — և թնդա-
նոթը կզլորվեր ներքև, քարշ տալով հետևից քայլողներին:
Մինչև լուսաբաց թնդանոթներն արդեն բերվել էին բրա-
դելյան տերիտորիան և այնտեղ թողնվել խիտ անտառում:

Լայն բացվեցին Մատտու-Գրոսսուլյի հարավի կանաչ
տափաստանները: Արևմուտքում կապույտին էլին տալիս
Ամամբայի ցածրադիր, անտառապատ լեռները: Բարձր ու
խիտ խոտարույսերում մարդիկ տեղավորվեցին հանդսա-
նալու: Նրանց տանջանքները կարճ ժամանակով վերջացել
էին: Այստեղ կային բազմաքանակ անասուններ, վայրի
ձիերի ամբողջ ջոկեր: Անտառները լիքն էին վայրի թըռ-
չուններով ու կենդանիներով, ուտելու պտուղներով:

Գիշերները զորասլան ճամբարի մոտ, մթին ու խուլ
տեղերում հաճախ դավաճանական կրակոցներ էլին ճայ-
թում: Այդ բանդիտներն էլին զործում, վորոնք վարձված
էին տեղական իշխանությունների կողմից:

Յուրաքանչյուր ուր նոր զժվարություններ էր բերում:
Պրեստեսի զորասլանում փոքրոգի և տատանվող տարրերը
քայքայիչ ազիտացիա էլին մղում: Պրեստեսի համար ա-
ռանձնապես ծանր հարված էր մի ամբողջ եսկադրոնի
դասալքությունը, — այդ եսկադրոնը վերադարձավ Պարազ-
վայ և դրանով բացեց ճախ թևը:

Հոգնած, ցնցոտիապատ մարդիկ լծվեցին ձիերի փոխարեն
և քարշ տվին թնդանոթները.

Չնայելով առաջին ճակատամարտերում յեղած կորուստներին, զորասյուները հաջողութեամբ առաջ եր շարժվում: Հրամանատար Միլեկ Կոստան ուղում եր վճռական ճակատամարտի բռնվել կառավարական զորքերի հետ, բայց Պրեստեսը նրան հակառակը համարեց:

— Մենք չպետք ե ուիսկ անենք,— պնդում եր Պրեստեսը:— Մեր փամփուռները չափազանց քիչ են: Մենք պետք ե պահպանենք կենդանի ուշժը— մարդկանց: Յեթե ճակատամարտը տանուլ տանք, ապստամբությունը կխորտակվի: Մեր նպատակը բոլորովին այլ ե,— մենք պետք ե անընդհատ հրահրենք հեղափոխութեան բոցը ե այն տարածենք Բրազիլիայի ամբողջ տերիտորիայում:

Պրեստեսը հսկայական ակտիվութիւն եր ցուցարկում: Թվում եր, թե նա դռնվում ե ամենուրեք: Գրեթե ամեն ուր նա իր համահարզի հետ յերկար, հողենցուցիչ ճառապարհորդութիւններ եր կատարում շրջակայքում, նպատակ ունենալով հետախուզել այն, ամենեւին չվախենալով, վոր կարող ե ընկնել թշնամու ձեռքը: Յերբեմն նա յերկար ժամանակով անհայտանում եր ե ընկերները սկսում եյին սաստիկ անհանգստանալ: Յերբ նա, վերջապես, յերևում եր, ընկերները կշտամբում եյին նրան, բայց Պրեստեսը հանդիստ պատասխանում եր.

— Իզուր եք դուք հուզվում: Դուք վախենում եք, վոր յես կհանդիպեմ Բեռնարդեսի զինվորներին: Այստեղ ի՞նչ սարսափելի բան կա: Ձե՞ վոր այդ խաբւած մարդիկ նույնպես ընկերներ են: Յես իհարկե կկարողանամ նրանց հետ լեզու դռնել: Նրանք ինձ ձեռ չեն տա:

Պրեստեսը միշտ յելնում եր հետեյալ դրույթից. «Բրազիլիայում հեղափոխական պատերազմը— այդ անընդհատ

շարժում ե»: Անհրաժեշտ են հեծելազորի թեթև ու արագ, կայծակնաթափ շարժումներ: Դրա համար պետք եր ունենալ մատղաշ, դիմացկուն ու կայտառ շատ ձիեր: Յեւլ ա՛ա Պրեստեսի զորասյուներ սկսեց հեծելազոր «կաղմակերպել»: Փոքրիկ ջոկատները դնում եյին յերկրի խորքը, վայրի ձիեր վորսալու ե սանձահարելու համար: Փորձված հեծելազորայինները ճարտարութեամբ նետում եյին ողաւաբանը, վարպետորեն սանձահարելով ամենաանոանձ հովատակներին ե մատակ ձիերին:

Այդ ջոկատները հաճախ 150-300 կիլոմետրով հեռանում եյին զորասյունից: Նրանք հսկայական տարածութիւններ եյին անցնում, թշնամուն ժողորեցնելով զորասյան տեղի նկատմամբ: Ճանապարհին նրանք այցելում եյին դյուղերն ու ֆաղենդները (կալվածքները), ամեն տեղ լուր տանելով այն մասին, վոր դալիս են աղատարարները, վոր մոտ ե հատուցման ժամը բոլոր բռնակալների ե վաշխառուների համար, վորոնք տանջում են ժողովրդին: Ճարպիկ հեծելազորայինների այդ անբռնելի ջոկատները, վորոնք կարծես թե առած թռչում եյին մի նահանգից մյուսը, սկսեցին հուզել ժողովրդի յերևակայութիւնը: Պրեստեսի զորասյան մարտիկների ե հրամանատարների անունները թանկ եյին դառնում բրազիլյան ժողովրդի համար ե նրանց, վորպես հերոսների պատվին լեզենդներ ու յերգեր եյին հյուսվում:

Հունիսի 23-ին զորասյունն անցավ Գոյաս նահանգի սահմանը,— այդ նահանգը ներկայացնում ե ալեձև, բարձրադիր մի վայր ջրային յերկու մեծ սիստեմների— Ամադոնի ե Պարանայի ջրաբաշխում: Այստեղ զորասյուներ նորից հսկայական դժվարութիւնների ե փորձութիւնների հանդիպեց:

Հակառակորդն ունեւր հսկայական առավելութիւններ— հրետանի, զրահապատներ և ամրոտորանապուրտ: Պրեստեսի զորամասերը խրամատներ փորեցին Մինեյրուս քաղաքի մերձակայքում, բաց տեղում: Հակառակորդի արկերն ընկնում էին անողորմ ճշտութեամբ: Հրետանային անընդհատ կրակն անհնարին դարձրեց խրամատներին ջուր և սնունդ մատակարարելը: Զորասլան հերոս մարտիկներն ընկնում էին մեկը մյուսի հետեից:

Ինն դեղի լեյտենանտներից մեկը վորոշեց թշնամուց պրավել զրահապատները, վորոնք մեծ մնաս էին սլատառում զորասլանը: Իր դասակով նա դրոհի նետվեց և ընկավ, բայց նրա մնացած ընկերներին այնուամենայնիվ հաջողեց շարքից դուրս բերել յերկու զրահապատ: Տեսնելով, վոր կորուստները հսկայական են, Պրեստեսի շտաբը հրաման տվեց նահանջելու մասին, վորպեսզի փրկի մարդկանց և ռազմամթերքը:

Գիշերային խաւարում սկսեցին նահանջել: Լեռներով անցնելիս Պրեստեսի ձին ընկավ հորի մեջ և Պրեստեսը լուրջ վնասվածքներ ստացավ: Մի քանի ուր անընդհատ շարունակվում էր տանջալից նահանջը թիւռտների, ճահիճների և անտառների միջով, լեռնանցքներով, վորոքապուրյա ձածաններով:

Բարեհաջող կերպով անցնելով Սերրա դաս Դիլիգոնեսի քրաքաչի հյուսիսային կողմը, զորասլանը ժամանակավորապես ադատվեց հակառակորդի հետապնդումից:

Շուտով յերևացին Ռիու Բոնիտո քաղաքի լույսերը: Տեղական աշխատավոր բնակչութիւնը, իմանալով, վոր իր մոտ է դալիս Պրեստեսի զորասլանը, սրտադին ընդունելութիւն կազմակերպեց:

Առավոտյան քաղաքում տարածվեց սենսացիոն մի լուր, թե կեսորից հետո բանտից ազատելու յեն կալանավորներին: Յերբ Պրեստեսը շտապ կարգով պահանջեց կալանավորներին բոլոր դործերը և սկսեց քննել դրանք, պարզվեց, վոր շտաբը տասը տարի և դրանից ել ավելի նստած են առանց վորեւ հանցանքի: Այսպես, բանտում նստած էր մի նեղր, վորի դեմ սպանութեան կեղծ մեղադրանք էր հարուցված և վորին արդարացրել էին յերգվյալ ատենակալները: Չնայելով դրան, դատավորը նրան դատապարտել էր յերեսուն տարվա բանտարկութեան: Այդ նեղրը միջոցներ չունեւր, վորպեսզի պաշտպան վարձեր:

Արդեն տասնմեկերորդ տարին էր, վոր նա նստած էր բանտում: Նա կմախքի յեր նման և բանտում ծերացել էր, մաղերը սպիտակել էին: Այդպիսի անմեղ կալանավորները շատ էին, և Պրեստեսի հրամանով նրանք բոլորն ել ազատվեցին բանտից: Կալանավորների ազատվելուց հետո ժողովուրդը հավաքվեց զլիսավոր հրապարակում, վորտեղ, Պրեստեսի կարգադրութեամբ խարույկների վրա այրվեցին չունեւր քաղաքացիների տալիք պարտքերի ու հարկերի ցուցակները:

Պոչտանդման միջնադարյան դործիքները, վորոնք գրանվեցին բանտում, ժողովուրդը նետում էր բոցավառվող խարույկների մեջ:

Այդ և մյուս դրաված քաղաքներում զորասլանը լույս էր ընծայում իր հեղափոխական թերթը,— «Ուլիբերտադոր», վոր նշանակում է «Ազատարար»:

Թերթը, միտինդները և պրոկլամացիաները խիստ նպաստեցին Պրեստեսի զորասլան ժողովրդականութեան աճին:

1925 թվին ուղոստոսի 6-ին Բրեժնյո պլանտացիայի մոտ տեղի ունեցավ նոր ընդհարում Գոյասի վոստիկանում (Ժյան մի ջոկատի հետ, բայց Սիլեյրա Կամպոսը, վոր լերադարձել էր արտասահմանից և դարձել Պրեստեսի զորասյան հրամանատարներից մեկը, վոստիկաններին այնպան զգալի պարտություն պատճառեց, վոր նրանք հաղձեալ ռահանջեցին: Նույն օրը, զորասյունն իջավ Պարանան գետի խոր, ընդարձակ հովիտը: Մանր քարերով ծածկված, խիստ թե քլանջով 800 մետր իջնելը շատ հողնեցուցիչ էր: Զինքին զգուշությամբ տանում էին սանձերից բռնած: Վերավորներին պատգարակներով էին տանում: Լաստերով անցնում էին գետերը, վորոնցով կտրատված է Պարանանի հակապական հովիտը:

Պրեստեսն ընտրեց 80 հողի ամենահուսալի մարտիկներ և նրա հրամանով հեծելազորային այդ փոքրիկ ջոկատը ժոանա Ալբերտոյի հրամանատարությամբ շտապ ուղեվորվեց Սան Ֆրանսիսկու գետի ափը, վորպեսզի պարզի, թե արդյոք կարելի՞ չէ գետի վրայով անցնել Բայա նահանգի տերիտորիան: Պրեստեսը հույս ունեւր, վոր Բայա յում զորասյանը կմիանան բաղմաթիվ նոր կամավորներ, վորովհետեւ նա գիտեւր, վոր Բայայի ժողովուրդը հեղափոխականորեն է տրամադրված:

Բայան անսպառ հարստություններ ունեցող տերիտորիա չէր: Պրեստեսն այստեղից կարող էր սպառնալ կառավարական զորքերին, վորոնք գտնվում էին չրջակա նահանգներում — Մինաս-Ժերալես, Եսպիրիտու Սանտու, Գոյաս, — և ամբողջ հյուսիս-արևելքին: Գտնվելով Բայայում, զորասյունը կկարողանար անհամար կռիվներ մղել, յեթե գենք և ռազմամթերք ստանար:

Բայց զգուշ Պրեստեսը դեմ էր գետն անցնելուն. նա վախենում էր, վոր զորասյունը կմնա Սան Ֆրանսիսկույի և ովկիանոսի ափի միջև:

Կամավորների դալու հույսերն այստեղ չարդարացան: Այնուամենայնիվ Բայա ընկնելն անհրաժեշտ էր. հեղափոխական շտաբի ստացած զաղտնի ղեկուցադիրը հաղորդում էր, վոր Բայայի հարավում, պայմանավորված կետում մի վոմն «բարեկամ» զորասյանը կհանձնի շատ գենք և ռազմամթերք, վոր արտասահմանից բերել են մարչալ Իսիդորոյի զինակիցները:

Ուղոստոսի 19-ին, գիշերը Ժան Ալբերտոն Սան Ռոման նավահանգստային քաղաքի ռայոնում մոտենում էր Սան Ֆրանսիսկու գետի ձախ ափին: Աստղազարդ գիշերվա աղջամուղջում յերևում էին բարկասները և չոգենավի ծրինելու յղները:

Իջնելով ձիերից, ջոկատը դանդաղ և զգուշ շարժվում էր դեպի ափը: Ժոան Ալբերտոն հանդիպող դյուղացիներից մեկից իմացավ, վոր նավահանգստում կանգնած չոգենավն ու բարկասները լեվի-լեցուն են Բեռնարդեսի կառավարության զորքերով: Գետանցը հսկում էր Բայայի վոստիկանության մի դումարտակ:

Չցանկանալով քաղաքում կռվի բռնվել, Ալբերտոն վորոշեց թշնամու վրա հարձակվել գիշերով, ջրի վրա, վորպեսզի նրան հանկարծակիի բերի: Բայց նրան չհաջողվեց իրականացնել իր մտադրությունը, վորովհետեւ վոստիկաններն իրար անցան ու նետվեցին դեպի գենքերը: Ալբերտոյի ջոկատը ստիպված յեղավ ճակատամարտի բռնվել: Ճակատամարտը տևեց մի քանի օր: Վերջապես, Ժոան Ալբերտոն

հասկացալ, վոր դործը տանուլ ե տված, և ջոկատի հետ վերադարձալ զորասյուն¹⁾ :

Իմանալով այդ անհաջողության մասին, Պրեստեսը վորոշեց չմնալ այդ յերկրներում և անհապաղ շարժվել դեպի հասարակածը, Բրազիլիայի հյուսիս-արևելյան մասը: Նա հաստատապես հավատում էր, վոր այնտեղ իրեն կոթանդակեն պլանտացիաների բազմաթիվ աշխատավորները, վորոնք ստույգում են անտանելի, կիսաստրկական աշխատանքից:

Զորասյունը դարձալ դեպի հյուսիս: Սեպտեմբերին սաստիկ հորդ անձրևներ սկսվեցին: Զիերի սմբակները թաղվում էին ճահճային հողում: Նույնիսկ չեք հաջողվում ջուր յեռացնել, վորովհետև չկար չոր վառելիք: Այնուհետև անձրևները մի փոքր դադարեցին: Բայց հիմա ել խարույկներից անտառային հրդեհներ սկսվեցին:

Յուրաքանչյուր դիչեր զորասյան ճանապարհը լուսավորվում էր կարմրավուն ցուլքով: Ծառերի կատարներից ամպերի նման բարձրանում էին ծխի կարմիր քուլաները: 1925 թվի սեպտեմբերի 7-ին յերկրորդ անգամ մտան Գոյաս և ճամբար կազմեցին Սան Դոմինգուս քաղաքի մոտ: Հրաման տրվեց, վոր մարտիկներն իրենց կարգի բերեն, — լողանան, լվանան ու կարկատեն հաղուստը:

Ճամբարը հետաքրքիր տեսարան էր ներկայացնում. վոմանք կարում էին, մյուսները լվանում, վոմանք մախաթով ու մոմած թելով զինված, նորոգում էին իրենց պա-

1) Հետադարձ (1930 թվից) Ժոան Ալբերտոն ստոր կերպով դավաճանեց Ժողովրդի գործին: Լինելով Ռիո-դե-ժանեյրոյի վոստիկա-նուի յան պետ, նա դնդակահարում էր զործադուլավոր բանավորներին:

տառուտված վոտնամանները, վոմանք էլ միջատներ էյին կոտորել: Առանձնապես նեղում էյին ամեն տեսակ շնա-ճանճերը. դրանք այնպես էյին կպչում մարմնին, վոր համարյա անկարելի յեր անջատել...

Ճանապարհին հայտաբերվեց և լիկվիդացիայի յեն-թարկվեց իտալացի մի սպայի, լեյտենանտ Ժերիի դավադրությունը: Նա ազիտացիա յեր մղում զորասյունում գլուխով իր ընկերների մեջ, համոզելով նրանց՝ սպանել Պրեստեսին և Կոստային, վերցնել զորասյան դրամը և լախչել արտասահման:

ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՋՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Պրեստեսի և նրա հեղափոխական զորասյան փառքը կանխեց նրանց: Սեպտեմբերի 12-ին Պոսսե քաղաքի (Գոյաս նահանգ) մուտքում նրանց սպասում էյին հաղթական կամարները՝ վողջույնի մականդրություններով: Տոնականորեն դուքլած բազմությունը, վորի մեջ դերակշռում էյին նեղրերը, ցնծությամբ դիմավորեց զորասյունը: Թնդացին պղնձե փողերը, ջաղը նվագեց իւլացուցիչ «բատուկեն»¹⁾: Գլուխները վերև էյին թռչում: Ամենուրեք փայլում էյին Ժպտացող, սևամորթ դեմքերը:

Նույն ուրը հրապարակալ վառվեցին հարկային ցուցակները: Խարույկի վրա էյին նետվում դատական հաստ գործերը, փայտե թակիչները, վորոնք գործադրվում էյին զանցառություն կատարած աշակերտներին պատժելու համար: Հարուստ վաճառականները վրա ուղղմատուղանք

1) Բատուկե — պար:

դըվեց: Մի քանի մարդիկ աղապակցին բանտից: Բայց հենց դրանով էլ սահմանափակվեցին զորասյան հեղափոխական ձեռնարկումները:

Այդ ժամանակաշրջանում Պրեստեսի քաղաքական պահանջները դեռ խիստ չափավոր էին: Շտաբում Պրեստեսի ընկերները դեմ էին նրանց ծրագրի հեղափոխական և դեմոկրատական պահանջների հետագա ընդլայնման. նրանք ըստ ելուծյան ձգտում էին սահմանափակել շարժման թափը, վախենալով, վրա այն կընդգրկի աշխատավորներին լայն մասսաներին:

Այդ զգալի չափով բացատրվում էր նրանով, վրա հեղափոխական զորասյան հրամանատարությունն իր կազմով և քաղաքական համոզմունքներով բավական խայտաբղետ էր. այստեղ կային դեմոկրատական ինտելիգենցիայի, բնակչության մասն-բուրժուական խավերի ներկայացուցիչներ և կալվածատիրական խոշոր ընտանիքներից դուրս յեկածներ, վրոնք առայժմ ոժանդակում էին հեղափոխական շարժման: Նրանք բոլորը՝ քաղաքական պահանջների նկատմամբ ավելի հեռու չէին դնում, քան Բեռնարդեսի կառավարության տապալումը և դեմոկրատական բնույթի մի քանի աննշան ռեֆորմների կենսադրոծումը, վրոնք չէին շոշափում ունեվոր դասակարգերի և բյուրոկրատիայի արմատական շահերը: Որինակ, փոխ-գնդապետ Ժուլա-րես Տավորան, պաուլիսական ապստամբության նախկին մասնակիցը, աղակցությամբ սերտ կապված էր կաթոլիկ յեկեղեցու իշխանների և հյուսիս-արևելքի Ֆեոդալների հետ: Փոխ գնդապետ Ժուլարես Տավորան արտահայտում էր բուրժուազիայի տրամադրությունները, բուրժուազիայի, վրոնք դժգոհ էր այն արտոնություններից, վրոնցով ողոր-

վում էին կալվածատեր-ֆեոդալները: Տավորան ատում էր Բեռնարդեսին և մայրաքաղաքի ու Սան Պաուլուի ճարպակալած: «սուրճի արիստոկրատներին»: Բայց ինքն իրեն զուհե, իր կյանքը տալ հեղափոխության, Ժողովրդի համար, — այսպիսի մտադրությունն նա իհարկե չուներ: Տավորայի նման մարդկանց ուժեղ ճնշման տակ չափավոր ծրագրի մշակվեց: Այդ ծրագիրը հետևյալ կերպ է ձևավորված՝ պարլամենտի անդամներից մեկի անունով դրված նամակում:

«Մենք շարունակում ենք մեր արշավանքը Բրազիլիայի միջով: Միանգամայն հնարավոր է, վրոնք այս արշավանքը տեղի անորոշ, յերկար ժամանակ, և համարձակվում ենք համատեղացնել կառավարությանը, վրոնք նրա համար դժվար կլինի մեզ հաղթահարել: Մեզ անվանում են «հայրենասիրությունից զուրկ ավանտյուրիստներ»: Բայց մենք ղեկավարվում ենք բնավ վրոնք թեթևամիտ հակումով դեպի արկածները, այլ բարձր իդեալով, վրոնք համար մեր այնքա՛ն թանկագին ընկերներն արդեն զոհել են իրենց կյանքը... Մենք անկեղծորեն ցանկանում ենք խաղաղություն և վրոնք թե պատերազմ: Ահա մեր որինական պահանջների մինիմումը, վրոնք բավարարելուց հետո մենք վար կդնենք ղենքը:

1) Վերացնել մամուլի վերաբերյալ որենքը:

2) Մտցնել դադարի քվեարկություն ընտրություններին ժամանակ:

3) Ամնիստիա կալանավորներին:

4) Պաշարողական դրություն անհապաղ վերացում»:

Նրանք այնքան էլ չատ բան չէին պահանջում, — ամնիստիա, մամուլի աղատություն և դադարի ընտրություն.

ներ: Նրանք նույնիսկ չեյին եւ մտածում շոշափել բրադըլ-
յան բուրժուա-միլիոնատերերի և խոշոր կալվածատերերի
մասնավոր սեփականութիւնը...

Բայց նույնիսկ այդ համեստ պայմաններն եւ անընդու-
նելի եյին Բեռնարդեսի կառավարութեան համար: Կատա-
ղած ռեակցիոններն ավելի ու ավելի բարձրաձայն պա-
հանջում եյին տեսնել ժողովրդական հերոսի և նրա զորա-
սյան դատաստանը:

Բայց վորքան շատ եյին ատում կառավարող դասա-
կարգերը Պրեստեսին և նրա զորասլունը, այնքան նա ավե-
լի մեծ սեր եր վայելում աշխատավորների կողմից, վո-
րոնք զորասլան պայքարում տեսնում եյին իրենց աղատա-
զըման սկիզբը:

Պյարանեյում զորասլունը դնում էր Տոկանտեսի աջ
ափով: Նրան դիմավորեց սեամօրթ, կիսամերկ մարդկանց
մի բազմութիւն: Նրանց ձեռներում կային նիզակներ,
մաղերին կասկած եյին փետուրներ և գանաղան զարդա-
բանքներ: Բոլոր նշաններով յերևում եր, վոր դրանք թա-
փառաշրջիկ, ռազմասեր հնդիկներ են: Մի մարտիկ, վոր
Կարոլինայից եր, բացականչեց. «Ջուլաացեք, դրանք մար-
դակեր չափանոններն են: Մեր յերկրներում դրանցից սոս-
կալի վախենում են և դրանց անխնամ կոտորում»:

Բայց Պրեստեսը լրջորեն առարկեց.

— Դատարկ բան ե: Հնդիկների «մարդակերութիւնը»
հնարել են այն չինովնիկները և ստրկավաճառները, վորոնց
համար այդ ձեռնտու յե: Այդ լեղենդը նրանց ոգնում է
սպանել կամ ստրուկ դարձնել աղատ հնդիկներին:

Նիզակներով զինված մարդիկ փակեցին ճանապարհը,
չարունակելով ամբողջ ժամանակ փախալ: Սկզբում դժուար

եր հասկանալ, թե նրանք ինչ են ուզում: Բայց ահա նը-
րանց բազմութիւնից դուրս յեկան յերկուսը: Նրանցից
մեկը փրուն ծանրակշռութեամբ հայտնեց իր ուլ լինելը.
«Մայոր Անտոնիո»: Այդ մի բրոնզադեմ մարդ եր ծղոտե
գլխարկով, շապիկով ու շալվարով, ըստ յերևույթին
թարգմանիչ:

Յույց տալով յերկրորդին— ծանրաբարո, բարձրահա-
սակ և միանոտ ծերունուն, նա ասաց, վոր ծերունին իրենց
ցեղի առաջնորդն է, և կտրատվող լեզվով բացատրեց,
վոր այստեղ ներկա յեն հնդկական յերկու ցեղերի— ալուե-
չափանոնների և ժավախեսի պատգամավորները:

— Հնդիկներն այնքան շատ բան են լսել «մեծ առաջ-
նորդ Պրեստեսի» մասին, վոր մինչև նրան չտեսնեն, չեն
հանդատանա, — ասաց նա:

Նրանց ցանկութիւնը բավարարվեց: Տեսնելով Պրես-
տեսին, հնդիկները հանդիսավոր կերպով վողջունեցին նը-
րան և կանգնեցին կիսաշրջանաձև: Այնուհետև ցեղերի ա-
ռաջնորդը մի յերկար, տաք ճառ արտասանեց, ժեստեր
անելով և վոտները ցատկոտութեամբ խփելով դետին:
«Մայոր Անտոնիոն» այսպես թարգմանեց առաջնորդի խոս-
քերը:

— Գեներալ, առաջնորդն ասում է՝ քրիստոնյաները
շատ կարողութեք¹⁾ են տարել, կարողութեքին տանը չեն
թողել: Նրանք սպանում են կարողութեքին— Ռոնդոնը չար
է, նա թքել է կարողութեքի վրա: Կարողութեք խնդրում է—
ձի տուր, բահ տուր, մուսկետ տուր, հին շոր տուր:

Ոստքերը վերաբերում եր հենց այն դեներալ Ռոնդոնին,
վորը Պարանայի ափերում կռվում եր հեղափոխական պա-

1) Կարողութեք— հնդիկների տարածված մականունն է:

տւրխտները դեմ: Բրազիլյան կառավարութիւնն այդ մարդուն եր վստահել Բրազիլիայի բոլոր հնդիկ ցեղերի դեկավարութիւնը, իսկ կառավարական մամուլը միաբերան դավարանում եր նրան «մեծ ծառայութիւնները և հազվադուտ աշխատութեան համար»: Ինչպէս յերևում է հնդիկներին և Պրեստեսի զրույցից, այդ ճնշված ու կողոպտված մարդիկ «մի փոքր այլ» կարծիք ունեյին Ռոնդոնի մասին, վորը հնդիկ ցեղերին «ղեկավարելիս» խոշոր կապիտալ եր դիզել:

Հեղափոխական զորասլան հրամանատարներն իրենց պատասխան— ճառերում շնորհակալութիւն հայտնեցին հնդիկներին՝ նրանց վողջույնի և վստահութեան համար: Նրանք աշխատեցին հնդիկներին վորքան կարելի յէ պարզ բացատրել իրենց պայքարի նպատակներն ու խնդիրները: «Հանդիսավոր մասը» վերջանալուց հետո հնդիկները չքապատեցին մարտիկներին: Ժեստեր անելով, ժպտալով, արտահայտութիւններն իրենց նկատմամբ արտահայտել իրենց խորը համակրանքը և բարեկամութիւնը: Յերկար ժամանակ նրանք չեյին կարողանում բաժանվել զորասլանից, վորին ուղեկցեցին գրեթէ մինչև Կարոլինա:

Նոյեմբերի 9-ին Միքատոր փոքրիկ քաղաքի մոտ դյուղացի-պարտիզանների յերկու փոքրիկ ջոկատներ Մանոյել Բեռնարդինոյի ղեկավարութեամբ միացան Պրեստեսի զորասլանը: Պարտիզանները զինված եյին վինչեստրներով: Մանոյել Բեռնարդինոն, Սեարայի բնակիչը, նրանց մեջ մեծ հեղինակութիւն եր վայելում: Այդ մի խելոք, յեռանդուն և շնորհալի դյուղացիական արաջնորդ եր: Բեռնարդինոն վողեւորութեամբ ազիտացիա յեր մղում իշխանու-

թիւնը դրավելու, կալվածատիրական հողերը դյուղացիներին բաժանելու համար: Նա դյուղացիների հետ խոսում եր պարզ, հասկանալի լեզվով և արաջութեամբ նվաճում եր նրանց համակրանքը: Գյուղացիները նրան անվանում եյին «անտառների Լենին», թնյլերի և ճնշվածների պաշտպան: Բեռնարդինոն և նրա ընկերները քաջաբար կռվում եյին կառավարական զորքերի դեմ, մեծ ծառայութիւն մատուցեցին Պրեստեսի զորասլանը:

Բեռնարդինոյի որինակը ցույց ե տալիս, թե Հոկտեմբերյան Մեծ հեղափոխութեան դադարները վորչափ խորն եյին թափանցել Բրազիլիայի ժողովրդական մասսաների ղիտակցութեան մեջ:

Պրեստեսը և նրա քաջարի մարտիկներն ու հրամանատարները ժողովրդին պատկերանում եյին իբր ինչ-վոր հեքիաթային հսկաներ:

Մարդիկ ամենալուրջ տեսք ընդունելով պատմում եյին, վոր իբր թե Պրեստեսը և նրա ռազմիկներն ուտում են «կենդանիների միայն առջևի թաթերը», դրանից ել նըրանք այդքան արաջ են շարժվում: Մի դյուղացի, տեսնելով Պրեստեսին, աշխած մնաց. նա Պրեստեսին պատկերացնում եր իբր դերձնական մի հսկա: «Յես լսել եյի,— հայտարարեց այդ դյուղացին Պրեստեսի զինվորներին,— վոր ձեր առաջնորդն ունի մի մեքենա, վորը մի ալնթարթում շատ և շատ դնդակներ ե ձուլում: Ասում են, թե ձեր զինվորները հրաշքով, առանց վորեւ թոխչքային մեքենաների հազարավոր լյոներ¹⁾ են թռչում»:

Հյուսելով լեզենդներ ու յերգեր ի պատիվ այդ հերոսների, ժողովուրդը դովյերզում եր իր սեփական, թաղնը-

1) Լյո, լեզու— 6 կիլոմետր:

ված հեղափոխական ուժը, իր իսկ դայրույթը ճնշողներէ դեմ:

Ամբողջ ճանապարհին բնակչութիւնը ցնծությամբ եր դիմաւորում զորասլանը: Փոքրիկ դուղերում և կալվածքներում չափահասներն ու յերեխաները ջերմորեն վողջում նում եյին նրանց, հավաքվում եյին ճանապարհին, մրդեր և այլ ուտելիք բերում: Առանձնահատուկ ուշադրութիւն եր դարձվում վիրավորվածներին և հիվանդներին: Կանայք պուտուկներով թարմ կաթ եյին բերում, տաք սուրճ եյին խմացնում վիրավորվածներին և հիվանդներին, յերկար դրուցում եյին նրանց հետ:

Ամեն մեկն անպայման ուզում եր տեսնել Պրեստեսին: Մարտերում խիստ նոսրացած զորասլան մեջ անընդհատ մտնում եյին նոր կամավորներ— դիւաւորապես մուլատները, հնդիկներն ու նեգրերը, վորոնք թողնում եյին պլանտացիաների տաժանակիր աշխատանքը:

— Իմ անունն է Զե Վիուվո, — ասաց Պրեստեսին մի մուլատ: — Յես աղքատ եմ, նույնիսկ հրացան ել չունեմ: Բայց յես ունեմ ուժեղ ձեռներ, արագավաղ վորոներ, սուր աչքեր: Բացի կյանքիցս, ուրիշ վոչինչ չունեմ ձեզ առաջարկելու: Վերցրե՛ք այն:

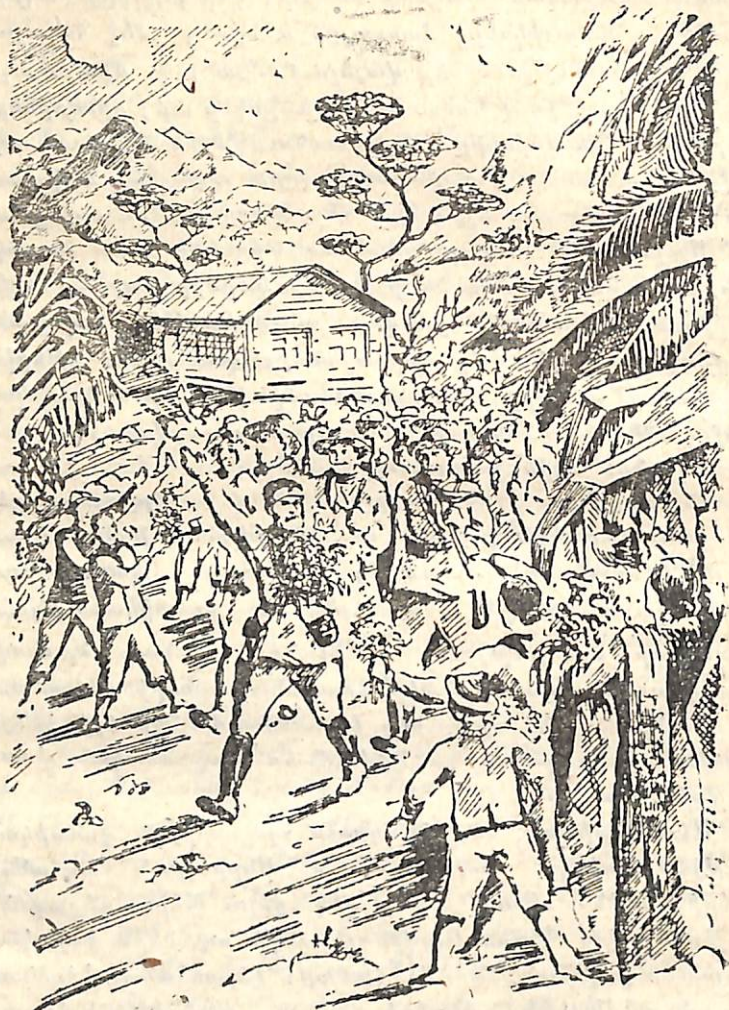
Զե Վիուվոյի նման շատ մարդիկ եյին դալիս Պրեստեսի մոտ: Պրեստեսը նրանց համար որինակ եր ծառայում, թե ինչպես պետք է անձնվիրաբար զոհվել ժողովրդի համար: Զորասլան հրամանատար Միդել Կոստան հետզհետե յերկրորդական տեղ եր բռնում, — վոչ թե այն պատճառով, վոր այդ քաջ ու վորձված մարդը վատ եր, այլ այն պատճառով, վոր ժողովուրդը Պրեստեսի մեջ տեսնում եր իր մարդուն— ժողովրդական առաջնորդին և տրիրունին:

Հրամանատարական կազմից նա յեր, վոր բոլորից ավելի մոտիկ եր մարտիկներին մասսային և նրանց մեջ հսկայական հեղինակութիւն եր վայելում: Նա լուկ միայն սպա չեր, ինչպես Միդել Կոստան, այլ և ընկեր եր, զինվորների բարեկամ: Զինվորները հպարտանում եյին Պրեստեսով, ինչպես հանճարեղ զորավարով, վորը հրաշքներ ե կատարում, և պատրաստ եյին նրա հետ գնալ հրի ու սրի դեմ:

Մարանյանի քաղաքներում մարտիկների վրա ծաղիկներ եյին թափում: Կանայք նրանց կարմիր շարՓեր եյին նվիրում: Տեղական բանվորական թերթի տպարանն անվճար լույս ընծայեց զորասլան «Ազատարար» թերթի հերթական համարը: Զորասլան միտինդները հսկայական հաջողութիւն ունեյին և նրանցից հետո սովորաբար շատ կամավորներ եյին ցուցակագրվում:

Բոլորովին այլ եր բնակչության վերաբերմունքը դեպի կառավարական բանակն ու վոստիկանութիւնը: Բրազիլյան ժողովուրդն ատում եր Բեռնարդեսի կառավարութիւնն պաշտոնյաներին, սպաներին և վոստիկանության: Ժողովրդի ատելութիւնն ուժեղանում եր նաեւ նրանով, վոր կառավարական բանակի հրամանատարներին մեծամասնութիւնը հայտնի սրիկաներ և հանցադրոճներ եյին: Այդ մասին առանց քաջվելու գրվում եր պաշտոնական փաստաթղթերում:

Ահա, որինակ, ինչ եր դրում պարաիբյան վոստիկանության պետը, փոխգնդապետ Սորբեյրան նահանգի պրեզիդենտին. «Թույլ տվեք զեկուցելու ձերդ դերագոնցության, վոր Պեդրո Սիլվինոյի գնդի սպաներն իսկական խայտառակութիւն են մեզ համար: Լեյտենանտ Վիսենտե Գալլոն անձնական ծախսերի համար պահանջեց հազար

Մարանյանի քաղաքներում մարտիկների վրա ծաղիկներ ելին
թափում:

միլլրեյս: Սոլա Պերեյրան նույնպիսի դոմար կորզեց մի
պլանտատորից: Այն հայտնի բանդիտը, վոր սպանել էր
մեր փոստիկանության տես Գոմեսին, բանակային ցուցակ-
ներում յերևան է յեկել «կապիտան Սոուտո» անվան տակ:
Կապիտան Կալիկստոյի ամբողջ 7-րդ վաշտը 90 տոկոսով
բաղկացած է հանցագործ տարրերից»:

Ահա թե ուլքեր էլին Պրեստեսի դեմ յեկած ռեակցիոն
բանակի սպաները: Մի՞թե զարմանալի չէ, վոր ժողովրդա-
կան մասսաների համակրանքն ամբողջովին հեղափոխական
զորության կողմն էր, վորը բոլորին ապշեցնում էր իր անո-
րինակ ազնվությամբ և խիզախությամբ:

Բրազիլիայի դյուղացիական մասսաների բուռն առե-
լությունը դեպի պաշտոնական իշխանությունները՝ արտա-
հայտվում էր դիլավորապես պարտիզանական շարժմամբ:
Գյուղացիների շատ թե քիչ խոշորաթիվ խմբեր ապստամ-
բում էին իրենց կարվածատեր-Փեոդալի դեմ և զենքով
միջոցներ էլին դնում իրենց դյուլթյունը պահելու հա-
մար: Նրանց մեջ առավելագույն հռչակ էր վայելում Լամ-
պեոնը¹⁾, վորը նշանակում է «ջահ»: Նա ավելի քան 10
տարի հաջողությամբ պայքարում էր իրեն հետապնդող
զորքերի դեմ:

Պարտիզանները հաճախ հարձակվում էին հարուստ
հողատերերի և առևտրականների վրա, նրանցից մթերքներ
էլին դրավում և դրանք բաժանում ավանների և դյուղերի
աղքատացած բնակիչների միջև: Տեղական բնակչության
ոժանդակությունը կառավարության զորքերին և փոստի-

1) Վերջերս մի գովաճառ Լամպեոնին մատնեց բրազիլյան փոս-
տիկանության և Լամպեոնը մահապատժի յենթարկվեց:

կանուխանը զրկում էր պարտիզաններին բռնելու հնարավորութունից: Լամպեոնի գլխի համար դրամական պարգև էր նշանակված, բայց կառավարության ձեռքը վոչինչ չընկավ: Վոստիկանական ջոկատները դաժան բռնություններ ելին գործադրում գյուղացիների դեմ, վորոնք կասկածվում էին Լամպեոնին համակրելու մեջ. այդ ջոկատները գյուղացիներին արտաքսում էին հողից և վառում նրանց բնակարանները:

Պրեստեսի աճող ժողովրդականությունից վախեցած պրեզիդենտ Բեռնարդեսը դիմեց... Լամպեոնին: Նա վերջինիս խոստացավ փող, ներում և մեծ աստիճաններ (!), ինչ վոր Լամպեոնն ուզենար, միայն թե նրան ոգներ «ճընշելու ատելի Պրեստեսին»:

Բայց Լամպեոնին չէր կարելի գտնել: Պրեզիդենտի և նրա վարձկան վոհմակի առաջարկին նա պատասխանեց մերժումով:

Դուրս գալով Կարոլինայից, գորասյունը դարձավ դեպի արևելք և գնում էր Ռիո Բալդաս դետի, Պարնաիբայի վրտակի հովիտով: Կառավարությունը շտապ կարգով գործեր կենտրոնացրեց ուլիանոսի ափում:

Ֆորտալեզում գործերը գիշեր ցերեկ ափ էլին դուրս գալիս և մեկնում էին դեպի Մարանյան: Պրեստեսի խորհուրդով գորասյան շտաբը վորոշեց դիտմամբ կանգ առնել Մարանյանում և Պիաուլիում, վորպեսզի թշնամուց ավելի շատ ուժեր քաշել դեպի այնտեղ: Իրականում Պրեստեսը ըտլորովին մտադիր չէր այնտեղ մնալու: Նա վաղորդ վորոշել էր շարունակել յերթը դեպի արևելք, դեպի ուլիանոսի ափը:

Պրեստեսն այդ մանյովրը ձեռնարկեց նրա համար,

վորպեսզի վախեցնի թշնամուն և կանխի դորասյան հետագա առաջարժման պլանի վիժման հնարավորությունը: Դրա համար նա հիմքեր ուներ: Նա սկսեց կասկածել, վոր գորասյան շարքերում լրտեսներ և կառավարության դրծակալներ են թաղնված:

Որինակ, մի՞թե կասկածելի չէ, վոր կառավարությանը հայտնի չեն դառնում շտաբի դադտնի պլանները, չնայելով շտաբի ամբողջ նախադրուշության: Ինչո՞վ բացատրել Կըրյուզերի հանկարծակի ձերբակալությունը: Այդ ընկերոջը դադտնի հանձնարարություն էր տրված. նա մեկնեց դեպի Կյուսիս, վորպեսզի կապ հաստատի տեղական իշխանությունների այն ներկայացուցիչների հետ, վորոնք դժգոհ էին կառավարությունից: Բայց ինչ-վոր մի մատնիչ Մարանյանի իշխանություններին շտապ հեռագիր տվեց Կրյուզերի մեկնելու մասին: Դեռ չհասած Գրաժտու քաղաքը, Կրյուզերը բռնվեց և բանտ նետվեց:

Ժուարես Տավորայի և մյուսների վարքը Պրեստեսի մեջ կասկած առաջացրեց: Նրանք զսպում էին Պրեստեսի յեռուն եներդիան, յուրաքանչյուր հարմար դեպքում համոզում էին հրաժարվել վճռական գործողություններից: Կարոլինա ժամանելուց հետո, որինակ, Ժուարես Տավորան և Իին դումարտակի հրամանատար Կորդեյրոն հեռագիր տվին պրեզիդենտ Բեռնարդեսին, հաղորդելով, վոր գորասյունը դրավել է քաղաքը, քաղաքավարությանը խնդրելով, վոր նա «իդիսի իր անհաշտ վերաբերմունքը, հրաժարվի ատելությունից և վրեժից»: Այդ յելույթի համար նրանք վոչ վրեժի կողմից լիազորված չէին:

Դեկտեմբերի 3-ին կատարվեց մի դեպք, վորը կարող էր խիստ վողրալի վախճան ունենալ, յեթե չլիներ Պրես-

տեսի արիւթյունը, տակտը և սառնասրտութիւնը: Այդ որով յերեկոյան Պրեստեսին հաղորդեցին, թե Բենիսիո դու Սանտոսի եսկադրոնի ղինվորները ներխուժել են ճամբարի մոտ գտնվող դյուղը և այնտեղ անկարգութիւններ են անում:

Վորպես տարբերութիւն զորասյան մարտիկների հիմնական մասայից, Բենիսիոն և նրա հայրենակիցները ղինվորականներ չեյին: Իրենց ամբողջ վարքով նրանք ցույց եյին տալիս, վոր վոչ մի կարգապահութիւն չեն ուզում ճանաչել: Իրենց բանգիտական արարքները նրանք բնորոշում եյին իբրև «աղամարդութեան», «ճարպիկ խիզախութեան» արտահայտութիւն:

Պրեստեսն անկարգապահներին կանչեց իր մոտ և խիստ նկատողութիւնից հետո նրանց հրամայեց հանձնել զենքերը: Բայց նրանք չյենթարկվեցին հրամանին, պատյաններէից հանեցին ատրճանակները և սպառնական տեսքով դրանք ուղղեցին Պրեստեսի վրա:

— Զինաթափել դրանց, — հանգիստ հրամայեց Պրեստեսը զորասյան մի քանի սպաներին և շարքայիններին, վորոնք ներկա եյին այդ տեսարանին: Կարգապահութիւնը խախտողները մի ակնթարթում ղինաթափվեցին և ձերբակալվեցին:

Գնեերալ Կոստան սաստիկ դայրացաւ: «Նրանք արժանի պատիժ կստանան» — հայտարարեց նա: Բայց Պրեստեսը վորոշեց այլ կերպ վարվել: Հետեյալ որը նա մոտեցաւ այն շենքին, ուր նստած եյին ձերբակալածները, և ի դարմանք բոլորի հրամայեց նրանց աղատել: Բենիսիոն դու խիզոր կանգնած եր Պրեստեսի առաջ:

— Անհապաղ պատրաստիր եսկադրոնը թեւային մարշի

համար, — կարճ հրամայեց Պրեստեսը: — Յերկու ժամից հետո յես կլինեմ ձեզ մոտ:

Զնայելով բարեկամների բոլոր նախազգուշացումներին, Պրեստեսը Բենիսիոյի եսկադրոնի ճամբարը դնաց առանց պահանքների, միայն իր պատվիրատարի ուղեկցութեամբ: Անվահեր կերպով անցնելով եսկադրոնի ղլուխը, նա մերկացրեց սուրը և «գետի առաջ» դուռայով, սլացաւ կանաչ հովիտում: Նրանք կատարեցին հեծելազորային ռեյդ, վորը 24 ժամ տևեց:

Պրեստեսը իր վարքով կարողացաւ դեպի իրեն այնպիսի հարգանք ներշնչել անկարգապահներին, վոր սրանք հիմա անտրտունջ լսում եյին նրա ամենախիստ նկատողութիւնները:

Հեղափոխական գիտակցական կարգապահութիւնը հաղթանակեց: Պրեստեսի սահմանած կարգերի շնորհիվ փոքրիկ զորասյունն ավելի ուժեղ և միահամուռ եր, քան Բեռնարդեսի զորքերի խոշոր զորամասերը:

Այս պատճառով կառավարական զորքերը, վորոնց ղեկավարում եյին փորձված զենեարայները, հեղափոխական զորասյան հետ կռիւլիս հաճախակի պարտութիւններ եյին կրում: Բայց ամենից ապշեցուցիչը կառավարական մի ջոկատի հանկարծակի, խուճապային փախուստն եր Ուրուսուրի մերձակայքում:

Ուրուսուրի կայազորը բաղկացած եր 1500 հիանալի ղինված ղինվորներից: Նրանց տրամադրութեան տակ կար մի քանի շոգենալ: Պարնաիբա դետի յերկու քալերում ուժեղ ամրութիւններ և խրամատներ եյին կառուցված:

Յեւ այնուամենայնիւ, չնայելով այդ բոլոր առաջնութիւններին, բաւական եր, վոր զորասյան մի փոքրիկ

Հեծելապարեկը 1925 թվի դեկտեմբերի 7-ին հանդիպել Գալուշի հրամանատարության տակ դանդաղ կայազորի առաջապետին, — վորսկեզի հակառակորդի բանակում առնաելի խուճապ առաջանար: Առաջին իսկ կրակոցների ժամանակ ամբողջ կայազորը դիտապատառ փախավ ուր վոր պատահեր: Չնայելով, վոր Պրեստեսի մարտիկները դեռ 12-15 կիլոմետր հեռու էին Ուրուսսուլից, Բեռնարդիստների խուճապային փախուստը չարունակվեց ամբողջ դիշերը, մինչև առավոտ, իսկ արշալույսին զորասյան ավանդարդը դրավեց Ուրուսսուլին:

Կառավարական ջոկատի փախուստը բոլորովին անբացատրելի չէր: Հետադայում, յերբ Գալուշին հարցաքննում էին այդ խուճապի պատճառի մասին, նա հավատացնում էր, վոր իբր թե «ամբողջ դիշերը կովել է բազմաթիվ հեղափոխական զորքերի հետ»: Մինչդեռ ճշմարտությամբ հայտնի չէր, վոր ամբողջ դիշերվա ընթացքում միակ «մարտական եպիզոդը» յեղել է փոխհրաձգություն զորասյան մի փոքրիկ հեծելապարեկի հետ:

Մահացու յերկուղի մատնված դերիները պատմում էին. «Ձեր կարմիրները դեվերի նման սլանում էին դեպի առաջ, սուր դաշյունները ձեռներին: Նրանք անխոցելի յեն և նրանց հետ կովելն անողուտ է»: Փաստն այն է, վոր Ուրուսսուլի. «պաշտպանները» Պարնաիրայի աջ ափով փախչում էին նապաստակների նման, — վոմանք վոտով, վոմանք ձիով. փախչում էին այնքան արագ, վոր Ժոան Ալբերտոյի եսկադրոնը, հետապնդելով նրանց և անցնելով դետը, նույնիսկ... չէր կարողանում նրանց հասնել:

Իմանալով, վոր թշնամին արդեն թողել է Ֆլորիանուն և նահանջում է դեպի Ամարանտա (յերկու քաղաք Պիա-

ուիի նահանգում), զորասյան մի ջոկատ Սիկեյրա Կամպոսի դեկավարությամբ Կիեմադոսում կտրեց նրա ճանապարհը և դեկտեմբերի 18-ին շեշտակի հարձակմամբ կոտորեց կառավարական մի ջոկատի հարյուր ղինլորներին: Յերկուղի մատնված, նրանք փորձեցին դիշերն իջնել դեպի վրայով, բայց Կիեմադոսում յենթարկվեցին Պրեստեսի զորասյան դրոհին և վերջնականապես ջարդվեցին: Հիմա զորասյան տրամադրության տակ բազմաքանակ դենք ու փամփուշտ կար: Նրա առջև բացվել էր ազատ ճանապարհ դեպի Տերեզինա (Պիաույի նահանգի մայրաքաղաքը):

ԱՆՀԱՋՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՍԿԻՋՐԸ

Տերեզինայի հարուստներն անհանդստությամբ դիմավորեցին նոր, 1926 թվականը: Նրանց քիչ հողեր և հուշումներ չպատճառեցին Պրեստեսը և կարմիր շարժ կրող նրա մարտիկները: Սարսափահար բռնակալներին ու շահագործողներին դրությունն ավելի ահարկու չէր թվում, քան իրականում էր:

Նրանց հիշողության մեջ վառ պատկերացան 1839 թվի իրադարձությունները, յերբ ամբողջ Մարանյանը բռնկված էր նեղերի, ստրուկների և դյուղացիների ահեղ ապստամբությամբ, — վորոնց համբերությունը սպառվել էր դատավորների և վոտիկանության դաժանության շնորհիվ: Այն ժամանակ Բրազիլիայի հարուստները դողում էին Հենց ժիայն «Բալլոյ» («Չամբյուղադործ») անունը լսելիս, ինչպես անվանում էին Մանոյել Ֆերրեյրին, ապստամբության առաջնորդին:

Աղնվականության կալվածքները սրի ու հրի մատնվե-

ցին: Հրդեհները ցուրտը, զնդակները սուղոցի և թնդանոթաձգության դղրդոցի տակ կաշիասում և Մարանյանի այլ դրամոված քաղաքներում ստորուկները, վրոնք աղատություն էլին նվաճել, ցնծությամբ յերգում էլին. «Ո՞ւր են սպիտակները: Այլևս չկան սպիտակներ: Արդեն չկան տերեր»: «Բալայատայի» հիշատակը շարունակում էր ապրել ժողովրդական մասսաներում: «Ո՞վ դիտե, գուցե հիմա հասե՞լ եմեր դատաստանի ժամը» — դողալով մտածում էլին քաղաքի հարուստները և կայազորի պետը:

Մի ճակատամարտում կառավարական զորքերը գերի վերցրին Պրեստեսի հրամանատարներից մեկին — Տալորային: Արդեն գերի Տալորայն, պայմանավորվելով Տերեզինա քաղաքի, նահանգապետի հետ, հետևյալ նամակը գրեց Պրեստեսին.

«Պրեստես»,

Արդյոք չի՞ կարելի Տերեզինայի անպաշտպան բնակչությանն աղատել զինված ընդհարման վտանգից: Դու իհարկե հասկանում ես, թե յես վորքան ջերմորեն կցանկանայի, վորպեսզի դուք վորձեյիք ինձ աղատել գերությունից: Այնուամենայնիվ, այս հիանալի քաղաքի բնակիչների բարորոցության համար յես պատրաստ եմ դոհել իմ ազատությունը: Յես, ընկերներ, վստահ եմ ձեր մեծահոգության նկատմամբ և հույս ունեմ, վոր դուք կղաղարեցնեք պաշարումը և կհրաժարվեք քաղաքը դրոհելուց»:

Այս նամակը հանձն առավ տանել յեպիսկոպոս Սեյիլինոն, վորը կառքով ժամանեց Նատալ և տեսակցություն ունեցավ զորոսյան ղեկավարների հետ:

Պրեստեսը բավարարեց Տալորայի դիմումը: Զորաս-

այունը, կատարելով իր արշավանքը, մի կողմ թողեց Տերեզինան¹⁾:

Իհարկե այստեղ Տալորայի խնդրանքը դեր չեր խաղում. Պրեստեսի վճիռը թելադրված էր շատ ավելի խորը պատճառներով: Զորասյունն ամենից առաջ ղենքի ու փամփուշտների կարիք էր զգում: Այնքան էլ հույս չկար հրոսելով դրավել Տերեզինան — լավ ամրացված այդ քաղաքը — առավել ևս հետադաշում պահպանել այն: Այնուհետև — և սա ամենադժվարագին էր — դյուղացիական մասսաներն առայժմ խիստ թույլ արձագանքեցին Պրեստեսի կոչին:

Զորասյան համար լավագույն ժամանակներում նրա մեջ կար հաղթի 1400 հոգի (ներառյալ բաղմամթիվ վիրավորվածներին և հիվանդներին, վրոնց ամբողջ ամխանքով քարչ էլին տալիս սխաղարակներով, վախենալով, վոր նրանք կընկնեն դադան բեռնարդիտների ձեռքը):

Բայց Պրեստեսը չէր վհատվում: Նա ընկերներին հպարտությամբ մատնացուցց էր անում հաջողությամբ անցած հսկայական ճանապարհը, Սան Լուիսից մինչև Նատալ — 7260 կիլոմետր: Պրեստեսը հույս էր դնում դժվարագին ուղևորության ափի խոշոր քաղաքների վրա, ձգտելով արագ հասնել այնտեղ: Այնտեղ, Ռեսիֆի քաղաքի — Պրեստեսը նահանգի մայրաքաղաքի չընկալվելով լեյտենանտ Կլետո Կամպելլոն հեղափոխությանը համակրող մի

1) Զորս տարուց հետո Տալորան բացահայտ կերպով դուրս յեկավ Պրեստեսի դեմ, իսկ 1935 թ. — ժողովրդական ճակատի դեմ: Տալորան մպանկեց ղեմոկրատական շարժման դեմ ուղղված դաժան դատաստանին, հայտարարելով, վոր թեև ինքը «կողմնակից է բուրժուական հեղափոխության», բայց կոմունիզմի սկզբունքային հակառակորդն է:

խումբ գինվորներին, բանվորներին և դյուղացիներին հետ ապստամբութիւնն եր բարձրացրել և իր ջոկատով դալիս եր միանալու Պրեստեսին:

Արդշունարերական խոշոր կենտրոն և նախահանդստային քաղաք Ռեսիֆին շաքարի արդշունարերութեան կենտրոնն է: Ռեսիֆիի հանդի գերքը նրան դարձրել է ձեռողական մի կետ նաւերի համար, վորոնք դալիս են աշխարհի բոլոր ծայրերից: Բրազիլիական ափի վոչ մի մասը չունի այդպիսի կարևոր ստրատեգիական նշանակութիւն: Այս կեսն ամենից մոտիկ է Յեվրոպային և Աֆրիկային: Բացի դրանից, Ռեսիֆին ավիացիոն ուղիների կենտրոնն է, — վորոնք Բրազիլիան կապում են ԱՄՆ և Յեվրոպայի հետ:

Ռեսիֆիի 450 հազար բնակիչներից մոտ 100 հազարն ապրում է վորորմեքի հյուղերում, վորոնք կառուցված են ճահճներում, քաղաքի շուրջը: Ռեսիֆիում կան քսան հազար այդպիսի հյուղեր և դրանց բնակիչները ցնցող աղքատութեան մեջ են գտնվում: Այդ չքավորութեան գոյութեան միակ աղբյուրը ձկնորսութիւնն է:

Ռեսիֆիի չքավոր ձկնորսները դաժանորեն շահագործվում են կապիտալիստական դիշատիչների կողմից, վորոնք զավթել են ովկիանոսի ափի յերկրները: Այդ կիսամուրացիկ ձկնորսները համարձակ են և խիղախ: 1911 թվին նրանք դուրս յեկան դարչահոտ ճահճներից, դրավեցին զենքերը և տապալեցին կառավարութիւնը, իսկ պանծալի «34-րդ բոկոտն դումարտակը» նահանգապետին հարկադրեց կանացի զգեստ հագնել և փախչել:

Հեղափոխականորեն տրամադրված չքավորութիւնն կա նաև մյուս ովկիանոսային նախահանդիստներում — Սան Սալվատորում, Մառեյոյում և այլն:

Բայց այնտեղ հասնել հեշտ չէ: Թվում եր, թե հանդիսութիւնն արդեն դաւաճանել է Պրեստեսի զորասլան քաջ մարտիկներին:

Սեարայում զորասլանը մոտիկ եր հասարակածին:

Ահա նա — Սեարան, «Բրազիլիայի բոցեղեն վառարանը»: Սա Բրազիլիայի ամենայերաչոտո նահանգն է: Նրա տերիտորիայի յերեք քառորդ մասը գրեթե կլոր տարին բոլորովին զուրկ է ջրից:

Զորասլան մարտիկներն ուժասլառ եյին լինում, բայց շարունակում եյին համբերատարութեամբ դնալ դեպի արեւիկէք: Ծանապարհի յերկու կողմերում ձգվում եյին բարկ, այրված տախտատանները, մանր, այլանդակ թիւտներով և սերկեմիլի ծառերով: Այդ ժամանակ վտակների մեծ մասը չորացած եր: Խմելու համար ստիպված եյին վերցնել լճակների, ճահճների կանգնած, նիւված ջուրը: Ամենուրեք ծուխ եր բարձրանում վառվող անտառներից և թիերից: Մարդկանց հենց վոտների տակ, մերթ այստեղ և մերթ այնտեղ զալարվում եյին կրակի լեզուները, վորոնք վառում եյին խոտն ու թիերը:

Տաք ոգիւալիքները խփում եյին քայլողների դեմքերին: Մարդիկ կնճռոտվում եյին, կարծես նրանց առջև բացվել եր հսկայական, բոցեղեն մի վառարանի դռնակը: Բայց Պրեստեսի զորասլան շարժման համար ել ավելի մեծ դժվարութիւններ եյին ստեղծում տեղական կալվածատեր-պլանտատորները:

Խուճապով բռնված, նրանք բաղմաթիւ հեռադրերով ումարկոծում եյին մայրաքաղաքը, աղբսեւով, վոր անհապաղ ռազմական ոգնութիւն ցույց տրվի: Պրեստեսը հայ-

տարարվեց «աստծո, ընտանիքի և քաղաքակրթության¹⁾ թշնամի»։ Նրա գլխի համար դրամական խոշոր գումար խոստացվեց։ Գործի դրվեցին ռադիոն, հեղեղրակառության ադիտացիան և այլն, Պրեստեսի զորասլան հերոսներին առատավորելու և զրպարտելու համար։ Վաճառված ռեակցիոն մամուլն ամեն տեսակ հերյուրանքներ եր թխում, կեղտ չպրտելով հեղափոխական հերոսների վրա։

Պրեստեսի զորասլան թշնամիները ողակն ավելի և ավելի յեր սեղմվում։ Զորասլան դեմ մորելիզացիայի յեն թարկվեց 10 անգամ ավելի զորք, քան ուներ Պրեստեսը, — նահանգների ամբողջ վոստիկանությունն ու ժանդարմերիւան, ինչպես նաև վարձու բանակները, վորոնք ղինված ե. յին ձեռքի նռնակներով և ավտոմատ հրացաններով։ Կառավարական զորքերի հրամանատարությունը լրդունդ նե. տեց՝ «Գերիներ չվերցնել», — այլ կերպ ասած՝ հրամայում եր տեղն ու տեղը կոտորել նրանց։

Գլտենալով հեղափոխական մարտիկների անսահման խիզախությունը, ռեակցիոն սպաները դերադասում եյին զորասլանը սեղմել ողակի մեջ և սպա նրան հաղթահարել սովամահ անելու միջոցով, սեղմելով նրան Սերրա Պերեյրա լեռնաշղթայի — Սևարայի արեւելյան սահմանի ուղղաբերձ պատին։ Վոսկե ուսադիրավոր սրիկաները յերազում եյին այդ պատի մոտ գնդակահար անել քաջարի զորասլանը։

Դրությունն անյեղ եր թիում։ Բայց Պրեստեսը, ինչպես միշտ, գտավ յեղը։ Լեռնաշղթան անմատչելի յեր։

1) Քաղաքակրթությունը հասարակական զարգացման, կուլտուրայի բարձր աստիճանն է։

Բայց այն պետք եր վերցնել։ Այդ միակ յեղն եր ստեղծված դրությունից։ Հարկավոր եր տիրանալ Պերեյրայի բարձունքներին, նախքան այնտեղ կհասնելին թշնամիները։

Յեկ ահա Պրեստեսը մարտական հրաման տվեց՝ դրահելով գրավել Սերրա Պերեյրան։ Փետրվարի 3-ին, խիտ աղջամուղջում մարտիկները սկսեցին բարձրանալ ուղղաբերձ լանջը։ Մարդիկ իրար հետևից քայլում եյին վորոքապտույտ լեռնային կածաններով, — դժվարությամբ պահպանելով իրենց հավասարակշռությունը։ Զիերը տանում եյին սանձերից բռնած։ Վիրավորներով բռնված պատգարակները տանում եյին ձեռներով, վախենալով դրանք վստահեցնելին, վորոնք հաճախ սայթաքում եյին։

Մարդիկ գնում եյին, կառչելով ժայռերի սուր քարերից և փշոտ թիերից, գնում եյին առանց գիտենալու, թե իրենց ինչ ե սպասում առջևում, լեռան գագաթի մոտ։ Շղթաները սողում եյին դեպի վերև, չխախտելով կարգը և փոխադարձ կապը, պատրաստ լինելով ամեն բոպե հակահարված տալու թշնամուն։ Հանկարծ վերևից, ավանդարդի կողմից, վորի հրամանատարը ժոռան Այրերտոն եր, կրակոցներ լավեցին։

— Մի՞թե թշնամին արդեն կանխել և մեղ ու գրավի, գագաթը, — անհանդստացած մտածում եյին զորասլան մարտիկները, խավարում չտապ դեպի վեր մագլցելով նեղ, սրկուն արահետներով։ Հանկարծ հրաման լավեց։

— Ճանապարհ տվեք գնդացիներին։ Մի կողմ անցեք։ Զինվորներն իրենց հուժկու ուսերի վրա վերև բարձրացրին գնդացիները։ Շուտով բռնկվեց տաք կռիվը։ Բեռնարդիստներն իսկապես վոր կարողացել եյին բարձրանալ գագաթը։ Նրանք ընդամենը 60 հոգի եյին։ Նրանք վոչ մի

կերպ չեյին սպասում, վոր այստեղ բարձունքում կհանգիստանա զորասլանը և փախան, թողնելով ութը սպանված և բազմաթիվ վիրավորվածներ: Զորասլանը կորցրեց միայն մի հողի:

Սեւրան մնաց լեռների մյուս կողմում— արեւմուտքում: Զորասլանը դուրս յեկավ ծուղակից և ազատվեց մահացու վտանգից: Բայց առջևում նրանց քիչ ձախորդութուններ չեյին սպասում.— անջուր անապատ, անհամար թշնամիների դարաններ:

Ահա նրանք դառնում են Պարաիւրա նահանգում— լերի, արեւի վայրերում, վորոնք դեղնել են արեւի ճառագայթներից: Թշնամին ժամանակավորապես նրանց հանդիստ թողեց: Նա վորոշեց սպասել, մինչև վոր տապը, ծարավը, քաղցը և հոգնածութունը վերջնականապես թուլացնեն այդ տուհուն մարդկանց: Ծանապարհին յերբեմն հանդիպում էին տեղական բնակիչները, վորոնք թափառական կյանք եյին վարում: Նրանք վատ էյին հաղնված, մռայլ էյին, լռակյաց: Սոսկալի տեսք ունեյին— մաշկ և վոսկորներ:

Նրանք կիսաքաղց են ապրում: Վայրի մեղր են հավաքում, «գորահակիրներ»¹⁾ վորսում: Ամենամահաբաժնի սնունդամթերքները պարաիւրիք ձեռք են բերում քաղաքներում, փոխանակելով իրենց հավաքած բուրավետ գեղարույտների կեղելը: Գիշեր-ցերեկ նրանց տանջում է ծարավը, վորովհետեւ ամբողջ շրջանում ջուր չկա...

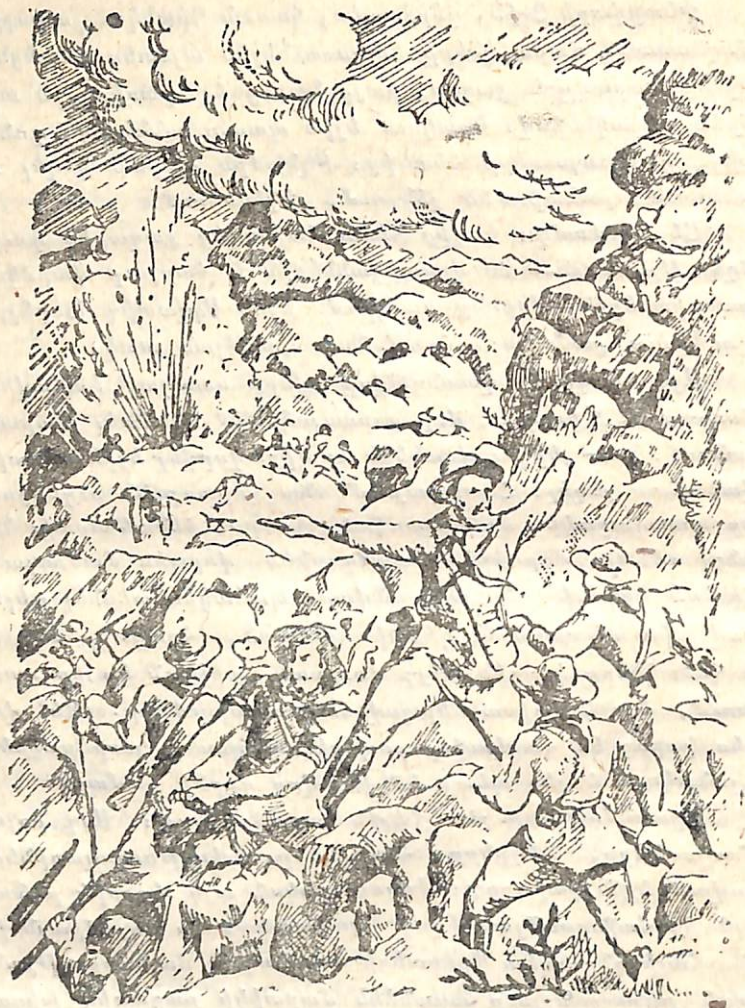
1) «Զորահակիր» կենդանի յե յերկար դնելով և առջևի կարծ թաթերով, վորոնց սուր ճանկերը հարմարեցված են հողում փոսեր փորելու համար: «Զորահակիր» ե կոչվում այն պատճառով, վոր ունի վոսկորյա թիթեղներից կազմված վահան, վորը նրան պաշտպանում է զիջատիչների հարձակումներից:

Փետրվարի 9-ին, վերջապես, հասան Պիանկու քաղաքը: Հողնատանջ մարտիկները հույս ունեյին այստեղ հաղեցնել իրենց ծարավը և քաղցը, բայց նրանց հյուրասիրեցին արեւի զնդակներով: Կրակում էյին պատուհաններից, դռներից, ցանկապատերի հետևից: Թշնամին դարանակալել էր տներում, բանտի մեծ շենքում, յեկեղեցում:

Յերեք ժամվա կռիվից հետո հաջողվեց քաղաքից դուրս մղել թշնամուն— 60 վոստիկաններին և հարյուր վարձկան բանդիտներին, վորոնք դառնում էյին Արիստիդ Ֆերեյրա դա Կրուս քահանայի հրամանատարության տակ:

Այդ կռիվում վտանգավոր վերք ստացավ կամավոր, մուլատ Զեւլիուլոն, վոր զորասլան մեջ էր մտել Մարանյանում: Նրա յերկու վոտներն էլ վիրավորվել էյին և կաթվածահար յեղել: Հետագայում նա զորասլանն ուղեկցում էր պատգարակի վրա պառկած, ապա հենակներով: Նա խնդրում էր, վոր իրեն ոգտագործեն վորպես ժամապահ: Հաճախ կարելի յեր այդ անվոտ պահակին տեսնել դիշերով խիտ անտառում, դետին նստած, հրացանը ձեռքին և հենակները կողքին: Այդ մուլատն արթուն էր իր պոստում, նա հանդիստ կերպով հայտարարում էր. «Զե՞ վոր յես կարող եմ հարկավոր ըստեյին տալնապ բարձրացնել: Նշանակում ե յես պետք եմ ինչ—վոր դործի համար»:

Նրա նմանները շատ էյին զորասլանում: Այդ բոլոր մուլատները, նեգրերը, հնդիկները, փորթուգալացիները կռվում էյին քաջաբար: Ժողովրդական այդ փոքրիկ բանակին իր հաջողութուններով պարտական էր վոչ միայն իր շնորհալի զնդապետ Պրեստեսի ռազմական ճարտարության, այլև յուրաքանչյուր առանձին մարտիկի բացառիկ խիզախության և հեղափոխության դործին նվիրված լինելուն:

Մարդիկ գնում եյին, կառնելով ժայռերի սուր քարերից
և փշոտ թփերից.

Այդ մարդիկ— բանվորները, ձկնորսները, հովիվները, դյուղացիները դիտելին, վոր պայքարում են ազատության համար, բռնակալությունը տապալելու համար, պայքարում են, վորպեսզի ժողովուրդն ազատ չունչ քաշի,— և այդ դիտակցությունը նրանց ույթ եր տալիս:

Ահա, որինակ, Զե Բիզոդեն— Պիաուլի կամավորը, վորը յերեք տարվա ամբողջ արշավանքի ընթացքում իր մեջքի վրա աղնվորեն ու արիաբար տանում եր զորասյան արխիվը: Բարձրահասակ, նիհար, ջլուտ, յերկար և կախ ընկած բեղերով այդ մուլատը, Զե Բիզոդեն իր համեստ, բայց կարևոր աշխատանքը կատարում եր մեծագույն վոգեվորությամբ և անձնուրացությամբ: Վոչ մի դետ, անապատ, լեռնաշղթա կամ ճահիճ չեյին կարող կանգնեցնել նրան, վոչ մի հրաձգություն չեր կարող այդ մուլատին ստիպել թողնել թանկարժեք բեռը, վորի համար նա պատրաստ եր տալ իր կյանքը: Զե Բիզոդեն իր արխիվը հասցրեց մինչև Բոլիվիայի սահմանը:

Ահա մեկ ուրիշը— Ալֆրեդ Վիեյրան, վոր զորասյան մեջ եր մտել Կարոլինայում: Պերնամբուկու մտնելիս նա մահացու վիրավորվել եր: Մեռնելիս նա ասաց իրեն մոտեցող զենեքալ Միգել Կոստեյին.

— Գնե՛րալ, յես մեռնում եմ խորապես բավարարված, վորովհետև յես պաշտպանում եյի իմ հայրենի յերկրի ազատությունը:

Սևարայի արևմտյան սահմանից արդեն անցել եյին 828 կիլոմետր: Փետրվարի 12-ին զորասյունը մտավ Պերնամբուկու նահանգի սահմանները: Այստեղ հորդ անձրևներ սկսվեցին: Բոլոր զետերը, նաև ամենածանծաղ զետերը վարարեցին և մեծ ճահիճներ առաջացրին: Ճանապարհները դրեթե անանցելի դարձան:

Այդ յերկրներում անձրևների ժամանակաշրջանը սկսւ-
ւում է փետրվարի կեսին կամ վերջին և ամենափոքրիկ
առվակներն աղմկալից դետեր և դարձնում: Այսպէս,
պղտոր ջրերն արեւելից տալով են այնտեղ դարսւած բամ-
բակի հակերը և բրնձով լցւած պարկերը, քար ու քանդ-
են անում գլուղացիների խրճիթները, արմատից պոկում
դարավոր ծառերը: Գլուղացիների համար այդ հեղեղում-
ները վոչ պակաս սարսափելի յեն, քան յերաշտը: Բույսե-
րը փտում են, հացը նամանում է: Զիտւ լծասարքը ժան-
դոտւում է, թամբերը փչանում են, ամեն ինչ անպետքա-
նում է: Գլուղացիների կարիքավորութիւնն ու քաղցն ա-
վելի յեն սաստկանում:

Հենց այդ ժամանակ Պերնամբուլույում ծաղեց քաղա-
քային չքավորութեան հեղափոխական ապստամբութիւնը:

Ապստամբները— մանր արհեստավորներն ու բանվոր-
ները, հացթուխները, ձկնորսներն ու նավաստիները—
ժաբոատոնում (Ռեսիֆիի մոտ) գրավեցին զինապահեստը,
զորանոցները, փոստը և հեռագիրը: Նրանք դրսւում էյին
ժամանոց բոլոր դնացքների չոգեքարչերը: Շարժումը ծա-
վալւում էր, սպանալով Ռեսիֆիին— յերկրամասի գլխա-
վոր քաղաքին:

Ապստամբութեանը մասնակցեցին նաև կոմունիստները,
վորոնք պատկանում էյին Բրազիլիայի յերիտասարդ կոմ-
կուսակցութեան կազմակերպութիւններին, վոր հենց նոր
էյին ստեղծւել այդ յերկրամասերում: Ապստամբութիւնը
վատ էր նախատարաստւած և զուրկ էր քաղաքական հաս-
տատուն դեկլարութիւնից:

Բանվորները թույլ էյին կազմակերպւած և նրանց դըլ-
իավոր մասսան գտնւում էր անարխիստական, ռեֆորմիս-

տական և կաթոլիկական կազմակերպութիւնների ուժեղ
ազդեցութեան տակ: Բրազիլիայի կոմունիստական կուսակ-
ցութիւնը դեռևս չափազանց թույլ էր, նա դեռևս չունէր
հեղափոխական մասսայական պայքարի վորևէ փորձ և այս
պատճառով չէր կարող զլխավորել այդ ապստամբութիւ-
նը և այն դեպի առաջ մղել ուժեղ ձեռքով:

Ապստամբները մեծ հույս էյին դնում Պրեստեսի զորա-
սլան ոժանդակութեան վրա: Կոմունիստները շատ լավ դի-
տեյին, վոր Պրեստեսի առաջադրած լոզունգները և մեկ
սլոգանները մյուսով փոխարինւելը— այդ մի չնչին մասն
է այն ամենի, ինչ վոր հարկավոր է բրազիլիայի ժողովրդ-
դին: Բայց նրանք հասկանում էյին, վոր հայրենիքի ազդա-
յին վերածնութեան համար ամենից առաջ անհրաժեշտ է
տապալել ատելի կառավարութիւնը, վորը հանդիսանում
է հլու գործիք ոտարեկրկյա իմպերիալիստների ձեռքում,
վոր կարևոր է ստեղծել յերկրի բոլոր առաջավոր մարդ-
կանց, աշխատավորների և ինտելիգենցիայի ուժեղ միու-
թիւն: Այս պատճառով Ռեսիֆիի կոմունիստները յեռան-
դով պայքարում էյին Պրեստեսի զորասլանն ոժանդակելու
համար և վերջինին ամեն կերպ պաշտպանում էյին բոլոր
հարձակումներից և զրպարտչական հերյուրանքներից:

Պրեստեսին չհաջողվեց հասնել Ռեսիֆի և ովկիանոսի
ափի մյուս խոշոր նավահանգիստները: Ժաբոատոնի աղըս-
տամբութիւնը բախական արագ ճնշվեց:

Իմանալով այդ մասին, Պրեստեսը վերջնականապես
վորոչեց դառնալ դեպի հարավ: Նա վերադարձավ իր ա-
ռաջիկա պլանին— անցնել Սան Ֆրանսիսկու դետը և մտնել
Բայայի սահմանները:

Ուժասպառ լինելով քաղցից ու ծարավից, հոգնած

մարտիկները դարձյալ գնում էին չիկացած, անշուք տա-
փաստանով, տանելով իրենց բոլոր հիվանդներին ու վիրա-
վորվածներին: Այնուհետև Պրեստենն այլևս վուչ վոքի թույլ
չէր տալիս բուժման համար մնալ ճանապարհին, վորովհե-
տեվ յերեք հիվանդ ընկերներ, վորոնք թողնվել էին Պոս-
սելում, տեղական բնակիչներ խնամքին, սպանվել էին
դաղանացած բեռնարդիւտների ձեռքով: Պիանիո քաղաքում
Պարաիբի վոստիկանները գերիներին քչեցին գերեզմանոց
և նրանց ստիպեցին իրենց համար գերեզմաններ փորել:

Անցնելով աղեղնաձև մի հսկայական ուղի (522 կիլո-
մետր) ամայի տերրիտորիաներով, դժվարամատչելի դյու-
ղական ճանապարհներով և մեծ ճահճներով, Պրեստենի
զորասյունը հասավ Սան Ֆրանսիսկույի ափը:

Թ Ա Կ Ա Ր Դ Ո Ւ Մ

Այնտեղ, ուր զորասյունը մոտեցավ Սան Ֆրանսիսկու-
յի ձախ ափին, գետը դառնում է դեպի արևելք, աստիճա-
նաձև թափվում ներքև, կազմելով Պաուլո Աֆֆոնսոյի
սքանչելի ջրվեժը: Սա աշխարհիս ամենամեծ ջրվեժներից
մեկն է: 1) Այն իրավմար անվանված է «Բրազիլիայի
Հրաշք»: Զորասյան մարտիկները զմայլվեցին մոայլ ու
վեհասքանչ տեսարանով: Շուրջը ծառեր և գունազեղ բու-
սականություն չկար: Միայն տեղ-տեղ, ժայռերի լերկ լան-
ջերում յերևում էին խղճուկ, ցածլիկ, այլանդակ թփերը:

Բայց առանց նավակների ինչպե՞ս անցնել այդ հսկա-
յական գետը: Շտապ կարգով առանձնացվեց լավագույն

1) Պաուլո Աֆֆոնսոյի բարձրությունը 81 մետր է, Նիտոպարայի—
48 մետր, Կաֆրիկական վիկտորիա ջրվեժի— 101 մետր:

կայսրիկների մի դասակ, աջ ափում հետախուզություն կա-
տարելու համար: Նրանք արդեն պատրաստվում էին ադ-
դանչանը լսելուն պես նետվել գետը, յերբ հանկարծ մոս-
վազեց սերժանտ Ալվարոն և ուրախալի լուր հաղորդեց,
թե անտառում թագցրած մի մակուշի է գտել: Ալվարոն
այդ մակուշիով անցավ մյուս ափը և բերեց մի մեծ նա-
վակ՝ ութը հոգու համար: Յերկրորդ անգամ գնալիս հա-
ջողվեց գետի մյուս կողմից բերել յերկու հիանալի բար-
կաս:

Զիերը, վորոնք հսկայական ճանապարհ էին կտրել,
ուժասպառ էին յեղել և այլևս անպետք էին: Նրանց վո-
խադրելու միջոցներ չկային: Պրեստենը կարգադրեց բոլոր
ձիերը թողնել ափում:

Փետրվարի 26-ին, առավոտյան, ամբողջ զորասյունը
գտնվում էր գետի աջ ափում, Բայայի տերիտորիայում:
Գետն անցել էին դիչերով, արագ ու հաջող: Հեռվից լըս-
վում էր ջրվեժի հուժկու մռնչոցը... Բայա մտավ ընդա-
մենը 1200 հոգի:

Բայայի ամբողջ հյուսիսային մասը ներկայացնում է
մեծ, ալեձև «Սերտոն» բարձրավանդակը, վորը յեղրված
է մոայլ լեռներով: Գրեթե անկյանը այդ քարքարոտ վայ-
րը կարծես ավերված լինի ինչ վոր մի հրեշավոր կատա-
ստրոֆից: Այստեղի բուսականությունը բաղկացած է տարո-
րինակ ձևեր ունեցող բույսերից, վորոնք ծուռուժուռ են,
ուռուցիկ, փշապատ: Ճանապարհորդ Մարցիուսը, վոր մի
ժամանակ այցելել էր այս յերկրները, խորապես ապշած
լինելով իր տեսած պատկերից, «Սերտոնի» բուսականու-
թյունն անվանեց «Մարսալիելի անտառ»:

Հիրավի, սարսափելի յե բրազիլյան գյուղացու վիճա-

կը: Ուժասպառ լինելով կալվածատիրական ճնշման ծանր բեռի տակ, նա տառապում է կլիմայի անտանելի պայմաններէց: Որք որին նա ահարկու աղետ— յերաշտ է սպասում:

Թռչունները չվում են հեռավոր յերկրներ: Սնթիվ ու անհամար միջատները նեղում են նրա հոգնատանջ անասուններին: Քարերի միջից լսվում է բռնոտավոր ոձերի չարադուշակ Փչչոցը: Գիշերը սուսսուրանան (հովազի մի տեսակը) դադադողի մոտենում է հոտին և հաիշտակում դառներն ու արջառները: Վատ սննդի հետևանքով դռնդաիցների մեջ տարածված է հավկուրությունը: Գիշերը նրանք վռչինջ չեն տեսնում: Հյուժված յեղները, վոր ուրվականների յեն նման, դիակների պես ընկած են գետնին:

Գալիս է յերաշտը, և վոչնչանում է ամեն ինչ,— բուսականությունը, անասունները: Գյուղացուն մնում է միայն մի յեղ— փախչել ուր վոր հնարավոր է, որական ապրուստ վորոնել, դնալ Ամադոնի հեռավոր, կուսական անտառները, ստրկական աշխատանք կատարելու կառչուանտառները, ստրկական աշխատանք կատարելու կառչուանտառները, կի պլանտացիաներում, կամ դեպի ուկրանոսի ափերը, ամենից հաճախ Սան Պաուլույի սուրճի պլանտացիաները: Փախտականների խմբերը, փախչելով յերաշտից, վորոտ ճանապարհով դնում են հեռու վայրեր, տանելով իրենց վորոմբիլի իրեղենը:

Սյն ժամանակ, յերբ չքավորները ծանր աշխատում են և քաղցած մնում, նրանց տերերը, անասնավաճառներն ապրում են ուկրանոսի ափին դոնվոդ փարթամ վիլլաներում: Նրանցից չափերը յերբեք չեն տեսել իրենց գյուղացիներին, բայց հանդիստ ապրում են նրանց հաշվին, վալելում կյանքը: Կապալավարձը մուծվում է ձմեռվա վեր-

ջում և տիրոջ (կալվածատիրոջ) ներկայությունը սլարտադէր չէ:

Այսպես եյին այդ յերկրամասը և այն մարդիկ, վորոնց մեջ ընկալ Պրեստեսի զորասյունը: Գյուղերի յերտասարգությունն ազահությամբ ականջ եր դնում զորասյան կամավորների հեղափոխական ճառերին:

Վորով դնալ անկարելի յեր: Գտնվեց որիգիլնալ մի յեղ դուրս դալու ստեղծված դրությունից. զորասյունն իր ճանապարհին հանդիպեց ավանակների մի յերամակի, և մարտիկները հեծան դրանց:

Լինում եյին բազմաթիվ զվարճալի տեսարաններ: Գետերի կամրջակներով անցնելիս կամակոր եղերը վոչ մի կերպ չեյին ուղում առաջ դնալ: Հարկավոր եր լինում դիմել վորձված միջոցին— քաչել եչի պոչից, վորով նա անպայման վաղում է դեպի առաջ:

Զվարթ և կենսուրախ կամավորները չեյին վհատվում, ինչպիսի պայմաններում ել վոր լինեյին: Ամենաժանր բոսկիներին նրանք ծիծաղում եյին ու կատակում:

Բայցյում զորասյանը խորը հիասթափություն եր սպասում. վորոշված տեղում գենք չգտնվեց: Այն անանուն «բարեկամը», վորը նրան պետք է գենք ու ռազմամթերք հասցներ, անհետ չքացել եր...

Զորասյունն արդեն մոտենում եր Մինաս-Ժերայես մարզի սահմանին, — այն ամենահարուստ յերկրի, վորտեղ առատությամբ կա յերկաթ ու մանդան, վոսկի և ալմաս և վորի մասին ասում են.

«Մինաս-Ժերայեսը— այդ վոսկի սիրտ է յերկաթե հոկայական կրճքում»: Մեծ եր այն ճանապարհը, վոր զորասյունն անցալ Բայցյում— 2200 կիլոմետր: Բայց այն

Ժամանակ, յերբ առաջավոր մասերն արդեն հասել էյին Գրան-Մոդուլ լեռնաշղթայի հյուսիսային ճյուղերին, Պրեստեսը հրաման տվեց (1926 թվի ապրիլի 23-ի դիշերը) անհապաղ հետ դառնալ: Նրա համար պարզ եր դրության ամբողջ լրջությունը:

Նա վաղուց արդեն յերկյուղ եր կրում և բաղմիցս նախազգուշացնում շտաբի իր ընկերներին, վոր այդ վայրերը կարող են նրանց համար թակարդ դառնալ: Նա վախենում եր, վոր զորասյունը կսեղմվի դետի և ուղիւնոսի ափի միջև և անկարող կլինի աղատվել թշնամու հետապնդումից:

Հիմա նրա յերկյուղն արդարացաւ: Բոլոր կողմերից գալիս էյին թշնամու բանակները: Պրեստեսը բռնված հեռադրերից, իմացավ, վոր Բեռնարդեսը դրամական խոշոր գումար և առաջարկում զորասյան յուրաքանչյուր հրամանատարի դշի համար: Բեռնարդեսը «չտապ և խիստ դադունի» հեռադրեր եր ուղարկում իր զորքերի շտաբին, վերջինիս հանդիմանում անվճարականության և դանդաղկոտության համար:

Գեներալ Տոուրինյոյի զորքերն ուղարկվեցին Սան Ֆրանսիսկույի ափերը, դեպի ուր այդ Ժամանակ գնում եր զորասյունը: Բեռնարդեսի հրամանատարությունը յենթադրում եր, վոր Պրեստեսը կփորձի անցնել Սան Ֆրանսիսկուն: Այս պատճառով թշնամին այնտեղ եր կենտրոնացնում իր բոլոր ուժերը:

Պրեստեսին էլ հենց այդ եր հարկավոր: Նա գիտամաք «կսեց ընթանալ դեպի արևմուտք, վորպեսզի թշնամու ուշադրությունը դրալի այդ ուղղությամբ: Բայց, դեռ գետին չհասած, զորասյունը հանկարծ մի անդամից դարձավ դեպի հյուսիս և մի մեծ պտույտ կատարելով, նորից մը-

տավ Բայա: Այդ արագ ու համարձակ մանյովը բոլորովին մոլորեցրեց թշնամուն:

Պրեստեսին հաջողվեց այստեղ սերտ կապ հաստատել տեղական բնակիչների հետ: Նրանցից Պրեստեսը ճշգրիտ տեղեկություններ եր իմանում կառավարական զորքերի բոլոր շարժումների մասին, և դրա շնորհիվ նա կարողացավ խուսափել իրեն հետապնդող թշնամու զորամասերից:

Զորասյունն ընթանում եր թշնամու զորամասերին դուրսհեռ և նրանց միջև, բայց հակառակ ուղղությամբ: Հենց այն Ժամանակ, յերբ բեռնարդեսները շտապում էյին դեպի հարավ, հետապնդելով հեղափոխականներին, — վերջիններս աննկատելի անցնում էյին դեպի հյուսիս:

Մի անգամ Պրեստեսին հաջողվեց իր ջոկատով անցնել թշնամու յերկու զորասյունների արանքով, — վորոնք միմյանցից հեռու էյին բնդամենը յերեք Ժամվա հեռիտան ճանապարհով, իսկ հիշյալ զորասյուններն այդ մասին վոչինչ չգիտեյին: Պրեստեսի հոկիչ պահանքները, վորոնք թաղնված էյին թշնամուց, հետևում էյին նրա զորասյունների բոլոր շարժումներին և իր Ժամանակին լուր հաղորդում հեղափոխական շտաբին:

Զորասյան ուղին նորից ընկնում եր դեպի հյուսիս. ամենուրեք նեղվելով Բեռնարդեսի վարձկանների բանդաներից, զորասյան մարտիկներն արագացնում էյին իրենց քայլերը, հույս ունենալով, վերջապես, հասնել Սան Ֆրանսիսկու դետի ցանկալի ափը:

Նրանք դեպի Սան Ֆրանսիսկու դետի անցարանն էյին գնում «Ալմասի հանքեր» լեռնային ռալոնի արևելյան մասի յերկարությամբ: Բայան վաղուց ի վեր հռչակված եր

իր վոսկով և արմասներով։ Այստեղ արմասի հանքերը հայտնադործվելուն պես սկսվեց «արմասային տենդը»։ Ամբողջ աշխարհն իմացավ հրաշալի «կապույտ արմասների» և «սև աղամանդների» մասին։

Սերբա Դիամանդինայից դեպի հարավ-արևելք բարձրանում ե Սերբա Սինկորա լեռնաշղթան։ Պրեստեսի զորատունը 1926 թվի մայիսի 4-ին հասավ այդ լեռնաշղթայի ստորոտը։

Այն հովիտը, վորտեղ կանգ առան հողհած ուղեւորները, հանդիստ և քուն եր տրամադրում։

Շուրջը լուսթյուն եր։ Հետզհետե ավելի յեր մթնում։ Շատ ձիավորներ իջան ձիերից և սլառկեցին կանաչ խոտի վրա։ Հնչեց Պրեստեսի ձայնը։

— Վե՛ր կացեք։ Մէնչև առավոտ մենք պետք ե անցանք այս լեռնաշղթան։ Հանդստանալ դեռ չուտ ե։ Մի՛թե չգիտեք, վոր թշնամին դալիս ե բոլոր կողմերից։ Բեռնարդեսն ուղում ե, վոր մեզ բոլորիս մինչև վերջին մարդը կոտորեն։ Բրադիլյան բանկն առատաձեռնությամբ աջ և ձախ փող ե բաժանում բանդիտական շայկաներին կաշառելու համար։ «Ամեն գնով խեղդե՛լ ապստամբությունը» — այս ե կառավարության հրամանը։

— Մու՛թն ե, — ամբոխի միջից դոչեց մեկը, — վոչինչ չի յերևում։

Իսկապես, դիչերն արտասովոր կերպով խավար եր։ Յերկնքում — վոչ մի աստղ։

— Վոչ մի բոպե չի կարելի կորցնել, — ասաց Պրեստեսը և հրաման տվեց. — վաշտերի հրամանատարներ՛ր, մոմեր բաժանեցեք բոլորին։

Ահա բռնկվեցին առաջին լուսերը։ Քայլողների ձեռներ-

բում կային յերկար մոմեր արմավենու մեղրամոմից։ Յերկարածե, ծուխ արձակող լուսերը յերերվում եյին ողում։ Կամավորները լեռնային արահետով քայլում եյին զգուշ, ձիերը տանելով սանձերից բռնած։ Շնչառությունը դժվարանում եր, սուր քարերը կտրում եյին մարտիկների վոտները։ Լեռնալանջում բազմաթիվ պայծառ կետեր եյին յերկում, կարծես այն աստղալից յերկինք լիներ։ Ականատեսների սլառմելով՝ այդ մի արտասովոր, Փանտաստիկ տեսարան եր։ Անցնելով Սերբա Սինկորայից, Պրեստեսի զորասյունը շարունակում եր արագությամբ ընթանալ դեպի հյուսիս։

Դրությունն որեցոր վատանում եր։ Յուրաքանչյուր որ ընկնում եյին զորասյան մարտիկներն ու հրամանատարները, վորոնց ծածուկ սպանում եյին կալվածատերերի վարձած բանդիտները։ Առջևում դեպի Սան Ֆրանսիսկույի ցանկալի ամբ նրանց ուղին ձգվում եր անծայրածիր, անկյանք անապատով։ Այդ ճանապարհը կրում եր «դաժան ճանապարհ» արտահայտիչ անունը։

Գունաղեղ կանաչը, վոր տափաստանում յերևացել եր հորդ անձրևների ժամանակ, արդեն դեղնել եր։ Հարկավոր եր լինում կացիններով ճանապարհ բաց անել բարձր ծառաբլուրների և ճյուղերի մեջ, վորոնք ծածկված եյին սուր փշերով։ Լիանաների (ղալարուն բույսերի) պինդ ցանցերում խճճվում եյին մարդկանց վոտներն ու ձիերի սմբակները։ Առանձնապես ծանր եր դիչերով գնալը։

Հորիզոնում յերևաց դետի վայրուն մակերևույթը։ Վերջապես, ահա Սան Ֆրանսիսկուն։ Ափում կանդած եյին տնակները, ծխնելույզներից ծուխ եր բարձրանում։ Այդ ՍենտոՍե փոքրիկ քաղաքն եր։ Բայց զորասյան հոգ-

նախանջ մարդկանց դառնութիւնն պատճառեց այն, վոր դեռի վրա յերևում եյին մեծ նալերի սիւլեռներ: Կառու- վարական մի խումբ ռազմանալեր հսկում եյին դետը:

Այսպես ուրեմն, զորասլունը դռնվում է թախարդում: Իրավացի յեր Պրեստեսը, վորն անդադար կրկնում էր. «Արդյոք Սան Փրանսիսկուլի հսկայական աղեղը չի՞ լինի այն պարանը, վորը կխեղդի մեզ»:

Պրեստեսն արագութեամբ հրաման տվեց— նորից մանեյ տնտառի խորքը, մեծ պտույտ կատարել, ասպա վերադառ- նալ դեպի դետը ու նորից վորձել անցնել այն: Հոգնատանջ մարտիկներն անվերապահօրեն կատարեցին նրա հրամանը:

Մի անգամ Պրեստեսը լսեց, թե ինչպես կամավորներէից մեկն ապացոյցում էր, վոր դետն անցնել յերբեք չի հաջող- վի: Պրեստեսը մոտեցավ խոսողին և բոլորի ներկայութեամբ առաց նրան.

— Ասում ես չի՞ հաջողվի: Դեհ, մի անգամ ընդմիջա հիշիր, վոր մեզ համար անկարելի վոչինչ չկա: Յեթե հարկավոր լինի, մենք կանցնենք Ամադոնի ամբողջ մարդը հաղարավոր մղոններ, վորոնք ծածկված են կուսական ան- տառով, ընդհուպ մինչև Պերու, Կոլումբիա կամ Վենե- սուելա:

Պրեստեսի հանգստութիւնն ու հաստատակամութիւնը վոգեւորում եյին զինվորներին: Նրանք խորապես սիրում ե- յին Պրեստեսին: Նրանք պատրաստ եյին Պրեստեսի հետ ամեն տեսակ զրկանքներ կրելու:

Զորասլան ուտեստի պաշարը դրեթե սպառվել էր, չկար վոչ սուրճ, վոչ չաքար, վոչ աղ, վոչ ծխախոտ, վոչ ալյուր: Հագուստը և վոտնամանները պատառոտվել եյին: Յերբեմն գնում եյին մինչև գոտկատեղերը ջրի մեջ (այսին-

քի վերջում Սան Փրանսիսկուլն վարարում է և հեղեղում չրջակայքը), բայց այդ անվեհեր մարդիկ յերգում եյին, կատակում և ծիծաղում:

Պրեստեսը նրանց հետ բաժանում էր բոլոր ճախորդու- թիւններն ու զրկանքները, քաջալերում էր թուլերին ու ծիծաղում փոքրագիւնների վրա: Նա հաճախ կրկնում էր.

— Իմացեք, վոր հեղափոխական պատերազմը, դա անընդհատ շարժման պատերազմ է: Դեպի առա՛ջ:

Յերբ դորասլունը հասավ Մոնտե Ալեգրե, այնտեղ դը- լութիւնը թեթեւցավ: Ճանապարհին դյուղացիները քաղ- ցած կամավորներին պարեն, կաթ և մրդեր եյին մատակա- րարում: Ուշի առնելով, Պրեստեսի կամավորները քայլում եյին կանաչ մարդազետիւններով և անտառներով:

Հունիսի 17-ին Մոնտե Ալեգրեյի բնակչութիւնը սիրա- լիկ կերպով ընդունեց Պրեստեսի զորասլունը: Նվազում էր որկեստը, վողջունի ճառեր եյին արտասանվում: Պոմբա- լում ի պատիւ զորասլան խսկական տոն կազմակերպվեց:

Հերոսական զորասլան շարժման լուրը հսկայական հե- տաքրքրութիւն և համակրանք էր առաջացնում աշխատա- վորների մեջ: Ամենուրեք, ուր անցնում էր զորասլունը, նա ստանում էր բազմաթիւ նամակներ, վորոնք նրա մալ- տիկներին հալատտիացնում եյին աշխատավոր բնակչու- թեան սիրո և նվիրվածութեան մասին:

Ահա բնորոշ մի նամակ, վոր Պրեստեսը նորից Պեր- նամբուկուլի միջով անցնելիս ստացել էր Կեյմադոս դյու- ղի բնակիչներից.

«Մեր հռչակավոր բարեկամ, դեներալ Պրեստե՛ս,

Ուղարկում ենք սրտագին վողջուն և յերջանկութիւն ենք ցանկանում ձեզ և բոլոր նրանց, ովքեր ձեզ հետ միա-

սին պայքարում են մեր իրավունքների համար, վորոնցից մենք արդեն վաղուց զրկված ենք: Մենք շատ և շատ տարիներ ապրում ենք ստրկութան վիճակում, բռնակալների իշխանության տակ... Պերնամբուկույի այս փոքրիկ դյուղում շատերը խիստ կուղենային անձամբ ձեզ հետ ծանոթանալ... Սրտանց զրկում ենք ձեզ: Կեցցե Հեղափոխությունը»:

Սենտո Սեյից հեռանալուց մի ամիս հետո հեղափոխական զորասյունը նորից մոտենում էր Սան Ֆրանսիսկույի ափերին, 32 որում անցնելով մի հսկայական տարածություն — 1470 կիլոմետր:

Այս անգամ դեռանցը վոչ վոք չեր հսկում: Առափնյա դյուղում հաջողվեց մի քանի մակույկ գտնել: Այդ ժամանակ դետի վրա յերևացին առևտրական մի քանի նավեր, վորոնք բեռնված էին անասուններով: Հաջողվեց զրավել դրանցից մեկը և ոգտադործել դետն անցնելու համար, վոր սկսվեց հուլիսի 2-ի յերեկոյան և վերջացավ 3-ի առավոտյան: Զորասյան փոքրաթիվ ձիերը նույնպես փոխադրվեցին դետի մյուս ափը: Հակադիր ափում վառվեց մի մեծ խաբույկ, վորը բոցկլտում էր ամբողջ դիչերը, լուսավորելով զորասյան ճանապարհը, զորասյան, վորն ուրախությամբ լողում էր դեպի Պերնամբուկույի ափը:

Մի բուռն քաջարի հեղափոխականներն աղատվեցին թակարդից:

„ԱՆՊԱՐՏԵԼԻ ԶՈՐԱՍՅՈՒՆ“ ԱՐՁԱՎԱՆՔԻ ՎԵՐՋԸ

«Վոչ վոք դեռ մեզ չի պատմել այդ ետիքական արշավանքի բոլոր մանրամասնությունները: Բայց

միլիոնավոր դյուղացիներ պահպանում են նրա վերաբերյալ ավանդությունը: Իսկ մենք դիտենք միայն այն, վոր Բրազիլիայի վառ արևը հաղար հինգ հարյուր անգամ ծաղեկ և այդ հերոսների վրա, վոր ներանք թրվել են անձրևի տակ և խրվել ցեխի ու փոշու մեջ, վոր մարդկանց մի մասը մեռել և այն պատճառով, վոր ստամոքսները դատարկ են յեղել, իսկ մյուսները մեռել են տենդից, վոր այն վոլորապտույտ արահետները, վորոնցով անցնում էին ներանք, պատառոտել են նրանց հագուստը, — և նրանք քայլում էին կիսամերկ, հրացանները ձեռներին: Այն դյուղերի բնակիչները, վորտեղից անցել են ներանք, սպստամբում էին, որհնում նրանց, ու յերբեմն թվում էր, վոր Պրեստեսի բանակը կարող և հաղթահարել նույնիսկ մահը, վորովհետև զոհվածների տեղ դալիս էին ուրիշները»... (Ֆիլիպ Զորդան)¹⁾:

...Անցավ յերկու և կես ամիս: Հետ մղելով բաղամթիվ թշնամիների զրոհները, Պրեստեսի քաջ զորասյունը հետադարձ ուղղությամբ անցավ յերեք նահանգ — հարավային Պիաույին, Գոյասը և Մատուո-Գրոսուին — և մոտենում էր Կոչինին, տակիարյան չրջանի գլխավոր քաղաքին: Զորասյան մարտիկների դրությունը խիստ ծանր էր, բայց ներանք վճռականությունն ու հնոտղիազմը բնավ չէին պակասել:

Այդ ժամանակ զորասյունում մնացել էր ընդամենը 800 հոգի, վորոնցից միայն 600-ն էին մարտունակ: Հրա-

¹⁾ Տե՛ս «За рубежом» ժուռնալը, 1936 թ. դեկտեմբեր

ցաններն՝ ու ատրճանակները հնացած սխառեմի էյին: Ամենից սարսափելին փամփուռների պակասությունն էր: Դրա պատճառով զորասյունը ստիպված էր խուսափել թըշնամու հետ ընդհարվելուց:

Յերկու և կես տարվա պայքարից հետո զորասյան հրամանատարությունն առաջ ծառայեցավ մի հարց՝ ի՞նչ անել հետագայում: Հրամանատարությունն կարծիքով այդ հարցը լուծելու իրավունք ունեւր միայն մի մարդ: Այդ մարդն եմիրզրացիայում գտնվող մարշալ Իսիդորո Լոպեան էր. Ման Պաուլույում յեղած հեղափոխական ապստամբության նախաձեռնողը:

1926 թվի սեպտեմբերի 24-ին 80 մարդուց բաղկացած մի ջոկատ Սիկեյրա Կամպոսի դիտավորությամբ անջատվեց ընկերների հիմնական մասսայից և ամայի ճահճուտների վրայով շարժվեց դեպի հարավ, դեպի Արգենտինայի սահմանը: Արգենտինայում նրանք պետք է այցելեյին մարշալին և նրանից հրահանգներ ստանային: Զորասյան մնացած մասը չարունակեց ընթանալ դեպի հյուսիս-արեւմուտք, դեպի բոլիվյան—բրազիլյան սահմանը:

Դեկտեմբերին զորասյունը դանվում էր «կոունկի դետի» ալմասի հանքերի ուայոնում: Պարզվեց, վոր խզվել է կապը մի վաշտի և զորասյան հիմնական մասսայի միջև: Այդ վաշտի դրությունը չափազանց ծանր էր: Նա ընկերներից բաժանված էր ավելի քան հարյուր կիրմետր տարածությունամբ: Մարտիկներն արդեն դիմադրել էյին իրենց դեմ ուղարկված պահուորդների մի քանի կատաղի գրոհներին: Հրամանատարը հավաքեց զինվորներին և բացահայտ կերպով նրանց բացատրեց ստեղծված դրությունը:

Անչափահաս Թոմասը, վոր գտնվում էր զորասյունում,

հուղմունքով էր լսում նրան: Նրա խիզախ սիրտը վաղուց արդեն առիթ էր տնչում սխրագործություն կատարելու հանուն հեղափոխության և ազատության: Թոմասն ընդամենը տասյերեք տարեկան էր:

Զորասյունում կային մի քանի տղաներ—մուլատներ և նեգրեր: Նրանցից վոմանք յեկել էյին հարավից, մյուսները միանում էյին ճանապարհին, թողնելով դաժան տերերին և ծանր, ստրկական աշխատանքը: Դեռ Գոյասում զորասյան շարքերը մտավ փոքրիկ, դանդաղահեր նեգր Ալդոն:

Այս յերկչոտ տղան ապրում էր Ֆեոդալի մի կալվածքում, ստրկի վիճակում: Փոքրիկ Ալդոն միշտ պատառոտված շորերով էր, կեղտոտ, քաղցած, մարմնի վրա միշտ ունենալով ծեծի, աքացիների հետքեր: Նրան ստիպում էյին աշխատել առավոտից մինչև դիշեր և նույնիսկ թույլ չեյին տալիս դուրս դալ կալվածատան դարպասից: Կատավարիչը հաճախ ասում էր այդ փոքրիկ նեգրին, վոր «նրա համար բարերարություն են արել», վոր նա պետք է «գիշեր ցերեկ ասածուն աղոթի իր սինյորի համար, վորը նրան ապաստան և տվել»:

Զորասյունում, ուր բարեկամների մեջ փոքրիկ Ալդոն առաջին անգամ սովորեց ծիծաղել, առաջին անգամ խոսեցավ, թե ինչ է նշանակում աղատ լինել...

Դժբախտ Ալդոն մեռավ վողբերգական մահով: Պիանկոյի մոտ բեռնարդիստների ձեռքն ընկան մի ամբողջ խումբ դերիններ, վորոնց թվում Ալդոն: Սպիտակ բանդուները դադանաբար տանջեցին և սպանեցին նրան...

— Թույլ ավեք ինձ գնալ, իմ կապիտան, — վողբեմությունամբ բացականչեց փոքրիկ Թոմասը: — Յես կդանեմ մերոնց: Հանգիստ յեղեք, յես այդ կանեմ:

Մի քանի ընդհանրացումներով հետո թոմասը նստել եր դորը հովա-
տակը, վորը շարունակ փորձում եր ծառա լինել: Բայց
համարձակ, իր հասակի համեմատությամբ ուժեղ տղան
հիանալի կերպով կարողանում եր վարվել տաքարյուն ձի-
երի հետ: Տղան թունդ մտրակեց իր հովատակին, աս-
պանդակեց ու սլացավ դեպի հեռուները:

Թոմասը թռչում եր կտրատված, անհարթ վայրով.
վորը ծածկված եր խիտ թփուտով: Նա ամբողջ թափով
սլացավ թշնամու պոստի կողքից: Ողում սվալացին մի
քանի գնդակներ, վորոնք, բարեբախտաբար, չդիպան թո-
մասին: Թոմասը թռչում եր ինչպես մրրիկ: Նրա մատաղ
սիրտն ավելի և ավելի ուժեղ եր խփում և լի յեր
հպարտությամբ, վոր ընկերների փրկությունն իրեն եւ
վստահել:

Ճանապարհին տղան անցավ մի քանի արադընթաց, վո-
րապատույտ դետեր և սկսեց բարձրանալ լեռները, վորոնք
ծածկված եյին անտառով...

— Թե ինչ արեց փոքրիկ Թոմասը, այդ մասին պերճա-
խոս կերպով պատմում եր զորասյանն ուղղված հրամանը.
«Հրաման № 29, 31 դեկտեմբերի, 1926 թ.

Թոմաս Ալկինոն, Պիստուլի նահանգի բնակիչը, 13 տա-
րեկան, պատկանում ե այն տղաների թվին, վորոնք իբր
կամավորներ մտել եյին զորասյան կադմի մեջ: Թոմասը
զինվորների հասարակ ողնականից դարձավ իսկական հե-
րոս, առաջ քաշվեց իր ընկերների միջավայրից, շնորհիվ
իր արտասովոր քաջության: Նրա վարքը հիացմունք եր
պատճառում զորասյան ամբողջ սպայական կադմին:

Դեկտեմբերի 3-ին փոքրիկ Թոմասն առանձնահատուկ
քաջություն ցուցաբերեց: Նրան հաջողվեց կապ հաստատել

յերկու վաշտերի միջև, 108 կիլոմետր տարածության վրա,
12 ժամվա ընթացքում, թշնամու դրաված տերիտորիա-
յում: Այս անգնահատելի ծառայությունը միավելորդ ան-
գամ հաստատում ե, թե ինչպիսի բարձր բարոյական հատ-
կություններ ունի փոքրիկ Թոմասը, վորն այս պատճառով
արժանի յե յեֆրեյտորի կոչման, վորպիսի կոչումը նրան
տրվում ե այսօրվանից»:

1927 թվի հունվարի 10-ին զորասյունը մտավ նոր
մարդ: Այստեղ, ընդհուպ մինչև Բոլիվիայի սահմանը, ձգվում
են անծայրածիր ճահիճները: Այս ճանապարհն ամենից հոգ-
նեցուցիչն ու ամենածանրն եր ամբողջ արշավանքի ընթաց-
քում: Ընկնում եյին վերջին ձիերը, վորոնք վերջնականա-
պես հյուսիսից ու քայքայվել եյին: Շատ զինվորներ գնում
եյին յեղներին նստած, անասունների մի մասն ողորդործ-
վեց պատգարակները և բեռները փոխադրելու համար:

Շուտով ամբողջ զորասյունը վստով եր գնում: Յեղ-
ներն ողորդործեցին սննդի համար: Նույնիսկ մի պտղուց
աղ ել չկար, վորպեսզի աղ անեյին միտը: Պարենի ամբողջ
պաշարը սպառվեց, և մարդիկ սկսեցին թուլանալ քաղցից:
Մի քանի հոգի մեռան: Մնացածները, հավաքելով վերջին
ույտերը, շարունակում եյին քայլել, հաճախ մինչև դուռ-
կատեղերը ջրի մեջ: Վտանաման վոչ վոք չունեյ:

Գիշերում եյին սովորաբար այնպիսի տեղերում, ուր
համեմատաբար չոր եր և ուր հաջողվում եր խարույկ վա-
ռել: Գիշերը միլիոնավոր մոծակները նեղում եյին մարդ-
կանց: Սեպտուրա դետից մինչև Կաբասալ մարտիկները
ստիպված յեղան անտառում ճանապարհ բաց անել 200 կի-
լոմետր տարածությամբ: Ճահիճների միջով այս ամբողջ
դժվարին ճանապարհը նրանք անցան ութն օրվա ընթաց-
քում:

Այստեղ, այս հսկայական ճահիճներում, այս ծանր պայմաններում առանձնապես ցայտուն կերպով արտահայտվեց զորասլան մարտիկների և հրամանատարների արիությունն ու անձնուրացությունը: Զորասլան առաջնորդներ Պրեստեսը, Միդել Կոստան ղինվորների հետ ելին: Նրանք լուռ տանում էին քաղցի տանջանքները, աշխատում էին բոլորի հետ հավասար, կամքի մեծ ուժ էլին ցուցաբերում և հեղափոխական գլխավորության, քաջության ու կարգապահության որինակ էլին ցույց տալիս մենացածներին:

1927 թվի փետրվարի 3-ին զորասլանը ճամբար կազմեց Բոլիվիայի¹⁾ սահմանի մոտ և սպասում էր մարշալ Իսիդորոյի պատասխանին: Նա յերկար չսպասեց. յերկու ժամից հետո այնտեղ ժամանեց Մորեյրա Լիման, վորը Պրեստեսին հաղորդեց մարշալի հետևյալ հրամանը.

«Դիմանալ միայն յերկու ամիս, նոյեմբերի 23-ից սկսած. յեթե այդ ժամանակ հարավում դրությունն այնքան անբարենպաստ լինի, վոր այլևս իմաստ չունենա առանձնացած դործելը,— դադրեցեք արտասահման և աշխատեցեք անցնել Ռիու Գրանդի դու Սուլ, վորպեսզի այնտեղ չարունակեք պատերազմը»:

Յերկու ամսվա ժամկետը, վոր նշանակել էր մարշալը, արդեն լրացավ: Պրեստեսը վորոշեց մի քանի որ էլ սպասել, մինչև վոր վերադառնա ուշացած Սիկեյրա Կամպոսը, ապա անցնել սահմանը:

Շուտով ժամանեց Սիկեյրա Կամպոսը: Նա պատմեց մարշալ Իսիդորոյի հետ ունեցած զրույցի մասին: Մարշալ

լը նրան ասում էր. «Զեր զորասլանը գերազանցեց իմ բոլոր սպասելիքները: Յես նրան անվանում եմ «Զորասլան-փյունիկ», վորովհետև նա նման է առասպելական փյունիկ թռչունին, վորը հավերժ վերածնվում է բոցից: Վոչ վոք իրավունք չունի ձեզանից ավելի մեծ զոհեր պահանջելու: Տվյալ պայմաններում պատերազմը չարունակելն անողուս ինքնազոհություն կլինեք»:

Փետրվարի 4-ին բոլիվիական կայազորի պարետի հետ միասին կազմվեց մի ակտ՝ սահմանը կամավոր կերպով անցնելու և ցուցակով գեները հանձնելու մասին: Թուլյաթովեց յուրաքանչյուր տասը մարդու համար թողնել միայն մի վինչեստր՝ ինքնապաշտպանություն համար:

Զորասլանը Բոլիվիայի սահմանապահներին հանձնեց 90 մարդեր, 4 գնդացի և մոտ 8000 փամփուշտ: Բոլիվիա ժամանեց ընդամենը 620 հոգի: Դա այն ամենն էր, ինչ վոր մնացել էր զորասլանից: Ճանապարհին մեռածների համար սահմանի մոտ յեղբայրական գերեզման կառուցվեց: Գերեզմանի վրա ծաղիկներ ցանեցին և այն խնամքով ծածկեցին աղալին դրոշակով:

Այնուհետև զորասլանն անցավ բոլիվիական սահմանը:

Այսպես վերջացավ «Պրեստեսի զորասլան» անորինակ հերոսական արշավանքը, վորը՝ սկսվեց Սան Պաուլույում 1924 թվի հուլիսի 5-ին և վերջացավ 1927 թվի փետրվարի 4-ին:

Ոտար յերկրում դտնվող Պրեստեսը չկորեց կապն իր զորասլան մարտիկների հետ: Նա հողատարությունը կադմակերպեց հիվանդների բուժումը:

Ասպեցրուցիչ են այն սերն ու նվիրվածությունը, վոր զորասլան հիվանդ մարտիկները տածում էին դեպի Պրես-

1) Պետություն է Հարավային Ամերիկայում:

տեսը: Մեռնելիս նրանք միայն մի բան էլին խնդրում—
իրենց տեղափոխել նրա սենյակը. «Պրեստեսի անկողնում
մեռնելը» նրանց ավելի հեշտ ու հանդիսատ էր թվում: Մի-
ջանիսները հրաժարվում էին դեղ ընդունելուց, պահան-
ջելով, վոր ինքը, Պրեստեսը դա:

Արդեն յերկու օր Պրեստեսը չէր քնել, բայց իմանալով
հիվանդ մարտիկների ցանկությունը, յեկավ: Ի՞նչ կա
վոր, նա հաճույքով կկատարի նրանց խնդիրը: Պրեստեսը
չի՛ն ու դալը ձեռքին հերթով մոտենում է հիվանդներին:
Նա խոսում է ամեն մեկի հետ, կատակում, ամեն մեկի
համար մի առանձին փաղաքական խոսք է դառնում: Մար-
դիկ աշխուժանում են, նրանց ինքնադեպումը բավական
լավանում է: Նույնիսկ ծանր հիվանդը կիսաբաց աչքերով,
ճիգ թափելով, դանդաղ շուռ է գալիս սիրված առաջնորդի
և բարեկամի կողմը: Նրա բորբոքված հայացքը ցույց է
տալիս, վոր նա պաշտում է իր առաջնորդին:

Պրեստեսը հսկայական եներգիա յեր ցուցաբերում,
աշխատանք դառնելով իր արշավակից ընկերների համար:
Նա չհանգստացավ, մինչև վոր նրանք բոլորը տեղավոր-
վեցին: Իր առողջությունը վատ վիճակում էր, բայց նրա
համար անձնական դործերը միշտ հետին տեղ էին բռնում:

ԿԱՐԼՈՍ ՊՐԵՍՏԵՍԻ ԳՈՐԺՈՒՆԵՑՈՒԹՅԱՆ ՆՈՐ ԵՏԱՊԸ

Դտնվելով ոտար յերկրում, Պրեստեսը սաստիկ կարեքի
մեջ էր:

1928 թվին բրազիլական «Կորբեյո դա Մանյան» («Ա-
ռավոտյան սուրհանդակ») առաջադիմական թերթը նրան

առաջարկեց լինել իր ներկայացուցիչն Արգենտինայում և
Ուրուգվայում: Համաձայնության դեպքում Պրեստեսը
միաժամանակ պետք է ստանար հաղար դոլլար և բարձր
ոռճիկ:

Բայց Պրեստեսը հրաժարվեց: Իրեն հատուկ չիտակու-
թյամբ նա այդ մասին դրում էր իր բարեկամներից մեկին.
«Յես դերադասում եմ մնալ անհայտ, հնարավորին չափ
խուսափելով աղմուկից, վոր անխուսափելիորեն կստեղծվի
իմ անվան շուրջը: Դուք դիտե՛ք, սիրելիս, թե ինչպիսի
դժվարությունների հետ կապված կլինեն իմ աշխատակցու-
թյունը մայրաքաղաքի, Ռիոյի թերթին»: Այնուհետև Պրես-
տեսը դրում էր, վոր նա չի կարող և չի ցանկանում թաղ-
ցընել իր հեղափոխական հայացքները:

Հայրենիքում մնացած բարեկամների հետ նրա կապը
չէր կտրվում: Նա հսկայական հարգանք է սեր էր վայե-
լում բրազիլյան ամբողջ ժողովրդի կողմից: Բրազիլիայի
ամենահեռավոր անկյուններից նա հարյուրավոր նամակներ
էր ստանում, վորոնց մեջ իր նկատմամբ սեր և խորը հա-
վատ էր արտահայտվում:

«Մենք, բրազիլիացիներս, քո մեջ տեսնում ենք մեր
հույսի ասպետին,— դրում էր նրան անհայտ մի մարդ,—
հերոսին, վորը նույնիսկ պարտություն ըուպելին կարողա-
ցավ պահպանել իր իդեալների անփոփոխ մաքրությունը...
բարոյական անխորտակելի մեծությունը: Մենք քո մեջ
տեսնում ենք անբիծ պետական դործիչին և փայլուն հերո-
սին,— մեր ամբողջ ժողովրդի սիմվոլը, նրա բոլոր յերա-
զանքների մարմնացումը: Դրա լավագույն ապացույցը հան-
դիսանում է քո նկատմամբ յեղած կատաղի առեւելթյունն
ոտարերկրյա կապիտալիստների կողմից, վորոնք շահա-

դործում են մեր հսկայական, հրաշալի, արդավանդ հայրենիքը»:

Այն ժամանակ Պրեստեսի ստացած բաղմամբիլ նամակներից չափազանց հետաքրքիր և պաշտոնաթող մի մայրի, ծերունի հաշմանդամի սրտաբուլիս նամակը.

«Վորդյա'կ իմ, յես շատ լավ եմ պատկերացնում, թե քեզ համար վորչափ ցավալի յե հեռու գտնվել սիրած հայրենիքից և այն ամենից, ինչ վոր թանկ և քեզ համար... Դու ոտարության մեջ տանում ես հիվանդություններն ու կարիքը. դու այդ ամենը տոկունությամբ տանում ես դեպի ջո յեղբայրները տածած սիրո պատճառով: Բայց հաւատացած յեղիր, վոր քո անունն արտասանում են հազարավոր մարդիկ, վորոնք քո մեջ տեսնում են հերոսական դորասյան խիզախ առաջնորդին, վորը չի արատավորել իր պատիվը:

Դո անունը, վոր փառքով և պսակված, կհամբժանա պատմության եջերում, Կոպակաբանայի լեգենդային հերոսների անուններին հավասար: Վորդյա'կ իմ, յես 72 տարեկան եմ: Իմ զառամյալ հասակը և մեր հայացքների դասակարգային ընդհանրությունը թույլ են տալիս քեզ վորդի անվանել: Դու քո ազնիվ դործերով ժողովրդի սրտում տղավորեցիր «Ազատություն կամ մահ» վեհ խոսքերը: Ժողովուրդը սպասում և այն վեհ որվան, յերբ նա կկարողանա ըստ արժանության մեծարել քեզ: Ընդգնիր հին գինվորի դիրկն ու համբույրը»:

Բռիլիլիայի մի փոքրիկ քաղաքում, իր սենյակի առանձնարանում Պրեստեսը շատ եր կարդում ու պարասում: Նա փորձում եր հասկանալ իր ժողովրդի դժվարությունների պատճառները, հասկանալ քաջարի դորասյան սնահաջողու-

թյունների պատճառները: Նա կարդաց բաղմամբիլ պատմական և տնտեսական դրքեր, նա ուսումնասիրեց Մարքսի, Ենգելսի, Լենինի յերկերը: Նրա վրա առանձնապես ուժեղ ապավորություն դործեց Լենինի՝ «Խմպերիալիզմը վորպես կապիտալիզմի բարձրագույն ստադիա» գիրքը:

Մինչև Վլադիմիր Իլյիչ Լենինի հանճարեղ աշխատության հետ ծանոթանալը Պրեստեսը շատ բան չեր հասկանում:

Պրեստեսը հետզհետե ավելի յեր համոզվում, վոր Քրադիկայի բոլոր դժբախտությունների համար հանցավոր են տիրող դասակարգերը— կապիտալիստները, խոշոր կալվածատերերը— հողի սեփականատերերը, հարուստ պլանտատորներն ու բանկիրները, վորոնք հայրենիքն աջ ու ձախ ծախում են ոտարերկրյա կապիտալիստներին: Նա տեսնում եր, թե ինչպես Բրադիկայի բանվորներն ու դուղացիները յոանջվում եյին քաղցից, միևնույն ժամանակ բուրժուազիան, սուրճի բարձր գները պահպանելու համար, իր չահույթները փրկելու համար ծովը թափեց յերկու միլիոն պարկ սուրճ և միլիոնավոր պարկեր ել այրեց:

Կոմունիզմի մեծ գաղափարներն ավելի և ավելի եյին խորանում Պրեստեսի գիտակցության մեջ: Նրա նախկին «բարեկամներից» մի քանիսին, հեղափոխական շարժման մեջ պատահական ուղեկիցներին, սարսափեցրեց այդ, և նրանք հեռացան Պրեստեսից: Դրա փոխարեն նա մի անգամից հազարավոր նոր բարեկամներ գտավ աշխատավոր ինտելիգենցիայի մեջ և իրեն հարազատ բրադիկայան ժողովրդի աշխատավորների լայն շրջանում:

Ահա մի նամակ, վոր այն ժամանակաշրջանում Պրեստեսը ստացել եր իր նախկին մի մարտիկից: Նամակում այդ

ընկերը յերդվում է, վոր հավատարիմ է նրան, և արհամարանքով է խոսում լիբերալների մասին.

«Յես, ձեր նախկին մարտիկներից մեկը, յերդվում եմ, վոր հավատարիմ եմ ձեզ, վորտեղ ել վոր դանիւմ. յերդվում եմ պաշտպանել ձեզ, ինչպես միշտ պաշտպանել եմ: Մեր արշավանքից հետո յես բնակվում եմ Բելեմում, ուր իբր սանխտար ծառայում եմ ծովային հիվանդանոցում: Վոչ մի րոպե ձեզ չեմ մոռանում: Միշտ պատրաստ եմ, վորպես զինվոր, լինել ձեր տրամադրության տակ, վորովհետեւ յես յերբեք լիբերալ չեմ յեղել: Յես համոզված եմ, վոր միայն դուք եք ընդունակ Բրազիլիան փրկելու»:

Բրազիլիայի դանադան ռայոնների հասարակական կազմակերպությունները ջերմ կոչերով դիմում էին Պրեստեսին և առաջադրում նրա թեկնածությունը՝ սենատոր ընտրվելու համար: Պելոտաս քաղաքի «Յերիտասարդ ազատարարների ընկերությունը» հաղորդում էր նրան. «1930 թվի մարտի 1-ի ընտրությունների ժամանակ մենք ուրախությամբ տեսանք, վոր ձեր պանծալի անունն ավելի քան 10 հազար քվե ստացավ»:

Ռիու Գրանդեի դու Սուլում ընտրողները դրում էին Պրեստեսին, վոր ժողովուրդը նրան համարում է իր պանծալի տրադիցիաները շարունակողը, վոր բազմաթիվ մարդիկ ձայն են տվել հողուտ նրա թեկնածության՝ սենատոր ընտրվելու համար:

1930 թվի վերջում, յերբ Պրեստեսը դեռ գտնվում էր ոտսոր յերկրում, Բրազիլիայում իշխանությունն անցավ լիբերալներին՝ Վարդասի գլխավորութամբ: Վարդասն իշխանության գլուխ անցավ՝ ոգտադրածելով ժողովրդական ապստամբությունը, վոր ուղղված էր ռեակցիոն պրեզիդենտ

Վաչինգտոն Լուիսի (Բեռնարդեսի հաջորդի) դեմ: Վարդասը ժողովրդին խոստացավ դեմոկրատական լայն ռեֆորմներ¹⁾ կատարել, վերաբաշխել հողերը և աղքատացնել տարերիչրյա մի քանի ձեռնարկությունները: Նրա համախոհներից մեկը (Մինաս Խազանդի պրեզիդենտը) հետեյալ լիտի խոստովանությունն արավ. «Յեկեք, — ասաց նա, — չուտով հեղափոխություն կատարենք, թե չե ժողովուրդն ինքը կկատարի այն»:

Հետագայում Վարդասը կիրառում էր նույն ռեակցիոն քաղաքականությունը, ինչ վոր նրա նախորդը:

Պրեստեսի բարեկամները—Միգել Կոստան, Իսիդորոն, Սիկեյրան, Ժոան Ալբերտոն և 1930 թ. հեղաշրջման մյուս կադմակերպիչները նրան կտրականապես կոչ էյին անում վերադառնալ Բրազիլիա՝ պաշտպանելու Վարդասի լիբերալ կառավարությունը: Պրեստեսը վերջնականապես հրաժարվեց վորեւեւ ոժանդակություն ցույց տալ Վարդասի կոռավարության և աշխատել լիբերալների հետ միասին: Պրեստեսը բացահայտ կերպով արտահայտում էր իր համակրանքը կոմունիզմին և չէր թաղցնում, վոր մտադիր է անցնել պրոլետարական հեղափոխության համար մարտնչողներին բանակը:

Նրա թշնամիներն ոգտվեցին դրանից և մամուլում կամպանիա մղեցին, մեղադրելով Պրեստեսին «հայրենիքին դավաճանելու» մեջ: «Պրեստեսը դավաճանարար թողեց ընկերներին, վորոնք նրան հավատում էին ինչպես առաջնորդին» — ճչում էյին այդ ռեակցիոններները:

Պրեստեսը յերկար մտածեց՝ նախքան կվճռեր խղել

1) Բարենորոգումներ:

կապն իր բարեկամների հետ և միանգամից դառնալ դեպի ձախ, պրոլետարական հեղափոխության կողմը: Նա արեց այն ամենն, ինչ վոր հնարավոր էր, վորպեսզի աղքեր նրանցից մի քանիսի վրա և համոզեր, վոր հետևեն իր ու թիւակին:

Նա Տավորային դրում էր. «Լինելով քո բարեկամը և հին ընկերը, թախանձազին խնդրում եմ քեզ առավելագույն ոքեկտիվությամբ կարգալ իմ մանիֆեստը¹⁾ և լավ մտածել մեր ժողովրդի փորձություններին՝ իմ մատնանը՝ չափ պատճառների մասին: Դու պետք է փոխես քո մակերեսային հայացքը քաղաքականության նկատմամբ և խոքապես հետամուտ լինես մեր յերկրի դժբախտությունների խսկական, տնտեսական պատճառներին»:

Նա դրում էր մարչալ Խիդորոյին. «Դուք շատ լավ եք հասկանում, թե յես ինչպիսի պայքար եմ մղել, նախ քան վորոչել եմ հանդես գալ իմ յեւրոյթով: Յես ստիպւած եյի արտահայտվել բացահայտ կերպով ու անկեղծորեն և ընտրություն կատարել մի կողմից իմ համոզմունքների և մյուս կողմից իմ լավագույն ընկերների բարեկամության ու հարգանքի միջև»:

Յեւ Պրեստեն ընտրություն կատարեց: Նա մտաւ կոմունիստական կուսակցության մեջ: Այնուհետև նա իրեն ամբողջովին նվիրեց ժողովրդական մասսաների կազմակերպման՝ իր հայրենիքի վերածնության և ազատագրման համար:

Վարդասի կառավարությունը վոչ մի լավ բան չտվեց

1) Յյդ մանիֆեստում Պրեստենը կտրականապես մատնանշում էր, վոր իմպերիալիզմը Բրազիլիայի և նրա ժողովրդի բոլոր դժբախտությունների գլխավոր պատճառն է:

աշխատավորներին և բնակչության դեմոկրատական խավերին: 1934—1935 թ. թ. դործադուլ արին ավելի քան մեկ և կես միլիոն բանվորներ, բողոքելով աշխատանքի պայմանների դեմ, մանավանդ ոտարերկրյա ձեռնարկություններում: Ամբողջ յերկրում, քաղաքների փողոցներով քայլում էյին բազմամարդ ցույցերը, վորոնք դատարիւտում էյին իմպերիալիզմի թախանձիական քաղաքականությունը: Ձանազան վայրերում դուռըացիական հուզումներ յկալեցին: Համալսարաններում և դպրոցներում տեղի եյին ունենում աղմկալից ժողովներ, վորոնք վերջանում եյին վոստիկանության հետ յեղած ընդհարումներով:

Բանակում և նավատորմիդում լուրջ հուզում սկսվեց: Վարդասը դիմեց բողոքի դադանային, Փաշիստական ճնշման ամենադաժան մեթոդներին: Նա ամենեւին չեր արդելում բրազիլյան Փաշիստական կազմակերպության («ինտեգրալիստներ») աճող գործունեյությունը, կազմակերպության, վոր ծագել էր 1931—1933 թ. թ. իտալական «սև շապկավորներին» որինակով: Միևնույն ժամանակ Վարդասի վոստիկանությունը դադանային բռնություններ գործադրեց հեղափոխական բանվորների դեմ: Կոմկուսակցությունը գտնվում էր խորն ընդհատակում:

Բրազիլյան ժողովրդի առաջ ցցվեց Փաշիստական բռնացման ահեղ վտանգը:

Այդ վտանգի հանդեպ համախմբվեց այն ամենն, ինչ վոր յերկրում լավագույնն էր, ազնիւ և առաջադիմական: Միասնական հակաֆաշիստական և հակաիմպերիալիստական ճակատի անընդհատ աճող շարժումն ընդգրկեց բրազիլյան ժողովրդի ամենատարբեր խավերին: Յերկրում որեցոր աճում էր Վարդասի դավաճանական քաղաքականու-

Թյան դեմ ուղղված դժգոհությունը, հաճախ ընդունելով բացահայտ մասսայական յեղույթների ձևեր: Բրազիլիայի աշխատավորները և բնակչության ամենադեմոկրատական խավերը ստեղծեցին ժողովրդական ճակատ և իրենց բաղձաթիվ կազմակերպությունների միջոցով համախմբվեցին և 1935 թվի հունվարին կազմեցին մի միություն, վորը կոչվեց Ազգային-ազատագրական ալյանս (միություն): Բոլորի ընդհանուր ցանկությունն այն էր, վոր այդ հակաֆաշիստական ազգային կազմակերպությունը ղլխավորեր հուլիսիական, սիրված ժողովրդական հերոս, «Հուլիս Ասպետ»ը— Լուիս Կարլոս Պրեստեսը, վորը դռնվում էր ուտար յերկրում:

ԱԶԳԱՅԻՆ—ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ԱԼՅԱՆՍ (ՄԻՈՒԹՅՈՒՆ)

Բրազիլիայի ազգային-ազատագրական ալյանսը միավորեց մեծ քանակությամբ դեմոկրատական, հակաիմպերիալիստական և հակաֆաշիստական կազմակերպություններ: Ալյանսի մեջ մտան բանվորական բոլոր կազմակերպությունները, լիրերալների կուսակցության ձախ թևը, բուրժուազիայի դեմոկրատական մասը և անարխիստները: Գիտնականները, պրոֆեսորները, փաստաբանները, բժիշկները, իրավաբանները, ինժեներները, պետական պաշտոնյաները, նույնիսկ մի քանի կաթոլիկ քահանաներ հարեցին ազատագրական ալյանսի ծրագրին:

Ալյանսի «Առավոտ» լրագիրը ձեռքից ձեռք էր խլվում: Ալյանսը մեծ ազդեցություն ձեռք բերեց: Ալյանսին հարեցին՝ Գեներալ Միլեդ Կոստան, «Անպարտելի զորասլան»

Նախկին հրամանատարը, վոր 1930 թվին պաշտպանում էր Վարդասին:

Յերեք և կես ամսից հետո յերկրի 25 նահանգներում ալյանսի կազմակերպություններ ստեղծվեցին: Բոլոր քաղաքներում, բոլոր խոշոր ձեռնարկություններում, յերկաթուղիներում, դպրոցներում և համալսարաններում, ռազմանավերում և բանակի զորանոցներում— ամենուրեք յերևան յեկան ալյանսի բաժանմունքներն ու կոմիտեները: Բանակում ալյանսին հարեց միջին և ստորին սպայության մասսայական կազմակերպությունը:

Հսկայական միտինգներում հազարավոր մասսաների ընդհանուր ցնծության ներքո Պրեստեսն ընտրվեց ալյանսի պատվավոր նախագահ:

Ստրկության վոչնչացման տարեդարձին, 1935 թվի մայիսի 13-ին Ռիո-դե-ժանեյրոյի մեծ հրապարակներից մեկում կայացավ բազմահազար միտինգ: Հրապարակը լեւի-լեցուն էր ժողովրդով: Հազարավոր նեգեր և սպիտակամորթներ, բանվորներ, զինվորներ, ուսանողներ և ինտելիգենտներ հրձվանքով յուր եյին Լուիս Կարլոս Պրեստեսի նամակը:

Ժողովրդական հերոսի նկատմամբ սերն այնքան մեծ էր, վոր յերբ նամակ կարդացողը բացեց այն, վորպեսզի կարդա, բոլորը վայրկենապես վերցրին ղլխարկները: Տիեզ լուր յոյն:

«Յես միանում եմ ազգային-ազատագրական ալյանսին», — գրում էր Պրեստեսը:

Կարդացողը լոնց, տեսնելով, վոր հրձվալից ամբողջ ազմկում է վորպես ալեկոծ ծով: Նլի՛ մի քանի վայրկյան, և հնչուն, հատու խոսքերը նորից լսվեցին հրապարակում:

«Յեա միանում եմ ազգային-ազատագրական ալյանսին, վորպեսզի նրա շարքերում պայքարեմ այն բոլոր մարդկանց հետ միասին, ովքեր չեն ուզում ծախվել իմպերիալիզմին, ովքեր ուզում են պայքարել Բրազիլիայի ազգային ազատագրության համար, Ֆեոդալական բոլոր մնացուկները վոչնչացնելու համար, բրազիլյան ժողովրդի դեմոկրատական իրավունքները պաշտպանելու համար: Մեզ սպառնում է ֆաշիստական բարբարոսությունը: Մոտենում է վճռական պայքարի ժամը: Այս պատմական մոմենտում Ազգային-ազատագրական ալյանսը պետք է կազմակերպի մասսաներին և նրանց քառաձայնորդի դեպի կռիվ: Յուրաքանչյուր ազնիվ բրազիլացի խորապես համոզված է, վոր ազգային ազատագրությունն անհնարին է առանց ոտարերկրյա պարտքերը չեղյալ հայտարարելու, առանց իմպերիալիստական ձեռնարկությունները կոնֆիսկացիայի և ազգայնացման յենթարկելու, առանց բրազիլիայից արտաքսելու իմպերիալիստական կապիտալի գործակալներին: Մտե՛ք Ազգային-ազատագրական ալյանսի մեջ:

Յեա բոցաշունչ կոչով դիմում եմ բոլոր նրանց, ովքեր Բրազիլիայում պայքարում են, վորպեսզի փախեն ֆաշիստական դիկտատուրայի ճանապարհը, ովքեր ուզում են, վոր դրավիլի խոշոր կալվածատեր-ֆեոդալները հողը՝ Միացե՛ք՝ պայքարելու ընդհանուր նպատակի համար»:

Ահա բրազիլյան ալյանսի ծրագրերը.

1) Վոչնչացնել ոտարերկրյա պարտքերը:

2) Վոչնչացնել այն պայմանագրերը, վորոնք կնքված են իմպերիալիստների կողմից և հակասում են Բրազիլիայի չահերին:

3) Ազգայնացնել հասարակական կարևորագույն հիմ-

նարկությունները և այն իմպերիալիստական ձեռնարկությունները, վորոնք չեն յենթարկվի ազգային-հեղափոխական կառավարության որենքներին:

4) Մտցնել ութթամյա աշխատանքային ուր, սոցիալական ապահովագրություն և ծերերի սոցիալական ապահովություն և այլն: Ավելացնել ռեսալ աշխատավարձը. հասարակ վարձատրություն հավասար աշխատանքների համար. աշխատավարձի մինիմումի յերաչխիք և բանվորական որենսդրության այլ ձեռնարկումներ:

5) Պայքար աշխատանքի ստրկական և ֆեոդալական պայմանների դեմ:

6) Անվարձ եքսպրոպրիացիա այն հողերի, վորոնք պատկանում են իմպերիալիստներին և խոշոր, ռեալիտոն հողային սեփականատերերին, վորոնք պայքարում են Բրազիլիայի ազատագրության դեմ. այդ հողերի, նաև ջրային ռեսուրսների բաժանում դյուղացիներին և դյուղատնտեսական բանվորներին

7) Հնդկներից դրավված հողերը վերադարձնել նրանց:

8) Ժողովուրդական-դեմոկրատական ազատություններ. լիակատար վոչնչացում այն բոլոր հատուկ իրավունքների և արտոնությունների, վորոնցով ոգտվում են վորոշ ռասաներ կամ ազգություններ. դավանության լիակատար ազատություն, յեկեղեցու բաժանում պետությունից:

9) Պայքար ամեն տեսակ իմպերիալիստական պատերազմների դեմ: Համադործակցություն ամբողջ Հարավային Ամերիկայի, բոլոր ճնշված ժողովուրդների ազգային-ազատագրական շարժման հետ:

Ռեալիտոն պրեզիդենտ Վարդասը կտրականապես դիմադրեց այդ համադրային դեմոկրատական շարժման,

Հայտարարելով, Վոր իբր թե այն կրում է «սլարդ արտա-
Հայտված կոմունիստական բնույթ», և Վարդասին պաշտ-
պանեցին պրովոկատոր-տրոցկիստները: Նա սկսեց հետա-
պնդել ալյանսին և 1935 թվի հուլիսի կեսին արդենց այդ
կազմակերպությունը, վոր արդեն ունեւ 100 հազար ան-
գամ:

Դրանից հետո շուտով արդելիւցին նաև մյուս, ալյան-
սին մոտիկ կազմակերպությունները: Սկսվեցին խուզար-
կությունները, ձերբակալությունները, արսորումները և
այլ դաժան միջոցներ՝ ակտիվ դործիչներին՝ կառավա-
րության հակառակորդների նկատմամբ: Ռիո-դե-ժանեյ-
րոյում ուսանողներին խաղաղ ցույցի ժամանակ, վոր կադ-
մակերպվել էր դասագրքերի թանկացման կապակցու-
թյամբ, Վարդասի վոստիկանությունը կրակում էր ան-
գեն ուսանողների և պրոֆեսորների վրա:

Բանակի և նավատորմի լի այն բոլոր սպաները, վորոնք
համակրում էին ալյանսին, արձակվեցին կամ կարգապա-
հան տույժերի յենթարկվեցին: Անգլիական «Գրեյտ Ու-
եստխեմ» ձեռնարկության դործադուլովոր բանվորներին
խաղաղացնելու համար զորքեր կանչվեցին, բայց զինվոր-
ները չուղեցին կրակել իրենց յեղբայրների վրա: Այդ ժա-
մանակ լինում էին հուլիչ, անմոռանալի տեսարաններ:
Բանվորների կանայք, ազգային դրոշակներով վաթաթված
նետովում էին յերկաթուղադծի վրա, վորպեսզի խանգարե-
ն զորադնայքների յերթելեկությունը:

Վարդասի կառավարության վարքը բուռն ցասում առա-
ջացրեց ժողովրդական մասսաների մեջ և այդ ցասումը վե-
րածվեց ապստամբության, վորը ղեկավարում էր ազգային
ազատագրական ալյանսը (1935 թ. նոյեմբերին):

Նատալում և Պերնաբուկույում քաղաքացիական բնակ-
չության մի մասի հետ ապստամբեց կայազորը, պահանջե-
լով տապալել Վարդասին: Բրազիլիայի հյուսիս-արևելքում
կազմվեց ազգային-հեղափոխական կառավարություն, իսկ
Ռիո-դե-ժանեյրոյում ապստամբեց Յորդ հետևակ դուշը,
վոր հայանի յե իր հեղափոխական տրադիցիաներով:

Այդ դեպքերից քիչ առաջ, սեպտեմբերին հրապարակ-
վեց Պրեստեսի մանիֆեստը, վորը ցատկոտ, խառազանող
խոսքերով մերկացնում էր Վարդասի կառավարության դա-
վաճանական քաղաքականությունը:

«Մենք, ամբողջ Բրազիլիայի ալյանսիստներս, — դը-
րում էր Պրեստեսը «Մանիֆեստում», — այսօր մի անգամ
ևս վեր ենք բարձրացնում «18-ը խիզախներին» դրոշակը,
այն դրոշակը, վոր հարավից մինչև հյուսիս ամբողջ Բրա-
զիլիան անցնելուց հետո պարզված է Տերեզինայի դարբաս-
ների մոտ... Ներկա մոմենտը յուրաքանչյուր ազնիվ մար-
դուց պահանջում է պարզ ու վորոշակի դիրք — Փաշիզմի
հե՛տ, թե՞ Փաշիզմի դեմ, իմպերիալիզմի հե՛տ, թե՞ իմպե-
րիալիզմի դեմ: Ուրիշ ճանապարհ չկա... Բրազիլիայի աչ-
խատավոր ժողովուրդը, յելի՛ր պաշտպանելու իր շահերը:

Բրազիլիայի զինվորներ, լսեցե՛ք: Բռնակալներն ու-
զում են ձեզ ոգտադործել ձեր յեղբայրների դեմ, վորոնք
պայքարում են ազգային ազատության համար: Ռիու Գրան-
դի դու Սուլի զինվորներ, զորասյան կամավորների հեղա-
փոխական դործերի հերոսական շարունակողներ, պատ-
րաստվեցե՛ք... ղենքը դարձնելու բռնակալների դեմ:

Գյուղացիներ, հեղափոխական ժողովրդական կառավա-
րությունը յերաշխավորում է ձեզ այն հողերին և ամբար-
տակներին տիրանալը, վոր կըրավեք դուք:

Կորչի՛ Փաշիզմը»:

ՊՐԵՍՏՏՍԻ ԶԵՐԲԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Դիկտատոր Վարդանին հաջողվեց ճնշել ժողովրդական ապստամբությունը: Հարյուրավոր ապստամբներ դադանաբար սպանվեցին: Ազատության 17000 պաշտպաններ նետվեցին բանտերը: Բանտարկվեցին վոչ միայն բանվորները, գյուղացիներն ու զինվորները, վորոնք մասնակցել էին կառավարության դեմ ուղղված ճակատամարտերին, այլև դիտության ու կուլտուրայի բազմաթիվ ականավոր բուրժուական գործիչներ, արվեստագետներ, գիտնականներ, իրավաբաններ, ժուռնալիստներ և այլն:

1936 թվի մարտին Վարդանի վոստիկանությունը հայտնաբերեց և ձերբակալեց ազնիվ ու անձնավերաց հեղափոխական՝ կոմունիստ Լուիս Կարլոս Պրեստեսին: Այդ մոմենտից Ալգեային՝ ազատազրական ալյանսի առաջնորդը տառնապոհ և բանտում:

Յեթիու տարի առաջ, չնայելով ամբողջ աշխարհի աշխատավորական լայն մասսաների և կոնկուրայի ականավոր գործիչներին բողոքներին, Պրեստեսը դատապարտվեց տառնվեց և կես տարվա բանտարկության: Այդ ժողովրդողական տրիբունի, բրազիլյան ժողովրդի «Հուլյսի Ասպետի» կյանքը վտանգի մեջ է: Նա գտնվում է իր քաղաքական թշնամիների ձեռքում:

ՊԱՅՔԱՐ ՊՐԵՍՏՍԻ ԱԶԱՏԱԲՈՒԹՅՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

Պրեստեսի ձերբակալությունից հետո վոչ միայն Բրազիլիայի, այլև հարավ-ամերիկական մյուս յերկրների արհմիությունները, դեմոկրատական խավերը շարունակ յեռանա-

ղում կամպանիա յեն մղում բրազիլյան ժողովրդի սիրված հերոսի, «Հուլյսի Ասպետի» ազատություն համար:

Դեմոկրատական ինտելիգենցիայի լավազույն ներկայացրել են յերը— գրողներ Ռոմեն Ռոլանը, Եպտոն Սինկլերը և ուրիշները— ջերմ կոչեր են հրապարակել ի պաշտպանություն Պրեստեսի:

1936 թվից ընդհուպ մինչև մեր յրերը Մեկսիկայում, Չիլիյում, Կուբայում, Ուրուգվայում, Արգենտինայում տեղի յեն ունենում բուռն ցույցեր, վորոնց մասնակցում է 10-ից մինչև 20 հազար հոգի և վորոնք նետում են նոչն լողունքը, — «Ազատել Պրեստեսին»: Վարդանը մինչև այժմ նույնանման բովանդակութայմբ բազմաթիվ հեռագրեր է ստանում:

Բրազիլիայում տիրող դաժան, ռեսկցիոն ռեժիմը ժողովրդին չի թույլ տալիս բացահայտ կերպով արտահայտելու իր բողոքն ընդդեմ Պրեստեսի կալանավորման: Այնուամենայնիվ, յերբ Պրեստեսին տանում էին արիբունալ, հսկայական բազմությունը, չնայելով վոստիկանների սպառնալիքներին, հավաքվեց դատարանի դռան առաջ և վողջույնի բացականչություններով դիմավորեց իր հեղափոխական հերոսին: Բրազիլյան ժողովուրդը լարված հետեվում է Պրեստեսի բախտին: Վերջերս Բրազիլիայում լուր տարածվեց, վոր իբր թե նրան տարել են Ատլանտյան ովկիանոսի Ֆերնանդո Նորոնյա մենավոր կղզին, վոր 125 մղոնով հեռու յե բրազիլիական ափից (այս կղզին հայտնի յե առողջության համար կործանարար իր կլիմայով): Մասման ալեքն ընդգրկեց ժողովրդին. բրազիլյան թերթերում յերկացին հոգվածներ խոչոր վերնազրերով, — «Ուր է Պրեստեսը»: Ժողովրդի բողոքն ու ցասումը կառավարու-

Թյանը ստիպեցին ձեռնադրել մնալ Պրեստեսին տեղափոխելու իր վորոշումից: Ինքը, Պրեստեսը վերադառնալով իր հանգիստ տեղից անարդարացի դատավճռի դեմ և հայտարարեց, Վոր մինչև դատական նոր վորոշումը կառավարությունը իրավունք չունի իրեն աքսորելու:

Պրեստեսի ադատության համար մղվող պայքարը շարունակվում է չթուլացող եներգիայով: Յեվ այդ հասկանալի յե: Պրեստեսը բրազիլյան ժողովրդի պայքարի դրոշմ է, այն պայքարի, Վոր այդ ժողովուրդը մղում է իր հայրենիքի բռնակալների և ստրկացնողների դեմ:

Բրազիլիայի, ինչպես նաև մյուս կապիտալիստական և դադութային յերկրների աշխատավոր մասսաներն իրենց հաղթանակի հավատը քաղում են այն հաջողություններից, Վոր ձեռք է բերել աշխարհիս առաջին սոցիալիստական պետությունը — ամբողջ աշխարհի ճնշվածների մեծ հայրենիքը:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0195021

1 л. 25 к.

369.

А. ЛУРЬЕ
Г е р о й
бразильского народа
Гиз Арм. ССР, Ереван, 1940 г.